

A Transzatlanti Kereskedelmi és Befektetési Partnerség (TTIP) társadalmi és gazdasági hatásairól

Vitaanyag

2014.12.16.

© Századvég Gazdaságkutató Zrt.

Tartalom

Vezetői összefoglaló	1
0. Bevezetés.....	4
1. A Transzatlanti Kereskedelmi és Befektetési Partnerség.....	5
2. A tárgyalások menete.....	7
2.1. A tárgyalások transzparenciája és demokratikus kontrollja	7
3. A TTIP társadalmi-gazdasági hatásai	9
3.1 Közgazdasági megfontolások	9
3.1.1 Gazdasági növekedésre gyakorolt hatás.....	9
3.1.2 Rövid távú gazdasági hatások	11
3.1.3 Jóléti hatások.....	12
3.1.4 A TTIP és a pénzügyi szektor	14
3.2 Környezeti, állat- és növény-egészségügyi és élelmiszerbiztonsági hatások.....	16
3.3 Befektetés-védelem és nemzeti szuverenitás.....	18
3.3.1. A Transzatlanti Kereskedelmi és Befektetési Partnerség befektetés-védelmi oldala: a befektetők és államok közötti vitarendezés mechanizmusa	18
4. Magyarországra gyakorolt általános hatások	24
4.1 Közvetlen gazdasági hatások.....	24
4.2 Külön figyelendő területek	28
5. A TTIP várható hatása a magyar mezőgazdaságra	32
5.1 Önköltség alapú vizsgálatok	32
5.1.1 Baromfihús	32
5.1.2 Sertés.....	37
5.1.3 Marhahús	38
5.1.4 Búza	43
5.1.5 Kukorica	51
5.1.6 Bioetanol	58
5.1.7 Izoglükóz.....	59
5.2 Ágazati szereplők szakértői véleménye	60
5.2.1 Az USA, az Unió és Magyarország mezőgazdasága	61

5.2.2	Eltérő szemléletmód	62
5.2.3	Hogyan hatna a hazai mezőgazdaságra az EU és az USA közötti szabadkereskedelmi megállapodás.....	62

Vezetői összefoglaló

A Transzatlanti Kereskedelmi és Befektetési Partnerség (Transatlantic Trade and Investment Partnership, TTIP) az **Amerikai Egyesült Államok és az Európai Unió közötti gazdasági kapcsolatokat elmélyíteni szándékozó, régóta előkészítés alatt álló szabadkereskedelmi és befektetési szerződés**, amely – szerteágazó gazdasági és társadalmi hatásai miatt – **több területen is vitát generált**. A vitában üzleti érdekek, a társadalom vélt és valós szempontjai, valamint hatalmpolitikai megfontolások feszülnek egymásnak.

Összefoglalónk **első részében a TTIP-vel kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat tekintjük át**, különös tekintettel az említett vitás pontokra, illetve a magyar társadalmat és gazdaságot várhatóan kiemelten érintő területekre. Ezt követően példaként, az összefoglaló **második részében a TTIP hazai agrártermelésre gyakorolt várható hatására fókuszálunk**.

TTIP – pozitív hatások és vitatott pontok

A TTIP támogatói főként az EU és az USA számára is előnyöket kimutató makrogazdasági elemzésekre hivatkoznak, melyek **0,5-1% százalékpont közötti addicionális gazdasági növekedést** jeleznek előre mind az USA, mind az EU és Magyarország számára a TTIP ratifikálása esetén. Az elemzések abból a tézisből indulnak ki, hogy amennyiben két nagy, hasonló fejlettségű, homogén piac között csökkentjük a kereskedelmi korlátozásokat, úgy mindkét gazdaság jól jár.

A TTIP várható pozitív makrogazdasági hatásai mellett ugyanakkor számos vitatott kérdéskör is azonosítható:

- 1) Az addicionális gazdasági növekedés hosszú távon minden bizonnyal megvalósulhat, ugyanakkor sem az USA, sem az Európai Unió gazdasága nem homogén, **a rövid távú strukturális, alkalmazkodási hatások pedig súlyos terheket róhatnak az egyes nemzetgazdaságokra**. Mivel az egyes régiókat, ágazatokat, illetve gazdasági szereplőket (tőketulajdonosokat és munkavállalókat; termelőket és kereskedőket) eltérő mértékben érinti a két nagy gazdasági régió közötti kereskedelem-liberalizáció, rövidtávon **kiemelten jelentkezhetnek a tagállamok közötti fejlettségbeli különbségekből adódó nehézségek**. A kohéziós országok gazdaságának strukturális átrendeződése nagyobb belső feszültséggel járhat, mint a nyugati fejlett tagállamoké.

A jelenséget Magyarország és az EU szemszögéből két ágazat példáján keresztül érzékeltethetjük. Elemzések szerint, **az európai autóipar az egyezmény egyik legfőbb haszonélvezője lehet**, mivel az amerikai piacon a liberalizáció nyomán nagyobb eséllyel versenyeznek majd az európai márkák a helyi és a távol-keleti járművekkel. Az **elektronikai eszközök gyártása** esetén azonban az USA export felfutását és az európai export gyenge visszaesését várják az elemzők. Bár ösztársadalmi szinten az elektronikai eszközök árcsökkenéséből származó előnyöket pozitív hatásként értékelik, **a liberalizáció különösen kedvezőtlenül érintheti Magyarországot**. Írország után ugyanis hazánkban a legmagasabb a szektor nemzetgazdasági súlya az EU-ban, így – a pozitív ösztársadalmi hatások mellett – a helyi munkavállalók, helyi kis- és közepes méretű beszállítók és a strukturális kihívásokat kezelni hivatott gazdaságpolitika szempontjából már nem elhanyagolhatóak a kereskedelmi liberalizációból származó kedvezőtlen mellékhatások.

2) Az egyezmény lényegét jelentő **nem vám jellegű akadályok lebontása**, (részben az eltérő szabályozási elvek egységesítése) számos, az európai életminőséget érintő kérdést vet fel főként a mezőgazdasághoz kötődően. **Magyarországnak az amerikaiánál szigorúbb uniós állat- és növény-egészségügyi normák, és élelmiszerbiztonsági szabályok rendszerének fenntartásához társadalmi és gazdasági érdeke egyaránt fűződik**, hiszen

- az európainál enyhébb USA szabályozás átvétele megnyithatja az európai piacokat olyan vertikumok előtt, amelyek **hazai termelést szoríthatnak ki** Magyarország és az EU belső piacairól;
- a **genetikailag módosított vetőmag-fejlesztés és a GM-alapú árutermesztés** engedélyezése a jelenlegi tudományos ismeretek birtokában a hagyományos vetőmag-nemesítés végét jelentené Magyarországon annak gazdasági következményeivel, illetve nem egyértelműen tisztázott élettani hatásaival;
- olyan külső piacokat is veszíthet az uniós és magyar agrártermelés, ahol **szigorúbb élelmiszerbiztonsági normák** gátolják a vitatott minőségű termékek forgalmazását;
- mindemellett a **biodiverzitásra és életminőségre gyakorolt közvetlen és közvetett, nehezen számszerűsíthető hatások** sem hagyhatóak figyelmen kívül.

Mivel a **mezőgazdasághoz kötődő nem vám jellegű akadályok lebontása** számos EU ország (és különösen Magyarország) érdekét sértené és a tárgyalásokat nyomon követő szervezetek aggályainak jelentős része is e területekhez köthető, feltételezhető, hogy ezeket a kérdéseket vagy kihagyják a TTIP-ből vagy taktikai okokból egy nagyobb csomagba helyezik bele, megosztva az érintett tagállamokat.

3) Különös jelentőséggel bír a **befektető és állam közötti vitarendezés (investor-state dispute settlement, ISDS) kérdése**, amely tervezett formájában bővítené a piaci szereplők lehetőségeit a nemzetállami törvények nemzetközi magánbíróság előtti megtámadására és kártérítés érvényesítésére, amennyiben a nemzetállami szabályozás szembehelyezkedik a TTIP-ben foglaltakkal és kárt okoz a piaci szereplőknek. Az eddigi tapasztalatok szerint a jelenleg is érvényben lévő beruházás-védelmi egyezmények nyújtotta lehetőségeket az amerikai vállalkozások használják ki a legjobban, ugyanis több pert indítottak és nyertek amerikai cégek a partnereikkel szemben, mint fordítva. Ebben a speciális helyzetben, **a TTIP tervezett mélységére való tekintettel, és az életminőséget is érintő nem vám jellegű kereskedelmi korlátozások leépítésére vonatkozó törekvések miatt Magyarország számára kiemelten fontos a vitarendezési mechanizmus ügyének nyomon követése.**

4) Nem elhanyagolható a két világrégió versenyképessége szempontjából az **energiaárak alakulása** sem, amit a makrogazdasági modellek csak közvetetten számszerűsítenek, ugyanis a jelentős termelési költségcsökkenés hatásai csak 2010 óta jelentkeznek. A korábban viszonylagosan együttmozgó európai és USA-beli gázár a palagáz forradalomnak köszönhetően 2010 óta elszakadt egymástól. Az európai tőzsdei gázár az elmúlt négy évben átlagosan kétszerese volt az amerikaiénak, de akadt olyan periódus is, amikor a különbség ötszörös volt. **A palagáz forradalomnak közvetetten az európai energiaárakra is csökkentő hatása van, de belátható időn belül Európa nem lesz képes felvenni a versenyt Amerika olcsó energiájával. Az ebből fakadó hatások számszerűsítésére így kiemelkedően fontos a TTIP tárgyalások Európára és Magyarországra gyakorolt hatásának vizsgálata során.**

A TTIP által érintett területek nemzetgazdasági szintű jelentőségéből és vitatott hatásaiból kiindulva Magyarország szempontjából **kiemelten fontos a tárgyalások alakulásának nyomon követése**, és úgy a makrogazdasági, mint az egyes hazai gazdasági szereplőkre gyakorolt **várható hatások vizsgálatának elvégzése**, annak érdekében, hogy hazánk egy egységes, a nemzeti érdekeket leginkább szem előtt tartó álláspontot alakíthasson ki. Az alábbi vizsgálatok elvégzését tartjuk kiemelten fontosnak:

- **előzetes hatásvizsgálatok** (nemzetgazdasági, ágazati, regionális és gazdasági szereplők szerinti bontásban), illetve ezek alapján
- **szakmai konzultációk** az érintettekkel; beleértve a globális szereplőkhöz képest sokkal inkább helyhez kötött, **hazai tulajdonú kis- és középvállalati szektorba** tartozókat is;
- a lehetséges **jóléti, foglalkoztatási, versenyképességi élelmiszerbiztonsági, gazdaság- és külgazdaság-politikai hatások** elemzése;
- a **nemzeti szuverenítésra**, illetve a Magyarországra irányuló FDI és a magyar vállalkozások külföldi beruházásaira gyakorolt hatások elemzése.

A TTIP várható hatása a magyar mezőgazdaságra

- 1) Az USA a világ vezető mezőgazdasági termelője és exportőre. A TTIP aláírása az alábbi termékek és termékcsoportok hazai termelését érintheti a leginkább: vágott húsrúk (baromfi, sertés, marha), búza, kukorica, bioetanol, izoglükóz, csemegekukorica és bor.
- 2) Az elvégzett önköltség vizsgálatok alapján megállapítjuk, hogy a vágott húsrúk (baromfi és sertés), a kukorica és származékos termékei révén a bioetanol és izoglükóz területén az USA-nak versenyelőnye mutatkozik Magyarországgal szemben, míg Magyarország a búza termelésében tud versenyelőnyt felmutatni.
- 3) Szakértői becslések szerint az alacsony árkategóriájú ún. lédig borok, a vágott marhahús és a csemegekukorica előállításban is versenyhátrányt szenvedne el a magyar termelés az amerikaival szemben.
- 4) Az ágazati szereplők szakértői véleményét összefoglalva megállapítható, hogy hazánk számára a kereskedelem radikális liberalizációja a legtöbb, számunkra fontos exporttermék esetében komoly versenyhátrányt jelentene:
 - Az amerikai gazdálkodók hatalmas területeket minimális élők munkával, csúcstechnológiájú gépekkel, sok esetben GMO vetőmagokkal és rendkívül költséghatékonyan művelnek meg;
 - A koncentrált beszerzésnek és értékesítésnek köszönhetően Amerikában az átlagüzemek nagyobbak mint európai társaik, így mérethatékonyáguk is jobb;
 - Az alacsonyabb inputköltségek is az USA versenyelőnyét növelik. Az elektromos energiához hagyományosan olcsóbban jutnak a vállalkozásaik. A palagáz kitermelésének megkezdése óta az addig sem drága földgáz ára jelentősen csökkent az USA-ban;
 - A szigorúbb uniós növény- és állategészségügyi, és élelmiszerbiztonsági normák extra költségterheket rónak a hazai és az uniós gazdálkodókra.

0. Bevezetés

A Transzatlanti Kereskedelmi és Befektetési Partnerség (Transatlantic Trade and Investment Partnership, TTIP) az Amerikai Egyesült Államok és az Európai Unió közötti gazdasági kapcsolatokat elmélyíteni szándékozó szerződés. A tervezett szerződés – szerteágazó gazdasági és társadalmi hatásai miatt – zajos vitát generál a TTIP támogatói és ellenzői között. A vitában üzleti érdekek, a társadalom vélt és valós szempontjai, valamint hatalompolitikai megfontolások feszülnek egymásnak.

Vitaanyagunk célja összefoglalni a TTIP-vel kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat különös tekintettel azokra a specifikus területekre, amelyek a magyar társadalmat és gazdaságot kiemelten érinthetik, illetve amelyek jelentős nemzetközi vitát generálnak. Ezért az első logikai egységben a TTIP mozgatórugóit foglaljuk össze, a második fejezetben bemutatjuk a tárgyalások menetét, a harmadik fejezetben a TTIP ratifikálásának várható társadalmi-gazdasági hatásait pro és kontra, különös tekintettel a gazdasági növekedésre, a munkahelyteremtésre és a beruházások bővülésére, továbbá az életminőséget meghatározó állat- és növény-egészségügyi és élelmiszerbiztonsági szabályok várható alakulására, valamint a nemzeti szuverenitást érintő beruházás-védelmi szabályozásra. A negyedik fejezetben a Magyarországra gyakorolt általános hatásokat fejtjük ki, míg az ötödik fejezetben példaként kiemelve a mezőgazdasági ágazatot, részletesebben is megvizsgáljuk a TTIP hazai agrártermelésre gyakorolt legfontosabb várható hatásait.

1. A Transzatlanti Kereskedelmi és Befektetési Partnerség

A Transzatlanti Kereskedelmi és Befektetési Partnerség (Transatlantic Trade and Investment Partnership, TTIP) az Amerikai Egyesült Államok és az Európai Unió közötti gazdasági kapcsolatokat elmélyíteni szándékozó szerződés.¹ A tárgyalások 2013. július 8-án kezdődtek, jelenleg is folynak – a partnerek eddig hét fordulón vannak túl. A szerződés alapvető célja a vám és nem vám jellegű kereskedelmi korlátozások lebontása és olyan egységes szabályozási környezet kialakítása, mely jelentősen segíti a transzatlanti gazdasági integrációt.²

A szerződés motivációja évtizedekre nyúlik vissza, és az európai közösség létrejötte során folyamatosan jelen volt – a megvalósítás viszont számos akadályba ütközött.³ A jelenkor világgazdasági és politikai folyamatainak hatására azonban mindkét fél szándéka megerősödött a kapcsolatok elmélyítésére. A világgazdasági válságból való lassú kilábalás volt az egyik ösztönző. A másik oldalról a multilaterális nemzetközi egyezmények létrehozásának, betartathatóságának és tartalommal való megtöltésének problémái arra ösztönözték a feleket, hogy bilaterális alapokon nyugvó megállapodásra van szükség; a szándékot erősítette emellett a különböző regionális szabadkereskedelmi övezetek fokozódó világszintű versenye. A „dohai fejlesztési menetrend” a Kereskedelmi Világszervezetben (WTO) egyre kevésbé tűnik sikeresnek és megvalósíthatónak.⁴ További ösztönzést jelentett a mindaddig korlátozott sikerekkel megvalósuló európai uniós Közös Agrárpolitika reformja és a világpiacon energia- és nyersanyagárak magas szintje.⁵

Az egyezmény mögött húzódó gazdasági és politikai motivációk nem választhatók el egymástól. A fő cél, hogy az euroatlanti közösség visszanyerje a világgazdaságban betöltött súlyát. A Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségének (ASEAN) világszintű exportja például dinamikusan növekszik, miközben az amerikai és európai export folyamatosan csökken.⁶ Ez a feszült amerikai-orosz viszony szempontjából kulcsfontosságú kérdés – a világpolitikai pozíciók megőrzésének eszköze pedig a partnerségi megállapodás lehet.

Az átfogó és ambiciózus terv keretében a szolgáltatások és termékek kereskedelmének további liberalizációja, a szabályozási és intézményi környezet összehangolása, a nem vám jellegű (NTBs, Non-tariff barriers to trade) kereskedelmi akadályok lebontása és a befektetések könnyítése valósulna meg.⁷ Bizonyos források szerint az egyezmény valódi lényege nem is a kereskedelem liberalizációja, hiszen ez már a rendkívül alacsony vámokkal

¹ A következőkben Amerika alatt az Amerikai Egyesült Államokat értjük.

² http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/questions_and_answers/index_hu.htm; Letöltés ideje: 2014. 11. 22.; http://www.cepii.fr/PDF_PUB/pb/2013/pb2013_01.pdf; Letöltés ideje: 2014. 11. 23.

³ http://www.cepii.fr/PDF_PUB/pb/2013/pb2013_01.pdf

⁴ http://www.cepii.fr/PDF_PUB/pb/2013/pb2013_01.pdf

⁵ http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/questions_and_answers/index_hu.htm

⁶ http://www.cepii.fr/PDF_PUB/pb/2013/pb2013_01.pdf

⁷ http://teal.mtak.hu/15121/1/Kutasi-Rezessy-Szijarto-K%C3%BClg.2014_7_8.pdf; Letöltés ideje: 2014. 11. 25.

valósággá vált, sokkal inkább egy nagyszabású szabályozási egyezményként kell arra tekintenünk.⁸ Az egyezménnyel az eddigi legkülönlegesebb bilaterális kereskedelmi megállapodás jönne létre, hiszen az Európai Unió és az USA a világ termékeexportjának 25,8 százalékát, szolgáltatásexportjának 43,7 százalékát, a világgpiacnak pedig megközelítőleg felét adja.⁹ Az Európai Unió részesedése a világ GDP-jéből 1980 és 2011 között 34,1 százalékról 25 százalékra esett, és a trend az USA esetében is megegyező irányú. A kapcsolatok elmélyítése esetén azonban a gazdasági dominancia csökkenése lassítható a feltörekvő kínai és indiai gazdasággal szemben.¹⁰

A TTIP az európai és amerikai gazdaságok közti kereskedelmi viszonyokat épp úgy érintené, mint a szabályozási kérdéseket illetve a gazdasági szektorok fejlődését – ezért a tárgyalások 24 különálló munkacsoportban folynak.¹¹ Dolgozatunkban azonban elsősorban azokra a témakörökre koncentrálunk, melyek Magyarország szempontjából különös jelentőséggel bírnak. Összefoglaljuk a makrogazdaság egészére és a gazdasági szektorok növekedésére gyakorolt lehetséges hatásokat és kitérünk arra is, hogy mindez hogyan érintheti a jólétsbeli különbségek alakulását. Külön foglalkozunk a piacgazdaság működésének egyik legfontosabb tényezőjével, a pénzügyi szektorral – mivel a szektor szabályozásának elégtelenségei súlyos pénzügyi válságokhoz vezethetnek. A mezőgazdasággal és élelmiszeriparral kapcsolatban felmerülő lehetőségeket és kockázatokat szintén külön egységben vizsgáljuk.

⁸ http://www.cepii.fr/PDF_PUB/pb/2013/pb2013_01.pdf

⁹ http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2013C18_mdn_schmucker.pdf;
<http://ical.mtak.hu/15121/1/Kotasi-Rezesy-Szijarto-K%C3%BClg-2014-7-8.pdf>

¹⁰ http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2013C18_mdn_schmucker.pdf

¹¹ <http://www.europeanpublicaffairs.eu/the-ttip-negotiations-a-transatlantic-perspective/> **Letöltés ideje: 2014. 11. 25.**; <http://www.bfna.org/sites/default/files/BBrief-TTIP%20Round%201%20%281Aug2013%29.pdf>;
Letöltés ideje: 2014. 11. 28.

2. A tárgyalások menete

A tárgyalások menetéről a Bizottság magyar nyelven elérhető honlapja ad tájékoztatást. A tárgyalásokat az uniós elveknek megfelelően kereskedelempolitikai területen a Bizottság folytatja; az intézmény képviseli a 28 tagállamot és az 500 millió polgár érdekeit.¹² A tárgyalásokat a kereskedelmi biztos vezeti.¹³ A szükséges legitimitációt az adja, hogy „a Bizottság az uniós tagállamok kormányait képviselő Tanács által jóváhagyott irányelvek alapján tárgyal”. A tárgyalásokban vezető szerepet tölt be a Bizottság Kereskedelmi Főigazgatósága, „amely szorosan együttműködik a Bizottság más főigazgatóságaival, különösen azokkal, amelyek a tárgyalások fő hangsúlyát képviselő területekkel foglalkoznak.” A Bizottság honlapján elérhető a tárgyalásokat folytató európai politikusok névsora is. Fő koordinátoruk Ignacio Garcia Bercero és Hiddo Houben.¹⁴ Az USA részéről a tárgyalásokat a kereskedelmi különmegbízott vezeti.¹⁵

A tárgyalások időben elhúzódhatnak, és több évig tarthatnak. 2013 júliusa óta rendszeresen folytak tárgyalások a Bizottság honlapja szerint „az általános elképzelés szerint néhány éven belül megállapodást lehet elérni”.¹⁶

A tárgyalások menetéről „az Európai Bizottság folyamatosan tájékoztatja [...] az uniós tagállamokat a Tanácsban, továbbá az Európai Parlamentet”.¹⁷ Ezt követően, az együtdöntési eljárásnak megfelelően a Tanács és a Parlament értékeli és dönt a megállapodás végső változatáról. Ezzel párhuzamosan az amerikai Kongresszus is dönt a szerződésről.¹⁸ Fontos kérdés azonban a tárgyalások eredményessége is, és ez a Bizottság honlapjának tájékoztatása szerint bizonyos mértékű titoktartást követel. Ezzel együtt az Európai Bizottság állítása alapján „továbbra is törekszik arra, hogy bevonja a kereskedelmi szövetségeket, a fogyasztói szervezeteket és a civil társadalom egyéb képviselőit.”¹⁹

2.1. A tárgyalások transzparenciája és demokratikus kontrollja

Az Európai Bizottság tájékoztatója szerint a TTIP jelentősége miatt kifejezetten ügyelnek az információáramlásra a tárgyalások során és intenzív dialógust folytatnak a civil társadalommal. A tárgyalások fordulói előtt és után a civil társadalom több száz képviselőjével egyeztetnek; legutóbb közel 700 civil képviselő vett részt az egyeztetéseken

¹² http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/questions-and-answers/index_hu.htm

¹³ 2014 novemberétől a biztos Cecilia Malinström (korábban Karl De Gucht).

¹⁴ http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/july/tradoc_151668.pdf; Letöltés ideje: 2014. 11. 26.

¹⁵ http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/questions-and-answers/index_hu.htm

¹⁶ uo.

¹⁷ uo.

¹⁸ uo.

¹⁹ uo.

(köztük fogyasztóvédelmi és szakszervezeti képviselőkkel). Felhívják a figyelmet arra, hogy a Bizottság már több nyilvános konzultációt rendezett. 2014 februárjában a Bizottság egy tanácsadói testületet állított fel – ők látják el tanácsokkal az EU főtárgyalóját. A demokratikus kontrollt a Bizottság szerint az valósítja meg, hogy a végső dokumentumot a Tanácsnak (és ezáltal a tagországoknak), illetve a Parlamentnek is el kell fogadnia.²⁰

A partnerségi tárgyalások kritikussai úgy látják, hogy a demokratikus kontroll nem működik megfelelően, mivel titkos tárgyalásokon születhet 500 millió uniós állampolgárt hosszú távon érintő döntés – miközben a vállalatok képviselői részt vehetnek a folyamatban (az úgynevezett cleared advisor-ok ugyanis gyakran vállalati kötődésűek).²¹ Noam Chomsky, az MIT professzora több előadásában hangot adott véleményének, hogy bár a tárgyalások nem titkosak gazdasági jogászok százai előtt, mégis a civil szervezetek nehezen férnek hozzá a részletekhez. A titkos tárgyalásokkal a cél a bírálók szerint, hogy megvalósuljon a „szabályozási koherencia”, a globális cégeknek ne kelljen kettő vagy akár több előírás-rendszernek megfelelniük. A TTIP-t ellenzők azzal is megvádolták a Bizottságot, hogy dokumentumokat szivárogtat ki lobbistáknak – az uniós ombudsman, Emily O’Reilly pedig 2014 nyarán szorgalmazta a tárgyalások átláthatóbbá tételét.²²

A 2014 nyarán megrendezett GMO-konferencián a szakértők kiemelték, hogy a TTIP-vel kapcsolatos aggályok között az első a transzparencia hiánya, valamint hogy a tárgyalásokra „csak az ipari szereplőket hívták” meg, miközben a civilek nem kaptak megfelelő hozzáférést a dokumentumokhoz. Aggályosnak tartották, hogy „az egyetlen demokratikusan választott uniós intézmény, az Európai Parlament sem fogja vitatni a jogszabályt, csak megszavazhatja vagy elutasíthatja azt.”²³

²⁰ http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/may/tradoc_152462.pdf; Letöltés ideje: 2014. 11. 27.

²¹ <http://www.aic2020.eu/front/2014/08/are-ttipp-negotiations-already-disrupting-europes-precautionary-principles/>; Letöltés ideje: 2014. 11. 21. További források:

http://rosalux.gi/sites/default/files/publications/ttip_web.pdf; Letöltés ideje: 2014. 11. 23.

²² <http://www.euractiv.com/sections/trade-industry/eu-ombudsman-demands-more-ttip-transparency-303831>; Letöltés ideje: 2014. 11. 21.

²³ http://www.mtvst.hu/dynamic/gmo_kerekasztal26.pdf; Letöltés ideje: 2014. 11. 21.

3. A TTIP társadalmi-gazdasági hatásai

3.1 Közgazdasági megfontolások

A következőkben a partnerség mellett és ellen szóló érveket mutatjuk be a közgazdaságtani szakirodalom és egyéb döntés-előkészítő anyagok alapján. Kiemeljük azokat a pontokat, amelyekben konszenzus alakult ki és azokat is, melyek további kutatást igényelnek.

3.1.1 Gazdasági növekedésre gyakorolt hatás

A következőkben öt hatástanulmány alapján fogjuk összefoglalni a TTIP lehetséges gazdasági hatásait, melyeket a londoni székhelyű Gazdaságpolitikai Kutatóközpont (CEPR), a Bertelsmann Alapítvány, a Károly Egyetem és a Cseh Tudományos Akadémia közös intézete (CERGE-EI), a francia CEEPI és az Osztrák Fejlesztési Segélyek Kutatási Alapítványa (ÖFSE) készítette.

A szabadkereskedelmi egyezmény keretében – mint azt fentebb említettük – megszűnnének a vámok és részben az egyéb kereskedelmi korlátozások. Ennek mértéke, azaz, hogy a megállapodás mennyire lesz átfogó, még kérdéses. Az egyik fontos cél azonban, hogy a lehető legtöbb olyan tényezőt felszámolják, amely a kereskedelmet korlátozza. Mivel a vámok már jelenleg is alacsonyak, a szakirodalom szerint nem ezek megszüntetésében rejlenek a fontos előrelépési lehetőségek, hanem az egyéb korlátozó tényezők leépítésében. Az üzleti szféra képviselői gyakran hangoztatják, hogy az NTB-k, azaz a jogi szabályozások eltérései, a szabványosítás hiánya, a partnerek piacára jutás technikai akadályai jelentik a még fennálló valódi problémákat. Ezek megszüntetéséből származna az egyezmény által létrejövő előnyök és pozitív hatások 80 százaléka.²⁴

Amennyiben ezen korlátozások megszűnnének, az USA-val történő termék- és szolgáltatás-kereskedelem volumene átlagosan 50 százalékkal emelkedne (azaz körülbelül 240 milliárd euróval), és ennél a mezőgazdasági termékforgalom jobban növekedne, akár 150 százalékkal (11 milliárd euróval).²⁵ Az amerikai export megközelítőleg 28 százalékkal bővülne, ami 187 milliárd eurót jelent.²⁶

Egy átfogó program esetén az EU gazdasága egyes becslések szerint évente 120 milliárd euróval növekedne, ami az Unió GDP-jének 0,5 százaléka, az amerikai pedig 95 milliárd

²⁴ http://www.cepii.fr/PDF_PUB/pb/2013/pb2013_01.pdf,
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf; Letöltés ideje: 2014. 11. 29.

²⁵ http://www.cepii.fr/PDF_PUB/pb/2013/pb2013_01.pdf;
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113465.pdf; Letöltés ideje: 2014. 11. 26.
http://ec.europa.eu/agriculture/trade_analysis/statistics/eu-us-trade/2012_en.pdf; Letöltés ideje: 2014. 11. 21.

²⁶ http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf

dollárral, ami GDP-jének 0,4 százaléka.²⁷ Egyes tanulmányok szerint a gépjárművek exportja 40 százalékkal (94,9 milliárd euróval), a fémipari termékeké 12 százalékkal (16,6 milliárd euróval), a feldolgozott élelmiszereké és a vegyipari termékeké pedig 9 százalékkal (16,6 milliárd, illetve 35,4 milliárd euróval) növekedne.²⁸

A fogyasztók szempontjából azért előnyös, mert az amerikai ipar és mezőgazdaság termékeit is fogyasztathatják, mert az árubőség növekedhet, de legfőképp azért, mert az árak a fokozódó versenyben csökkennének. Így a verseny hatására az európai és magyar termelők is modernizációra kényszerülnének, a verseny végül pedig a fogyasztók olcsóbban és magasabb színvonalon történő kiszolgálását eredményezheti.²⁹

Másrészt a CEPR tanulmánya szerint a munkanélküliséggel küzdő Európában az export növekedésével az exportáló ágazatokban több munkahely jönne létre.³⁰ Ezzel együtt a munka, mint termelési tényező kis mértékben átáramlik majd a versenyképesebben termelő (komparatív előnnyel rendelkező) szektorokba, ami további hatékonyságnövekedést idézhet elő. Számítások szerint európai átlagban ez az áramlás kisebb lesz, mint a természetes, azaz 10 év alatt 1000 munkahelyből 7-et fog érinteni (szemben az egyébként is létező hatással, mely 37 munkahelyet érint évente).³¹ A munkapiacra tehát a növekvő termelékenység és gazdasági aktivitás pozitív hatást gyakorolhat – ha megvalósul az erőforrások azon szektorokba csoportosítása, melyek a legversenyképesebben termelnek.³² Összesen az EU dolgozóinak 0,2-0,5 százaléka kényszerülne munkahelyének változtatására az egyezmény hatására.³³

Ha tehát általában makrogazdasági nézőpontból tekintjük a szerződést, akkor a szabad kereskedelem versenyt ösztönző, s ezáltal jólétet növelő hatása a domináns – de mivel a liberalizálás diszkriminatív, azaz nem széles körű, hatékonysági és jóléti veszteségek is keletkeznek – amint arról később szólunk.³⁴ Az általános jólétnövelő hatás szempontjából két kérdés adódik – hogy mekkora a jólét növekedésének mértéke és hogy hogyan oszlik meg ez a többlet az országok, szektorok, régiók és polgárok között.

Vilém Semerák cseh közgazdász szerint mindkét fél nyerni fog, de csak hosszabb távon és átlagosan.³⁵ Amerika jobban jár a szerződéssel azon egyszerű oknál fogva, hogy az európai piac, melyhez hozzáfér nagyobb, mint amely az európai termelők előtt nyílik meg. A cseh

²⁷ http://www.cepii.fr/PDF_PUB/pb/2013/pb2013-01.pdf

²⁸ http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/september/tradoc_151787.pdf;
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf

²⁹ http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH_14_1921_en.htm; Letöltés ideje: 2014. 11. 29.

³⁰ http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/september/tradoc_151787.pdf

³¹ uo.

³² uo.

³³ uo.

³⁴ BALDWIN, Richard – WYPIOSZ, Charles: *The Economics of European Integration* (3. kiadás), McGraw Hill Higher Education, 2009.

³⁵ Vilém Semerák, PhD: a nemzetközi kereskedelem, az átmenet közgazdaságtana és a kínai gazdaság szakértője; cseh kutató és egyetemi tanár (Károly Egyetem). <https://www.cerge-ei.cz/people/vilem-semerak>

tanulmány szerint bármilyen scenáriót is feltételezve a GDP-növekedésre gyakorolt hatások kicsik. Semerák tanulmánya áttekinti a szakirodalom becsléseit és arra jut, hogy a szerződő felek számára a hatás „pozitív nulla” a világ többi része számára pedig „negatív nulla” lesz. A jóléti hatások eszerint nullához közelítenek, csupán más-más oldalról.³⁶ Összességében tehát egyik fél sem veszíthet az egyezményvel (egy összeurópai aggregátumokban gondolkodó európai uniós döntéshozó számára ez pozitívum, míg az adott országok számára már nem biztos, hogy így van – később ezért szólnunk a jövedelem eloszlásáról is).

3.1.2 Rövid távú gazdasági hatások

Noha egy átfogó szabadkereskedelmi övezet létrejötte összességében a GDP alakulását tekintve hosszú távon pozitív hatásokkal bír a felek jólétére vonatkozóan, szólnunk kell a rövid távú alkalmazkodás folyamatáról is. A gazdasági szerkezetváltás és az új szabályozási, illetve versenyviszonyokhoz való alkalmazkodás több évig tartana. Ez idő alatt a vámokból származó uniós bevételek csökkennek, másrészt a munkanélküliség enyhe, átmeneti növekedése is elképzelhető – ez veszélyeket jelent az egyébként is számos strukturális problémával küzdő európai munkapiac számára, és a jóléti kiadások növekedésével növelné az állami költségvetésekre rakódó terheket.³⁷ Átképzések válnak szükségessé és a gazdasági szektorok szerepe is átrendeződhet, ami az átlagosan kedvezőtlen mobilitási helyzettel rendelkező európai gazdaság munkapiaci problémáit súlyosbíthatná.³⁸ Európa ipara növekedhet, míg a mezőgazdaság hátrányos helyzetbe kerülhet (Jean-Christophe Bureau szerint a mezőgazdaságban a tejtermékek exportján képzelhető el némi nyereség).³⁹ Rövid távon továbbá az exportált és importált mennyiségek közötti arány hirtelen, nagy mértékben megváltozhat, ami a folyó fizetési mérlegek deficitjének növekedését eredményezheti.⁴⁰ A vállalatok és kormányzati szabályozás újraértelmezése, átalakítása és az akadályozott közpolitikai célok más módon való megvalósítása költséges folyamat – a magán- és közszektor adminisztratív terheit egyaránt növelné.⁴¹ Míg tehát a jólét és gazdasági hatékonyságnövekedés előnyei több évtized alatt válnának érezhetővé, az átmenet nem egyértelműen pozitív változásokat hozna. Az átmenet hossza és a negatív hatások mértéke a tárgyalások további menetétől függ.

³⁶ Uo.

³⁷ http://www.guengl.eu/uploads/plenary_focus-pdf/ASSESS_TIIIP.pdf; Letöltés ideje: 2014. 11. 24.

³⁸ http://www.guengl.eu/uploads/plenary_focus-pdf/ASSESS_TIIIP.pdf; http://real.mtak.hu/15121/1/Kulasi-Rezessy-Szijarto_K%C3%B3l%2014_7-8.pdf

³⁹ Jean-Christophe Bureau, PhD: egyetemi tanár (Paris Institute of Technology); közösségi gazdaságtan kutatóegység vezetője; az agrárgazdaságtan és a nemzetközi kereskedelem szakértője. <http://www.ictsd.org/about-us/jean-christophe-bureau>; <http://www.europost.bg/article?id=11433>; Letöltés ideje: 2014. 11. 24.

⁴⁰ http://www.guengl.eu/uploads/plenary_focus-pdf/ASSESS_TIIIP.pdf

⁴¹ http://www.guengl.eu/uploads/plenary_focus-pdf/ASSESS_TIIIP.pdf

3.1.3 Jóléti hatások

Elsőként az egyezményen kívüli országokra gyakorolt hatásokról teszünk említést. A partnerség egy bilaterális egyezmény, amely a világ többi részét „kizárja” a megállapodásból. Ezzel egy diszkriminatív kereskedelmi liberalizáció jön létre (mely az európai integráció történetét is jellemezte). Ennek eredményeként a külső felek piaci pozíciói romlanak a transzatlanti piacon, s egy közös külső vámrendszer esetében árakat alacsonyabban kell meghatározni, hogy versenyre léphessenek a piac szereplőivel. Ez jóléti szempontból számukra kedvezőtlen (gondoljunk a sok kritikával illetett Közös Agrárpolitikára, melyet a harmadik világ szegénységének konzerválásáért és exportlehetőségeinek beszűküléséért tettek felelőssé). A kereskedelmi liberalizáció eredményként a partnerországból származó termékek a hazai piacon komparatív előnyre tesznek szert.⁴² Ez azonban egy „mesterséges torzítás” a szabadpiaci állapothoz képest, mely eredményeként (az úgynevezett supply switching jelenség), a hazai fogyasztók nagyobb mennyiségben vásárolnak a partnertől, mint amennyit valóban vásároltak volna – s közben a harmadik féltől való vásárlások mennyisége csökken, akkor is, ha az egyébként jobban és hatékonyabban termel.⁴³ Az egyezménynek lehet egy olyan járulékos globális kereskedelempolitikai vonatkozása, hogy a Világkereskedelmi Szervezet (WTO) keretében történő együttműködés és tárgyalások lassulni fognak az egyezményben részt nem vevő országok miatt.⁴⁴

Rátérve az egyezmény által érintett országokra, a Bertelsmann Alapítvány 2013-as tanulmánya szerint Amerika és minden európai tagállam jóléte növekedik az egyezmények hatására. Számítások szerint a mélyreható reformok következtében az átlagos európai négy fős család rendelkezésre álló jövedelme évente 545 euróval, egy amerikaié pedig 655 euróval lenne több.⁴⁵ A hosszú távú jóléti növekménnyel szemben viszont a szerzők szerint a világ többi részének jólétszökkenése állhat.⁴⁶ A CEPR tanulmánya szerint ezzel ellentétben a világ többi része is jólétnövekedéssel számolhat.⁴⁷ Vitatott kérdés, hogy az amerikai és európai növekedés képes lesz-e ellensúlyozni a liberalizációból kizárt országok jólétszökkenését.⁴⁸

⁴² BALDWIN, Richard - WYPLI OSZ, Charles: *The Economics of European Integration* (3. kiadás), McGraw Hill Higher Education, 2009.

⁴³ http://www.swp.berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2013C18_mdn_schmucker.pdf; Letöltés ideje: 2014. 11. 23.

⁴⁴ uo.

⁴⁵ http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf

⁴⁶ http://www.gedproject.de/fileadmin/uploads/documents/pdf/policybrief_ausgabe2013_04_transatlantische_freihandelsabkommen_en.pdf; Letöltés ideje: 2014. 11. 23.

⁴⁷ http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf; 41-es és 42-es táblázat a 81. és 82. oldalon

⁴⁸ http://www.guengl.eu/uploads/plenary-focus-pdf/ASSESS_TTIP.pdf

1. Táblázat: A TTIP becsült hatása a GDP/fő változására

Ország	GDP/fő hosszú távú változása
USA	+13,4%
Egyesült Királyság	+9 %
Svédország	+7,3 %
Spanyolország	+6,6%
EU27	+5,0%
Algéria	-3,5%
Nigéria	-4,0%
Japán	-5,9%
Mexikó	-7,2%
Ausztrália	-7,4%
Kanada	-9,5%

Forrás: Ifo Institute; Bertelsmann Stiftung

A kereskedelmi hatások számbavételekor figyelembe kell venni, hogy készült olyan tanulmány, mely szerint az Európán belüli kereskedelem volumene 30 százalékkal csökken az egyezmény hatására.⁴⁹ Az érték nagysága módszertani kérdésektől függően változhat, fontos viszont, hogy Európában vannak olyan országok, amelyeknek jelenleg is Amerika a legnagyobb kereskedelmi partnere, és vannak olyanok, amelyek külkereskedelmi szerkezetében Amerika kisebb szerepet kap – ennek megfelelően a jóléti hatások is másként fogják érinteni a tagországokat.⁵⁰

A transzatlanti partnerség hosszú távon jólétnövekedést hozhat, rövid távon viszont a pozitív hatások kevésbé lennének érzékelhetőek. A hatástanulmányok megoszlanak a kérdésben. Egyesek kiemelik, hogy a potenciális jólétnövekedés elhanyagolható lenne a GDP és a reálbérek körülbelül 0,3-1,3 százalékos növekedésével; hogy a munkanélküliség valószínűleg alig csökken, s az EU exportjának növekedése is csak 10-20 év alatt valósul meg.⁵¹ A Világfejlesztési Mozgalom az amerikai Tufts Egyetem tanulmányára hivatkozott a TTIP-vel kapcsolatos kritikáinak megfogalmazásakor. A tanulmány szerint a brit béreket a partnerség leszorítja, melynek köszönhetően egy átlagos brit 10 év alatt 3300 fonttal lesz szegényebb. További hatásként ez idő alatt 600 ezer munkahely megszűnését jósolják (ami több, mint amennyi munkahely 2010-ben és 2011-ben szűnt meg). A tanulmány szerint nagyobb lesz az európai gazdaság kitettsége az amerikai makrogazdasági fluktuációknak, ami a kevesebb munkahellyel és kisebb adóbevétellel együtt megugró költségvetési deficitekhez vezet majd.

A kereskedelem bővülésével és átalakulásával a komparatív előnyök is átrendeződhetnek – és a különböző ágazatok eltérő módon profitálnak abból – az európai mezőgazdaság például

⁴⁹ *uo.*

⁵⁰ <http://www.amcham.ie/995/ireland-uniquely-positioned-to-benefit-from-eu-us-trade-deal>; Letöltés ideje: 2014. 11. 25.

⁵¹ http://www.guengl.eu/uploads/plenary-focus-pdf/ASSESS_TTIP.pdf

az egyezmények vesztese lehet.⁵² Ezzel párhuzamosan az ipar növekedése élénkülhet. Meg kell azonban jegyezni, hogy a mezőgazdasági foglalkoztatás aránya folyamatosan csökken. Az Európai Unió mezőgazdaságában 2000 és 2012 között 4,8 millió teljes munkaidős állás szűnt meg. Jelenleg az Unióban a foglalkoztatottak 5 százaléka dolgozik a mezőgazdaságban, ami 10 millió főt jelent.⁵³

A CEPR tanulmánya alapján a vámok megszüntetésének legnagyobb nyertese az amerikai járműipar 110 százalékos kereskedelem-bővüléssel, az élelmiszer- és fémfeldolgozás 20-40 százalék közti növekedéssel számolhat.⁵⁴ Európában „*az élelmiszeriparban, a járműiparban, a vízi szállítmányozás és az építőipar területén várható addicionális kibocsátás, a GDP 0,5–1,5 százaléka között, míg komoly GDP-visszaesést okoz az elektronikai ipar (–7 százalék) és a fémfeldolgozás (–1,5 százalék) szenvedhet el. A tanulmány szerint az európai mező- és erdőgazdaságban a keresletbővülés 17 százalékos lehet*”.⁵⁵

3.1.4 A TTIP és a pénzügyi szektor

Számos bilaterális és multilaterális tárgyalás zajlik a pénzügyi szolgáltatások kereskedelmének liberalizációjáról. Ezek egyike az EU és az USA között megkötött tervezett szabadkereskedelmi egyezmény tárgyalása.⁵⁶ A pénzügyi szolgáltatások bevonása a TTIP-be ugyanakkor a teljes tárgyalássorozat egyik legvitatottabb kérdése. A Bizottság álláspontja szerint a TTIP kiváló lehetőséget biztosít az együttműködésre a pénzügyi szolgáltatások szabályozását illetően az EU és az USA között. A pénzügyi szolgáltatások közös szabályozása a következő előnyökkel járna: erősítené a pénzügyi stabilitást, csökkentené a szabályozási arbitrázs lehetőségeit, nagyobb piac jönne létre, erősödnének a pénzügyi szektor képességei a reálgazdaság finanszírozására, továbbá megerősödhetne az EU és az USA vezető szerepe a világban a pénzügyi szabályozás területén.⁵⁷ A pénzügyi szolgáltatások területén az EU-ba irányuló export az USA teljes exportjának 36%-át teszi ki. Az USA exportjának azonban jelenleg is különböző nem tarifális kereskedelmi korlátokkal kell szembenéznie, amelyek nagyrészt az egyes államok szabályozása közötti különbségekből fakadnak.⁵⁸ A brit kormány egy rövid elemzése azt állítja, hogy a pénzügyi szolgáltatások bevonása a TTIP-be a 2011-es szinthez képest 2027-re 1,6 milliárd dollárral, közel 6%-kal növelheti az USA-ból az EU-ba

⁵² http://www.agrarszektor.hu/europai_unio/egyeb/ledozerol_e_minket_amerika.3934.html; Letöltés ideje: 2014. 11. 27.

⁵³ http://ec.europa.eu/agriculture/rural-area_economics/briefs/pdf/08_en.pdf; Letöltés ideje: 2014. 11. 25.

⁵⁴ http://real.mtak.hu/15121/1/Kutasi-Rezessy-Szjarto_K%C3%BClg_2014_7_8.pdf

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ http://www2.weed-online.org/uploads/factsheet_financial_services_ttip.pdf; Letöltés ideje: 2014. 11. 21.

⁵⁷ http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/january/tradoc_152101.pdf; Letöltés ideje: 2014. 11. 29.

⁵⁸ https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/288145/TTIP_and_the_US_Financial_Services_Sector.pdf; Letöltés ideje: 2014. 12.01.

irányuló pénzügyi szolgáltatás exportot. Ez a növekedés jórészt a nem tarifális kereskedelmi korlátozások lebontásából származna.⁵⁹

Az Egyesült Államok a Bizottsággal szemben ellenzi a pénzügyi szolgáltatások szabályozásának TTIP-be való bevonását, csupán a piacra való belépést illetően hajlandó a tárgyalásokra. Washington szerint a pénzügyi szabályozás egyéb kereteit nemzetközi fórumokon, pl. a G20 keretében lenne célszerű tovább alakítani.⁶⁰ Anthony L. Gardner az USA Európai Unióhoz akkreditált nagykövete az EurActive-nak adott exkluzív interjújában kifejtette, hogy az EU újabb és újabb próbálkozása ellenére – a pénzügyi piacra való belépést szabályozó fejezet kivételével – nem hajlandóak a pénzügyi szolgáltatások kérdésének napirendre vételére. Elutasította azt a felvetést, miszerint mindez az audiovizuális szektor kivonására irányuló európai törekvésekre adott válaszlépés lenne. Gardner azt hangsúlyozta, hogy a pénzügyi piac szabályozását illetően már léteznek jól működő, a szabályozás összehangolását illetően sikereket felmutatni képes párbeszéd a felek között, így nem látja milyen hozzáadott értéke lenne a TTIP keretében történő szabályozásnak.⁶¹

A pénzügyi szolgáltatások bevonásának kritikusai attól tartanak, hogy a TTIP által veszélybe kerülhet a 2008-as válság után bevezetett szigorúbb pénzügyi szabályozás, a még kiforratlan európai pénzügyi reformok, így végső soron a pénzügyi stabilitás. Sokan hivatkoznak e tekintetben az Egyesült Államokban 2010-ben elfogadott Dodd-Frank törvényre, amely többek között a válságban is szerepet játszó származtatott pénzügyi termékek szabályozását igyekszik megteremteni, és amely veszélybe kerülhet a TTIP pénzügyi szolgáltatásokra kiterjedő elfogadásával.⁶²

Ahogy utaltunk rá, önmagában a piacok megnyitásától nem zárkózik el az Egyesült Államok. Ennek oka az lehet, hogy a jövőben nagyobb jövedelmezőséget ígérő európai pénzügyi szektorban a költséghatékonyabb és tőkeerősebb amerikai bankok nagyobb piaci részesedést szerezhetnének.

A pénzügyi szabályozás egységesítése az ellenzők szerint az állampolgárokat és a teljes nemzetgazdaságot védtelenné teszi, és így könnyebben kialakulhat akár egy újabb pénzügyi világválság. Hivatkoznak az IMF véleményére is, miszerint a tőkeáramlás korlátozása fékezte volna a görög és spanyol pénzügyi krízishelyzetek elmélyülését is.⁶³

⁵⁹https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/288145/TTIP_and_the_US_Financial_Services_Sector.pdf

⁶⁰ <http://www.iie.com/publications/pb/pb13-26.pdf>; Letöltés ideje: 2014. 11. 22.

⁶¹ <http://www.euractiv.com/sections/euro-finance/ttip-will-not-include-financial-services-says-us-ambassador-303536>; Letöltés ideje: 2014. 11. 21.

⁶² <http://www.atlantic-community.org/-/ttip-top-5-concerns-and-criticism>; Letöltés ideje: 2014. 11. 20.

<http://www.penzugyiszemle.hu/vitaforum/penzugyi-szabalyozas-ellenszelben-a-dodd-frank-torveny>; Letöltés ideje: 2014. 11. 23.

⁶³ <http://stopttip.net/financial-services/>; Letöltés ideje: 2014. 11. 26.

3.2 Környezeti, állat- és növény-egészségügyi és élelmiszerbiztonsági hatások

Azzal kell kezdenünk, hogy nagyon keveset tudni a TTIP tárgyalások állat- és növény-egészségügyi és élelmiszerbiztonsági fejezeteiről. Európa döntéshozói a tárgyalások kapcsán igyekeznek a közvéleményt megnyugtatni, hogy ezek a kérdések nem merülnek fel a tárgyalásokon. Az is elképzelhető, hogy ez pusztán taktikai lépés a TTIP ellenzőinek közömbösítésére, de az is, hogy a mezőgazdaság ki fog kerülni a TTIP-ből.

A TTIP-vel kapcsolatban kételyeket megfogalmazók szerint az egyezmény részének számító ún. Regulatory Cooperation or Coherence (Szabályozási Együttműködési Tanács) értelmében a kereskedelmet érintő minden új jogszabályt meg kellene vitatni az Egyesült Államokkal, amely kiterjedne a környezet-, egészség- és fogyasztóvédelmet érintő minden szigorításra, azaz a genetikailag módosított élelmiszerek (GMO-k) és a vegyi anyagok engedélyezésére is. *„Az Egyesült Államok ezáltal szinte az EU új tagállamává válik. Egy amerikai jelentés szerint a kereskedelem legnagyobb akadálya jelenleg az EU vegyi anyagokra, kozmetikumokra, veszélyes hulladékokra, növényvédő szerekre, bioüzemanyagokra és GMO-kra vonatkozó szabályozása: nyilvánvaló, hogy az Egyesült Államok ezen területek lazítását szeretné elérni.”*⁶⁴ Amennyiben valóban ezen feltételek mentén kerülne sor a TTIP ratifikálására, az a nemzetállami szuverenitás csorbulását eredményezné az Európai Parlament környezetvédelmi és közegészségügyi bizottsága által elfogadott, a GMO-k termesztésével kapcsolatos döntési jogosultság terén.

A kockázatokat csökkenti, hogy 2014. június 14-én az EU-s környezetvédelmi miniszterek tanácsán politikai megállapodás született arról a javaslatról, amely szabadkezet ad a tagállamoknak a GMO-k termesztésével kapcsolatban. 2014. november 11-én az Európai Parlament környezetvédelmi és közegészségügyi bizottsága pedig elfogadta a javaslatot. Külön kiemelandó, hogy a döntésnél a környezeti vagy egészségügyi szempontok helyett a tagállam gazdasági és társadalmi indokok alapján is bevezetheti a tiltást. A javaslat elfogadását a GMO-mentesség támogatói nagy előrelépésnek tartják, és a TTIP véleményük szerint jelentős visszalépést eredményezne az állat- és növényegészségügy és az élelmiszerbiztonság területén. Kérdéses, hogy ezt a megállapodást veszélyezteti-e a TTIP.

A magyarországi GMO-kerekasztal résztvevői külön ülést szerveztek a TTIP Európai Unióra és Magyarországra gyakorolt hatásainak értékelésére. Szakértőik általánosságban az amerikainál szigorúbb európai állat- és növény-egészségügyi, élelmiszerbiztonsági és környezetvédelmi szabályok felhígulásától tartanak és ennek életminőségre gyakorolt káros

⁶⁴ Simon Gergely: Kémiai és genetikai-biztonsági kockázatok a Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) egyes részleteiben in http://www.mitvsz.hu/dynamic/gmo_kerekasztal26.pdf; Simon Gergely: vegyész, környezetkémikus, a Magyar Ökotoxikológiai Társaság elnökségi tagja.

hatásaitól.⁶⁵ Felhívják arra is a figyelmet, hogy 2009-2012 között Kína, Törökország és India után az USA-ból érkező élelmiszerek kapcsán érkezett a legtöbb minőségi kifogás az európai gyorsriasztási rendszer (RASFF) adatai szerint.⁶⁶

A GM-élelmiszerek és növények egészségügyi és biodiverzitásra gyakorolt hatásáról tudományterületenként megoszlanak a vélemények. A mikrobiológia képviselői körében többségben vannak azok, akik nem látnak egészségügyi veszélyeket a GM-élelmiszerek termesztése és fogyasztása kapcsán, míg a környezet- és élelmiszertudományok képviselői inkább arra az álláspontra helyezkednek, hogy a GM-terményeknek és élelmiszereknek jelentős lehet az élettani és a biodiverzitásra gyakorolt káros hatása. Előfordulnak olyan kritikus hangok is a tudományterület képviselői és a kérdéskörrel foglalkozó civil szervezetek részéről, amelyek arra utalnak, hogy a GM-növények élettani és a biodiverzitásra gyakorolt hatásaira irányuló vizsgálatok támogatottsága igen alacsony, az általuk feltételezeten káros élettani és környezeti hatások bizonyítását anyagi korlátok nehezítik.⁶⁷

Említést kell tennünk a GM-termények termesztése mellett érvelők álláspontjáról is. 2011-ben Budapesten, a Tudomány Világforumának (WSF) szekcióülésén a génmódosított növények szerepének növelését szorgalmazták a résztvevők, arra hivatkozva, hogy *„a GMO nagyban hozzájárulhat az élelmiszerellátás biztonságához és országok felemelkedéséhez.”*⁶⁸ Roger Beachy szerint viszont a tudósok *„a betegségeknek és az időjárási viszontagságoknak ellenállóbb növényfajtákat, a korábbiaknál kedvezőbb hatású öntözési és talajkezelési technológiákat és újítások további hosszú sorát dolgozták ki, de ezek elterjesztését gyakran hátráltatja a felkészületlenség a kormányzat, a termelők és a fogyasztók oldalán.”*⁶⁹ A konferencián Elibio Rech, a brazil állami agrárkutató intézet biotechnológiai osztályának kutatója úgy vélekedett, hogy a *„GMO néven ismert technológiák alkalmazásával csökkenteni lehet a termelési költségeket és az üvegházhatású gázok kibocsátását, a korábbiaknál versenyképesebb termékeket lehet előállítani, vagyis a GMO a felemelkedés egyik eszköze lehet a mezőgazdaságban”.*⁷⁰ Egy magyar agrárvállalkozó szerint a GMO-mentesség „álságos” és nem hatékony – szerinte Magyarországon egy hektár kukorica

⁶⁵ A Magyar Elhízástudományi Társaság az Egyesült Államokbeli lakosság kóros elhízása mögött a hormonmoduláns hatású anyagok élelmiszeripari felhasználását sejtí, amely Európában nem, de az USA-ban megengedett.

⁶⁶ Darvas Béla: A Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) tárgyalások általános céljairól, az ezzel kapcsolatos GMO Kerekasztal ülésének szervezéséről in http://www.mtvsh.hu/dynamic/gmo_kerekasztal26.pdf; Darvas Béla: az MTA doktora, a biológiai tudományok kandidátusa, az ökotoxikológia és a géntechnológia szakértője. <http://www.bdarvas.hu/cv/idn15>

⁶⁷ Bővebben: <http://www.bdarvas.hu/gmo/idn3012>, illetve Darvas Béla: Szeljegyzetek a „Technológia vagy manipuláció?” rendezvényről in http://www.mtvsh.hu/dynamic/gmo_kerekasztal26.pdf; Letöltés ideje: 2014. 11. 28.

⁶⁸ <http://www.innoportal.hu/az-ittlen-tiltott-gmo-novenyek-mellett-alltak-ki-egy-mta-s-konferencian>; Letöltés ideje: 2014. 11. 29.

⁶⁹ Roger Beachy, PhD: az amerikai állami élelmiszeripari és mezőgazdasági kutatóintézet (NIFA) igazgatója, kutató biológus. http://chancellor.ucdavis.edu/local_resources/pdfs/roger_beachy_bio.pdf; uo.

⁷⁰ uo.

megtermelése 60 ezer forinttal kerül többre a GMO-mentesség miatt. Felhívja a figyelmet arra, hogy Magyarországon hektáronkénti 10 tonna a maximális kukorica hozam, szemben Amerikával, ahol ez akár 16-20 tonna is lehet. Szakmai elemzések ugyanakkor nem mutatnak ki ekkora, a vetőmag fajták közötti eltérésekből adódó hozamkülönbségeket. A hazai fajtavizsgálatok az elismerés előtt álló GM-változatok enyhe, 0-5%-os terméselőnyére világítottak rá.⁷¹ Az USDA (az Amerikai Földművelésügyi Minisztérium) összefoglaló elemzése is azt emeli ki, hogy közvetlen hozamnövekedés nem várható a GM-fajtáktól, legfeljebb hosszabb távon a károkozónak való nagyobb ellenállás csökkentheti a káresemények bekövetkezésének valószínűségét.⁷²

3.3 Befektetés-védelem és nemzeti szuverenitás

3.3.1. A Transzatlanti Kereskedelmi és Befektetési Partnerség befektetés-védelmi oldala: a befektetők és államok közötti vitarendezés mechanizmusa

A Transzatlanti Kereskedelmi és Befektetési Partnerségről szóló egyezmény tárgyalásainak sarkalatos, egyben egyik legvitatottabb pontja a befektető és állam közötti vitarendezés (investor-state dispute settlement, ISDS). Az ISDS valójában összefoglaló elnevezése a nemzetközi kereskedelmi és befektetési szerződések mellé rendelt, nemzetközi választottbíráskodáshoz hasonló vitarendezési mechanizmusoknak, amelyek keretében a külföldi befektető a fogadó állammal szemben a szerződés megszegésére hivatkozva érvényesítheti igényeit. Az ISDS eljárások keretében tehát a nemzetközi szerződést megszegő szuverén állam és a szerződésben részes másik állam vállalata állnak szemben egymással. Az államközi kereskedelmi vitarendezési mechanizmusoktól – például a WTO vitarendezéstől – eltérően tehát a sértett vállalatnak nem kell kapcsolatba lépnie „anyaországával”, közvetlenül perelheti a fogadó államot. Az ISDS fontos sajátossága továbbá, hogy nem igényli a fogadó államban rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőségek, közigazgatási vagy rendes bírósági eljárások kimerítését. Az eljárás keretében a vállalat pernyertessége esetén a bíróság pénzübeli kártérítés megfizetésére kötelezi az államot. A befektető és állam közötti vitarendezés ad hoc fórumok előtt, a felek ellenkező megállapodásának hiányában a nyilvánosság kizárásával zajlik.⁷³ Az ISDS eljárások jelentős része a mechanizmusokhoz intézményi és procedurális támogatást nyújtó szervezetekben zajlik. A leggyakrabban igénybe vettek ezek közül a Világbank csoporthoz tartozó Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja (International Centre for Settlement of Investment

⁷¹ Füst-Molnár Gábor (19-21. o.) <http://mek.oszk.hu/09900/09926/09926.pdf>; Letöltés ideje: 2014. 12. 02.

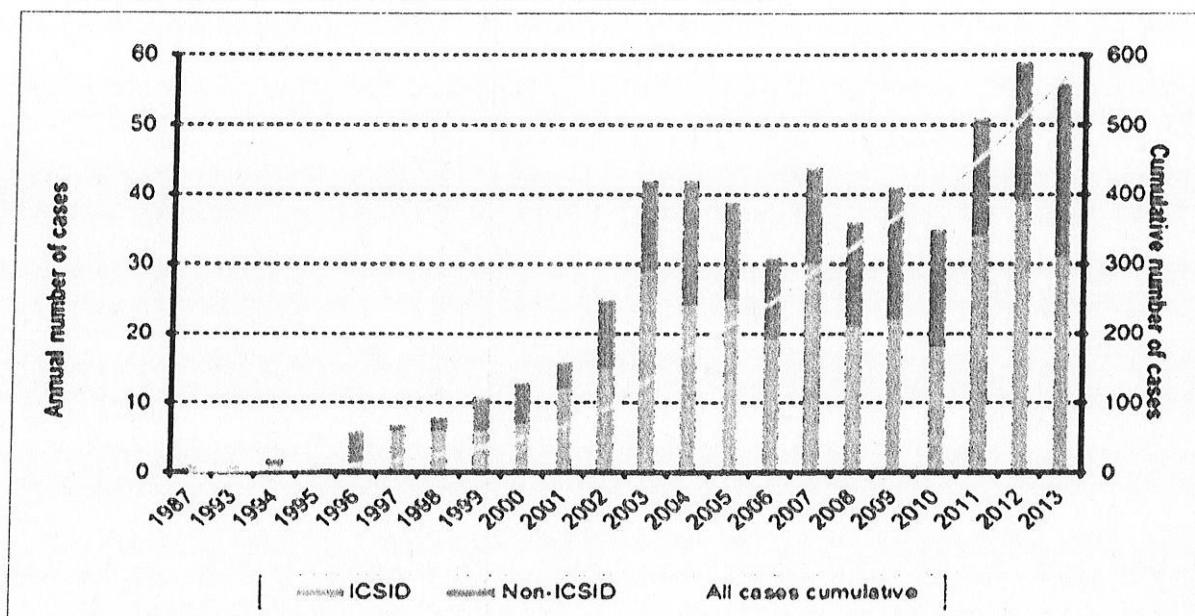
⁷² <http://www.ers.usda.gov/media/1282246/en/162.pdf> (12-13- o.) Letöltés ideje: 2014. 11. 29.

⁷³ http://www.fes-europe.eu/attachments/486_FES%20Study%20ISDS%20in%20TIP%202014.pdf; Letöltés ideje: 2014. 11. 23.

Disputes, ICSID) és az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága (United Nations Commission on International Trade Law, UNCITRAL)⁷⁴

Az ISDS a nemzetközi befektetésvédelem eszköze, szokványosnak mondható kereskedelmi és befektetési tárgyú egyezmények esetében. Az Európai Bizottság szerint jelenleg 3400 ilyen érvényben lévő egyezményről beszélhetünk. Az első ISDS mechanizmusok a 1960-as évek végén és az 1970-es évek elején jöttek létre, eredetileg olyan súlyos befektetői kockázatok kompenzációjaképpen, mint az államosítás.⁷⁵ Elterjedtségét és növekvő szerepét jelzi az ISDS ügyek számának fokozatos emelkedése, ezekből 2012-ben történelmi rekordot jelentő 59-et, a tavalyi évben pedig 57-et regisztrált az UNCTAD.⁷⁶ A 2013-ban indított eljárások legnagyobb hányadát, közel 46%-át európai országokkal szemben indították, a pert indító vállalatok között szintén európai dominancia mutatkozik, az amerikai cégek e tekintetben a harmadik helyen állnak.⁷⁷

1. ÁBRA: ISDS ÜGYEK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA 1987-2013

Forrás: UNCTAD, 2014

A külföldi vállalatok számára az ISDS eljárások kiemelkedően előnyösnek mondhatók. A fentiekben már utaltunk a közvetlen perlési lehetőségre, a fórumok ad hoc jellegére és a nyilvánosság hiányára, melyek a vállalatok számára vonzó alternatívává teszik a vitarendezés e formáját. Az eljárás rugalmassága és a felek közötti megállapodás nagyobb tere szintén ebbe a körbe sorolható. Fontos továbbá kiemelnünk, hogy az ISDS mechanizmus adta

⁷⁴ http://www.opec.org/documents/uploads/pub_4637_isds_%20a_miracle_cure_for_a_systemic_challenge.pdf;

Letöltés ideje: 2014. 11. 24.

⁷⁵ http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/diaeia2013d2_en.pdf;

Letöltés ideje: 2014. 11. 27.

⁷⁶ http://unctad.org/en/publicationslibrary/webdiaepcb2014d3_en.pdf;

Letöltés ideje: 2014. 11. 29.

⁷⁷ uo.

lehetőségekkel a külföldi befektetők belföldi versenytársai nem élhetnek, ami a magasabb védelmi szint révén a versenyelőny egyik formájaként értékelhető.

Az ISDS kapcsán a befektető vállalatok és anyaországaik gazdasági érdekei és a fogadó államok szuverenitása feszül egymásnak. Ennek oka az a tendencia, amelynek keretében a külföldi befektetők és a fogadó államok közötti vita kereskedelmi, befektetési jellegű vitából közpolitikai kérdésekről folytatott egyezkedéssé válhat. Még közelebről arról a lehetőségről van szó, hogy egy multinacionális vállalat az ISDS adta lehetőségeket felhasználva gyakorol nyomást egy szuverén államra, hogy az egyes szakpolitikai kérdésekben, a jogalkotás vagy jogalkalmazás során neki kedvező módon járjon el. Az UNCTAD szerint a jelenség elsősorban a környezetvédelem és az egészségügy vonatkozásában figyelhető meg.⁷⁸ Gyakran idézett eset a Phillip Morris dohányipari vállalat fellépése Ausztráliával szemben, annak dohányreklámról szóló törvénye miatt, valamint a Lone Pine Resources olaj- és gázipari vállalat ügye a kanadai földgázkitermelési moratórium miatt.⁷⁹ 2009-ben a svéd Vattenfall energetikai vállalat érte el 1,4 milliárd eurós keresetével a szénerőművekre vonatkozó német környezetvédelmi szabályok lazítását.⁸⁰ Az ISDS-el kapcsolatos viták is e köré a probléma köré csoportosulnak. A civil szervezetek felől érkező kritikák lényegét is az ISDS által a multinacionális vállalatok számára a nemzeti kormányokkal szemben biztosított zsarolási potenciállal kapcsolatos aggályok jelentik. Több társadalmi kezdeményezés is indult az elmúlt egy évben, melyek közül említést érdemel a Treat the Treaty internetes mozgalom, az Against TTIP egy hónap alatt 800 ezer támogatót felmutatni képes aláírásgyűjtése,⁸¹ valamint az október 11-én különböző európai fővárosokban lezajlott, 400 aktivista csoport által szervezett tüntetések.⁸² Az ISDS ellenzői által hangoztatott ellenérvek között a jövőbeni elvesztett ügyek okozta anyagi megterhelés is megjelent. A pereszes államok számára a megítélt kártérítések adott esetben valóban súlyos terhet jelenthetnek, az eddigi legnagyobb összeget, 2,3 milliárd eurót az Occidental olajvállalatnak ítélték meg Ecuadorral szemben egy olajkoncessziós szerződés megszüntetése miatt.⁸³ A korábban már említett Vattenfall pedig a német atomerőművek bezárása miatt követel jelenleg is 4,7 milliárd euró kártérítést.⁸⁴ Az egyik ellenző mozgalom honlapján további ellenérveket olvashatunk, melyek szerint *„a fenntartható közvetlen külföldi befektetések, illetve a befektetők nem különböztethetők meg egyértelmű definíciók szerint az olyan befektetési formáktól, mint a spekulációs*

⁷⁸ http://www.fes-europe.eu/attachments/486_FES%20Study%20ISDS%20in%20TTIP%202014.pdf

⁷⁹ http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_4637_isds_%20ttip_-_a_miracle_cure_for_a_systemic_challenge.pdf

⁸⁰ http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_4637_isds_%20ttip_-_a_miracle_cure_for_a_systemic_challenge.pdf

⁸¹ http://www.liberties.eu/hu/campaigns/transatlanti_szerzodes; Letöltés ideje: 2014. 11. 24.

⁸² <http://www.euractiv.com/sections/trade-society/anti-ttip-demonstrations-seize-european-capitals-309119>; Letöltés ideje: 2014. 11. 26.

⁸³ <http://www.economist.com/news/finance-and-economics/21623756-governments-are-souring-treaties-protect-foreign-investors-arbitration>; Letöltés ideje: 2014. 11. 28.

⁸⁴ <http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/vattenfall-will-4-7-milliarden-euro-luer-atomausstieg-13210132.html>; Letöltés ideje: 2014. 11. 29.

befektetések. Ez jogosulatlan és család követeléseket is lehetővé tenne.” Kiemelik, hogy „nincsenek a befektetők jogainak és kötelezettségeinek kiegyensúlyozására irányuló erőfeszítések”.⁸⁵ Jól jelzi a kérdés konfliktusoktól terheltségét, hogy az Európai Bizottság korábbi kereskedelempolitikai biztosának Karel de Guchtnek az év elején 90 napos nyílt konzultációt kellett hirdetnie. A beérkezett 150.000 válasz feldolgozása jelenleg is zajlik.⁸⁶

A civil mozgalmakon túl a nemzeti kormányok körében is ellentmondásos a befektetésvédelmi mechanizmus megítélése. A német kormány, melynek döntő szerepe van az EU és az USA között zajló tárgyalások alakításában, inkább az ISDS-el szemben pozicionálja magát. A 2,4 millió munkást képviselő német IG Metall szakszervezet mellett márciusban a német gazdasági minisztérium is az ISDS ellenzőihez csatlakozott.⁸⁷ A szociáldemokrata gazdasági miniszter, Sigmar Gabriel szeptemberben, a Bundestagban újra egyértelművé tette, hogy az ISDS ellen van.⁸⁸ Gabriel álláspontjáról egyébként Joe Biden amerikai alelnököt is tájékoztatta.⁸⁹ A német kormányzati érvek, miszerint az európai jogrendszer eleve kellő védelmet biztosít a befektetések számára, egybecsengenek a civilek által hangoztatottakkal.⁹⁰ A 100 000 vállalatot képviselő Német Iparszövetség (Bundesverband der Deutschen Industrie, BDI) ugyanakkor egyértelműen az ISDS mellett foglal állást.⁹¹ Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy a Német Ipari és Kereskedelmi Kamara a kormányzati vélekedéshez hasonlóan úgy ítéli meg, hogy az európai jogrend önmagában is kellő védelmet biztosít a befektetések számára, az ISDS típusú mechanizmusoknak pedig elsősorban a fejlődő országok tekintetében van jelentősége.⁹² Németországon belül tehát nagyon is élő vita zajlik az ISDS-ről, az International Business Times szerint azonban a németeket egyenesen az ISDS szabadkereskedelmi egyezményből való kihagyását sürgető koalíció vezetőjének kell tekintenünk.⁹³ Németország egyébként jelenleg 140 ISDS megállapodás részese, továbbá nevéhez fűződik az első ISDS mechanizmus létrehozása Pakisztánnal 1959-ből.⁹⁴

⁸⁵ <http://www.no2isds.eu/hu/information>; Letöltés ideje: 2014. 11. 23.

⁸⁶ <http://www.euractiv.com/sections/trade-society/malmstrom-only-minor-adjustments-isds-trade-deal-canada-309906>; Letöltés ideje: 2014. 11. 27.

⁸⁷ <http://www.napigazdasag.hu/cikk/9407/>; Letöltés ideje: 2014. 11. 29.

⁸⁸ <http://www.ibtimes.co.uk/ttip-germany-accused-hypocrisy-over-opposition-isds-clause-1473566>; Letöltés ideje: 2014. 11. 27.

⁸⁹ <http://www.euractiv.com/sections/trade-society/malmstrom-only-minor-adjustments-isds-trade-deal-canada-309906>; Letöltés ideje: 2014. 11. 25.

⁹⁰ <http://www.napigazdasag.hu/cikk/9407/>

⁹¹ <http://www.bdi.eu/bdi-english/TTIP-investment-protection.htm>; Letöltés ideje: 2014. 11. 22.

⁹² <http://www.dhk.de/themenfelder/recht-steuern/eu-internationales-recht/internationales-recht/positionen/positionen>; Letöltés ideje: 2014. 11. 22.

⁹³ <http://www.ibtimes.co.uk/ttip-isds-obscurer-trade-clause-threatening-tear-european-politics-apart-1470908>; Letöltés ideje: 2014. 11. 25.

⁹⁴ http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_4637_isds_%26_ttip_a-miracle-cure-for-a-systemic-challenge.pdf

<http://www.economist.com/news/finance-and-economics/21623756-governments-are-souring-treaties-protect-foreign-investors-arbitration>; Letöltés ideje: 2014. 11. 23.

Ami Franciaországot illeti, 2014. november 18-án Párizs bejelentette, hogy nem támogatja az egyezményt mindaddig, amíg a vitatott ISDS vitarendezési eljárás nem kerül ki abból. Matthias Fekl külkereskedelemért felelős miniszter a francia Szenátusban kijelentette, hogy országa nem szeretné, ha az ISDS a TTIP részét képezné.⁹⁵ Az indoklás szerint a francia kormány védtelenné válna az ellene jogi úton fellépő külföldi nagyvállalatokkal szemben.⁹⁶

A három legjelentősebb európai nagyhatalom közül egyedül Nagy-Britannia számít az ISDS támogatójának. A kormányzó konzervatívok úgy látják, a vitarendezési mechanizmus fontos eszköze lehet a szigetország tengerentúlon befektető vállalatai védelmének.⁹⁷ Lord Livingston kereskedelmi miniszter szerint, az ISDS nem jelent veszélyt Nagy-Britannia számára; az ország még nem vesztett el egyetlen ISDS típusú ügyet sem, annak ellenére, hogy 90 ilyen klauzulának részese.⁹⁸ Ashley Fox brit konzervatív európai parlamenti képviselő szerint az ISDS-sel kapcsolatban egyszerű pánikkeltés zajlik. Példaként hivatkozik a rendszerváltás után az Egyesült Államokkal szabadkereskedelmi megállapodást kötő Lengyelországra, melyet egyetlen alkalommal sem pereltek az egyezményben biztosított ISDS típusú eljárás segítségével. Nagy-Britanniában az ISDS ellenzői között munkáspártiakat és egyes lordokat találunk.⁹⁹

Említést érdemel még, hogy október 21-én kelt levelükben 14 európai uniós külügyminiszter Cecilia Malmström új kereskedelmi biztosnak az ISDS újbóli napirendre vételét javasolta a TTIP tárgyalásokban a Tanács által adott mandátumnak megfelelően.¹⁰⁰ A levél aláírói a három balti állam (Észtország, Lettország, Litvánia), az észak-európai tagállamok (Dánia, Svédország, Finnország), a térségünkben Horvátország és Csehország, továbbá a Spanyolország, Portugália, Málta, Ciprus, Írország valamint az Egyesült Királyság miniszterei.

Magában a Bizottságban sem egyértelmű az ISDS támogatottsága. 2014. október 22-én Jean-Claude Juncker is kifejezte véleményét az Európai Parlamentben, miszerint semmilyen külső korlátozást nem fogad el, mely szűkíti a tagállamok lehetőségét a gazdasági viták rendezésére.¹⁰¹ Egyes kiszivárogtatásokon alapuló források szerint Cecilia Malmström és Jean-Claude Juncker elkötelezték magukat az ISDS TTIP-ből való elhagyása mellett¹⁰² – ami ellentmond a Financial Times blogjában megjelent, Cecilia Malmström álláspontjával

⁹⁵ <http://t.com/business/206455-france-will-not-sign-ttip/>; Letöltés ideje: 2014. 11. 27.

⁹⁶ <http://www.france24.com/en/20130615-eu-deal-french-cultural-exception-usa-trade/>; Letöltés ideje: 2014. 11. 23.

⁹⁷ <http://www.ibtimes.co.uk/ttip-isds-obscure-trade-clause-threatening-tear-european-politics-apart-1470908>; Letöltés ideje: 2014. 11. 28.

⁹⁸ <http://www.ibtimes.co.uk/ttip-government-will-not-exclude-nhs-free-trade-agreement-1463454>; Letöltés ideje: 2014. 11. 25.

⁹⁹ <http://www.ibtimes.co.uk/ttip-isds-obscure-trade-clause-threatening-tear-european-politics-apart-1470908>; Letöltés ideje: 2014. 11. 28.

¹⁰⁰ <http://blogs.ft.com/brusselsblog/files/2014/10/ISDSletter.pdf> Letöltés ideje: 2014. 12. 03.

¹⁰¹ uo.

¹⁰² <http://www.ibtimes.co.uk/ttip-isds-obscure-trade-clause-threatening-tear-european-politics-apart-1470908> Letöltés ideje: 2014. 12. 03.

kapcsolatos információknak. Malmström európai parlamenti meghallgatásakor a később megjelent szöveggel szemben állítólag kizárta az ISDS létrehozását egy erre irányuló kérdésre adott válaszában.¹⁰³ A biztos asszony legutóbb november 10-én berlini hivatalos látogatása alkalmával szólalt meg a témában, amikor is azt mondta, túl korai lenne megmondani, hogy az ISDS a TTIP része maradhat-e.¹⁰⁴ Leopoldo Rubinacci a Bizottság egyik főtárgyalója november végén az ISDS előnyös volta mellett foglalt állást, hangsúlyozva, hogy az államok ellen irányuló perek ritkának számítanak.¹⁰⁵ Jude Kirton-Darling brit munkáspárti európai parlamenti képviselő szerint: „*Alapvető konfliktus van (a kérdést illetően) a Bizottságban.*”¹⁰⁶

Az amerikai főtárgyalók jelenleg ragaszkodnak az ISDS-hez arra hivatkozva, hogy eltörlése megnyitná az utat minden további részlet újratárgyalására.¹⁰⁷ Michael Froman az USA főtárgyalója szerint nehéz elképzelni egy magas színvonalú egyezmény létrejöttét, a befektetésvédelem magas szintje nélkül.¹⁰⁸ A korábbi kereskedelmi biztos Karel de Gucht pedig a Reutersnek nyilatkozva azt hangsúlyozta, hogy a TTIP megkötése nem lehetséges a befektetésvédelmi célokat szolgáló vitarendezési mechanizmusban való megállapodás nélkül.¹⁰⁹ Ennek ellenmondó állásponton van a European Policy Center (EPC), amely elemzésében arra jut, hogy a szabadkereskedelmi egyezmény az ISDS nélkül is létrejöhet.¹¹⁰ A vitában továbblépésre decemberben nyílik lehetőség, amikor ismét tárgyalások kezdődnek a felek között.¹¹¹

¹⁰³ <http://www.sven-giegold.de/2014/ttip-oline-konzernjustiz/> Letöltés ideje: 2014. 12. 03.

¹⁰⁴ <http://www.euractiv.com/sections/trade-society/malmstrom-only-minor-adjustments-isds-trade-deal-canada-309906> Letöltés ideje: 2014. 12. 03.

¹⁰⁵ <http://www.euractiv.com/sections/trade-society/commission-defends-ttips-dispute-settlement-mechanism-310440> Letöltés ideje: 2014. 12. 03.

¹⁰⁶ <http://www.ibtimes.co.uk/ttip-isds-obscure-trade-clause-threatening-tear-european-politics-apart-1470908> Letöltés ideje: 2014. 12. 03.

¹⁰⁷ <http://rt.com/business/206455-france-will-not-sign-ttip/> Letöltés ideje: 2014. 11. 28.

¹⁰⁸ <http://www.politico.com/morningtrade/1014/morningtrade15912.html> Letöltés ideje: 2014. 11. 28.

¹⁰⁹ <http://www.ibtimes.co.uk/eu-trade-commissioner-karel-de-gucht-warns-no-ttip-without-isds-1470373>

¹¹⁰ http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_4637_isds_%26_ttip_-_a_miracle_cure_for_a_systemic_challenge.pdf Letöltés ideje: 2014. 11. 28. Az EPC 1997-ben alapított uniós ügyekkel foglalkozó nonprofit think-tank, Brüsszel központtal. <http://www.epc.eu/>

¹¹¹ <http://rt.com/business/206455-france-will-not-sign-ttip/> Letöltés ideje: 2014. 11. 28.

4. Magyarországra gyakorolt általános hatások

4.1 Közvetlen gazdasági hatások

A TTIP hatásait elemző külföldi tanulmányok bevett módszertanát alkalmazva (számítható általános egyensúlyi modell) magyar kutatók is végeztek számításokat a transzatlanti partnerség magyar gazdaságra gyakorolt hatásairól. Kutasi, Rezessy és Szijártó (2013) tanulmányának konklúziója az, hogy „a TTIP várhatóan növelni fogja a magyar gazdaság jövedelmét, foglalkoztatottsági szintjét és tőkeberuházását, de nem jelent megoldást az ország strukturális bajaira.”¹¹² Az egyezményre a gazdasági hatásokat illetően „visszafogott optimizmussal” érdemes tekinteni.¹¹³

¹¹² Kutasi Gábor, PhD: a Budapesti Corvinus Egyetem Világgazdasági tanszékének docense.

http://real.mtak.hu/15121/1/kutasi-Rezessy-Szijarto_K%C3%BClg.2014_7-8.pdf

¹¹³ uo.

2. Táblázat: A magyar gazdaságra vonatkozó előrejelzések

Tanulmány	Előrejelzés
Felbermayr-Lehwald-Heid (Bertelsmann Alapítvány) [2013]	<ul style="list-style-type: none"> • Vámok leépítése esetén: • 0,26 százalékos kereskedelemteremtő hatás¹¹⁴ • 5700 munkahely (0,15 százalékos foglalkoztatás bővülés) • Átfogó liberalizáció esetén: • az egy főre eső reáljövedelem növekedése 4,43 százalékkal változna • 22600 új munkahely (0,6 százalékos növekedés) • a munkanélküliségi ráta 0,53 százalékponttal lehet alacsonyabb • az átlagos reálbér 2,81 százalékkal nőhet
Francois [2013]	<ul style="list-style-type: none"> • az optimális forgatókönyvek esetén 0,6-0,75 százalékos foglalkoztatás bővülés
Kutasi – Rezessy – Szijártó [2013]	<ul style="list-style-type: none"> • nemzeti jövedelem szempontjából „a TTIP nagyon gyenge hatással járhat a magyar gazdaságra” • átfogó liberalizáció esetén 20-30 ezer új munkahely

Forrás: Kutasi – Rezessy – Szijártó [2013]

Elemzésük rámutat, hogy a szabadkereskedelmi megállapodástól Magyarország a járműipar (további) fellendülését várhatja – növekedés, foglalkoztatás és tőkevonás terén egyaránt.¹¹⁵ Ez összhangban áll a Bizottság tájékoztatójában szereplő adatokkal (és a legtöbb külföldi elemzéssel, amint arra a szerzők is felhívják a figyelmet) – európai szinten ugyanis legnagyobb mértékben a gépjárműipari exporttól várható növekedés (melynek mértéke 40 százalék).¹¹⁶ Mindez a beruházások megkönnyítésének egyik előnye lenne.

Kutasi, Rezessy és Szijártó (2013) a becsléseket három forgatókönyvre és két lehetséges kereskedelmi rugalmasságra számította ki. A forgatókönyvek a tárgyalások kimenetének a

¹¹⁴ A szerzők meghatározása szerint: „Ha csak bizonyos régiókat vonnak be a liberalizációba, akkor kétféle folyamat következhet be. Egyik a kereskedelemteremtésnek nevezett jelenség, amely azt jelenti, hogy a nem költségghatékony hazai termelést külföldi termék váltja ki. Ha ez kölcsönösen bekövetkezik, akkor mindkét fél költségghatékonyabban működik, miközben mindkettejük termelése bővíthet.”

http://real.mtak.hu/15121/1/Kutasi-Rezessy-Szijarto_K%C3%BClg.2014_7-8.pdf

¹¹⁵ http://real.mtak.hu/15121/1/Kutasi-Rezessy-Szijarto_K%C3%BClg.2014_7-8.pdf

¹¹⁶ http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/september/tradoc_151787.pdf

bizonytalansága miatt szükségesek; az első csak vámcsökkentésekkel számol, a második „a vámcsökkentésen túl korlátozottan szabályozási, szabványosítási” egységesítéssel, míg az utolsó „a vámcsökkentésen túl széles körű szabályozási, szabványosítási” egységesítéssel kalkulál, ami a TTIP végső célja is egyben.¹¹⁷ Kutasi és társai tanulmánya szerint a magyar gazdaság jövedelme egy átfogó liberalizációval legfeljebb 0,2 százalékkal nőhet.¹¹⁸ A dolgozat szerint amennyiben sikerül megvalósítani az átfogó liberalizációt, akkor az 20-30 ezer munkahelyet teremtené, míg abban az esetben, ha kizárólag a vámokat törlik el, 5-6 ezer új munkahely keletkezhet. Csak vámcsökkentésnél 1,6-2 milliárd forintos beruházási többlet lehetne számítani, míg egy kisebb mértékű „nem vámjellegű akadálylebontás esetén” 3-5 milliárd, nagyobb mértékű esetén pedig 5-9 milliárd forint lenne ez a többlet (utóbbi kettőt értik a szerzők átfogó liberalizációnak).¹¹⁹ Ezek egyébként az évente beáramló beruházásokhoz képest kis összegek – 2008 és 2013 között évente átlagosan körülbelül 2 milliárd euró (600 milliárd forint) közvetlen működőtőke-befektetés érkezett az országba.¹²⁰

Dávid Péter, az Amerikai Kereskedelmi Kamara (AmCham) ügyvezető igazgatója szerint „Brazília, India és Kína a maguk protekcionizmusával óhatatlanul újra Európa felé terelik az USA befektetőinek érdeklődését”, s ez az érdeklődés a partnerség létrejöttével a kkv-szektorban is éreztetné hatását. A kereskedelmi akadályok lebontásával pedig „olyan kis és közepes méretű magyar vállalkozások tudnak belépni a vágyott amerikai piacokra, amelyek ma még roppant messze állnak ettől a lehetőségtől”.¹²¹

A Transzatlanti Kereskedelmi és Befektetési Partnerség Magyarországon elsősorban a gépjárműiparra hatna ösztönzőleg – az aggregált hatások viszont már kevésbé egyértelműek. „Sokan tartanak attól, hogy a TTIP nagy vesztese Európa agrárszektora lesz, egyesek egyenesen az uniós mezőgazdaság feláldozásáról beszélnek”.¹²² Mivel a partnerség fő nyertese a járműipar lehet, számottevő jövedelmi változást a gépjárműipari tőke jövedelmeinek növekedése okozhat, azaz a várt jótékony hatások a multinacionális vállalatok és beszállítók tevékenységén keresztül jutnak el a magyar gazdaságba.¹²³

Látható, hogy az elemzések enyhe pozitív gazdasági növekedést jeleznek előre Magyarország számára a TTIP kapcsán. Hozzá kell tennünk azonban, hogy a mainstream makrogazdasági elemzések abból indulnak ki, hogy amennyiben két nagy, homogén piac között csökkentjük a

¹¹⁷ http://real.mtak.hu/15121/1/Kutasi-Rezessy-Szijarto_K%C3%BClg.2014_7-8.pdf

¹¹⁸ uo.

¹¹⁹ uo.

¹²⁰ MNB átfolyó tőkétől és eszközportfólióáttöréstartól megtisztított adatai alapján: http://www.mnb.hu/statisztika/statisztikai_adatok_informaciok/adatok_idosorok/vii_kulkereskedelem/kozvetlentoke-befektetesek/bpm6-modszertan_szerinti_adatok; Letöltés ideje: 2014. 11. 25.

¹²¹ http://www.vp.hu/gazdasag/gazdasagpolitika/oriasi_landoletet_laphat_az_usa_ba_iranyulo_magyar_export_402973; Letöltés ideje: 2014. 11. 27.

¹²² http://www.agrarszektor.hu/europai_unio/egyeb/ledozerole_minket_amerika.3934.html; Letöltés ideje: 2014. 11. 27.

¹²³ http://real.mtak.hu/15121/1/Kutasi-Rezessy-Szijarto_K%C3%BClg.2014_7-8.pdf

kereskedelmi korlátozásokat, úgy mindkét gazdaság jól jár a klasszikus kereskedelmi mérleg elméletek szerint. Ez hosszú távon igaz is, de ezek az elméletek csak korlátozottan vagy egyáltalán nem veszik figyelembe, hogy sem az USA, sem az Európai Unió gazdasága nem homogén, illetve hogy a rövid távú strukturális, alkalmazkodási hatások a nemzeti gazdaságpolitikákra súlyos terheket róhatnak.

A makro-szintű kereskedelmi modellek lebontása igencsak kérdéses eredményre vezet, az egyes szereplőkre gyakorolt mikro-szintű hatások további vizsgálatok elvégzését teszik szükségessé Magyarország vonatkozásában. Egyrészt az egyes régiókat, másrészt az egyes gazdasági szereplőket (tőketulajdonosok versus munkavállalók; termelő szektorok versus kereskedelmi szereplők; ágazatok közötti különbségek) eltérő mértékben érinti a gazdasági liberalizáció. A költségelőnyöket vizsgálva a magyar járműgyártás profitálhat, de valójában jár-e az intézkedés jelentős foglalkoztatás bővüléssel? Azt is látjuk, hogy az elektronikai eszközök előállítására az USA-ban kedvezőbbek a feltételek. A liberalizáció különösen kedvezőtlenül érintheti Magyarországot, ugyanis Európában Írország után hazánkban a legmagasabb a szektor nemzetgazdasági súlya. A hatástanulmányok többsége az USA export felfutását és az európai export enyhe visszaesését mutatja ki, mégis többségében jólét növelő hatásként tekintenek az elektronikai eszközök árcsökkenéséből származó előnyökre. Való igaz, a globális tőketulajdonosok számára szinte mindegy, hogy hol szerelik össze elektronikai eszközeiket, és a fogyasztók is jól járhatnak, amennyiben valóban olcsóbbak lesznek a liberalizáció eredményeképpen a termékek, de a helyi munkavállalók, helyi kis- és közepes méretű beszállítók, a helyi gazdaság és a strukturális kihívásokat kezelni hivatott gazdaságpolitika szempontjából már nem elhanyagolhatóak a kereskedelmi liberalizációból származó mellékhatások.

Míg az USA-ban a kereskedelem liberalizációjából származó káros társadalmi-gazdasági hatásokat a migráció jelentős mértékben enyhítheti, ez Európában csak korlátozottan jelent megoldást. Az egyes régiók elszegényedése, a képzett munkaerő elvándorlása a TTIP által pozitívan érintett régiókba olyan nyomást gyakorolhat a nemzeti gazdaságpolitikákra, amelyeket csak egy átgondolt, fokozatos liberalizáció során, a liberalizáció hatásait ismerve és azokra előre felkészülve lehet képes hatékonyan kezelni. Véleményünk szerint rövid távon kiemelten jelentkezők a tagállamok közötti fejlettségbeli különbségekből adódó nehézségek – a kohéziós országok gazdaságát (melyet maga az Unió is támogat pl. strukturális forrásokkal) ez súlyosabban érintheti.

Mindezek egybevetve azt javasoljuk, hogy a magyar kormány folytasson széles körű előzetes hatásvizsgálatokat (nemzetgazdasági, ágazati, regionális és gazdasági szereplők szerinti bontásban), illetve ezek alapján szakmai konzultációkat a gazdasági szereplőkkel, beleértve a globális szereplőkhöz képest kevésbé mobil, sokkal inkább helyhez kötött, hazai tulajdonú kis- és középvállalati szektor szereplőit is.

4.2 Külön figyelendő területek

A gazdasági hatásokon túl az életminőségre és a nemzeti szuverenitásra gyakorolt hosszú távú, közvetett hatások értékelése is stratégiai fontosságú; ha a közös szabályozás miatt genetikailag módosított növények termesztése elől minden akadály elhárul, akkor a jelenlegi viszonylagos GMO mentesség megszűnik, és ez a folyamat aligha lenne visszafordítható. Az erre vonatkozó kutatások szerint a génáramlás, génmegszökés eredményeképpen a génmódosított termények széleskörű terjesztése a módosított transzgének visszafordíthatatlan elterjedésével járna, ami a nem génmódosított hibrid és egyéb, hagyományos vetőmag-nemesítés végét jelentené Magyarországon.¹²⁴ Amint azt láttuk, a GMO növények mellett és ellen is számos érv szól, ezeknek egy részében még a tudományos közösség is megosztott. A fő kérdés az, hogy a magyar kormány hogyan értékeli a GMO-mentes mezőgazdaságot – ennek az értéke pedig nehezen monetizálható, mivel például az élelmiszerbiztonság pénzben nehezen számszerűsíthető értékkel bír.

A magyar kormány részéről többször elhangzott a GMO-mentességre mint versenyelőnyre való hivatkozás.¹²⁵ Budai Gyula nyilatkozata szerint *„Magyarországon a mezőgazdaság stratégiai ágazat, illetve az élelmiszeripar és a vízgazdálkodás nemzetbiztonsági ügy, hiszen ezek megfelelő működése a feltétele annak, hogy egészséges és biztonságos élelmiszert tudjunk előállítani, és meg tudjuk őrizni a magyar élelmiszerek méltán jó hírnevét.”*¹²⁶ Kiemelte, hogy *„Magyarország a harmadik legnagyobb vetőmagtermesztő Európában, világszinten pedig a kilencedik, és éppen a GMO-mentességnek köszönhető, hogy a magyar vetőmag világszerte kelendő árucikk”*.¹²⁷ Magyarországon az Alaptörvény is rögzíti a GMO-mentességet.

Magyarország zászlóvivőnek számított az EU-ban azon tárgyalások során, amelynek eredményeképpen végül nemzeti hatáskörbe delegálták GMO-termesztés engedélyezését. A magyar kormány álláspontja szerint alapvető magyar érdek a GMO-mentesség megőrzése. Magyarország kukorica és vetőmagtermesztésben is nagyhatalomnak számít és a Földművelésügyi Minisztérium (FM) álláspontja szerint számos ország azért vásárol hazánktól mezőgazdasági terményeket és vetőmagot, mert köztudott Magyarország kapcsán, hogy nem vet GM-növényeket.¹²⁸ A TTIP bírálói szerint a megállapodás keretében bevezetésre

¹²⁴ Heszky László (22-25. o.) <http://mek.oszk.hu/09900/09926/09926.pdf>; Letöltés ideje: 2014. 11. 28.
 Heszky László: a biológiai tudomány doktora, szakterülete a növénygenetika, növény-nemesítés és – biotechnológia; a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja.
http://mta.hu/koztestuleti_tagok?PersonId=19106

¹²⁵ http://www.mfor.hu/cikkek/Budai_Magyarorszag_szamara_versenyelony_a_GMO_mentesség.html;
 Letöltés ideje: 2014. 11. 27.

¹²⁶ uo.

¹²⁷ uo.

¹²⁸ Az FM mindezzel együtt hangsúlyozza, hogy fontosnak tartja a géntechnológia felhasználását az alapvető kutatásokban. Lásd bővebben: Kőrösi Levente és Andorkó Rita, Földművelésügyi Minisztérium: A GM

kerülő ISDS vitarendezési eljárás elvben lehetőséget teremtene az Alaptörvény nemzetközi választott-magánbíróság előtti megtámadására. A befektetők kártérítést követelhetnének a magyar államtól a GMO-mentesség miatt elmaradt hasznuk miatt.

A TTIP kapcsán felmerült annak a lehetősége is, hogy a GMO-üzletben érdekelt nemzetközi vállalkozások nyomására megszüntetik a kötelező GMO-jelölést és a GM-adalékok nyomon követhetőségét. Ezáltal a TTIP-t bírálók szerint elhárulna az akadály az EU-ban engedélyezésre váró, új GM-növényfajták termesztésének engedélyeztetése előtt is, vagyis Magyarország Alaptörvényével ellentétes helyzet állna elő. Ezáltal a hazai fejlesztésű, nemesítésű fajták és vetőmagtermelés, valamint export helyébe a külföldi versenytárs cégek korlátlan importjával szembeni kiszolgáltatottság lépne.

További problémát jelent, hogy az EU állat- és növény-egészségügyi és élelmiszerbiztonsági normái fellazulnának. A jelenlegi szabályozás szerint több mint száz olyan növényvédő szer használata tilos az EU-ban, amely az USA-ban megengedett. Felmerül annak valószínűsége, hogy az életminőségre gyakorolt hatásokon túlmenően belső és külső piacokat veszítenek a hazai tulajdonú termelő szektorok az állat- és növény-egészségügyi és élelmiszerbiztonsági normák fellazulása esetén. *„Amennyiben – amerikai nyomásra – megszűnik a klórozott és a bétaantagonistákkal kezelt hús forgalmazási tilalma, ebben az esetben az eddiginél jóval nagyobb mértékben áraszthatja el az európai, ezen belül a hazai piacot a jelenlegi európai és a hazai élelmiszerbiztonsági intézkedéseknek meg nem felelő, az emberi egészségre káros, esetenként dömping-mennyiségű, illetve környezetkárosító módon (pl. pirogén legelők) előállított húсарu, amely az egészségi ártalmak, illetve kockázatok mellett a hazai hústermelőknek kiegyenlíthetetlen versenyhátrányt, ezáltal konkrét károkat okoz. Ha megszűnik a tökehúsok és a vágott baromfi jelenleg nálunk, illetve az EU-ban is garantáltan vegyszermentes kezelése, ezzel piacokat veszthetünk mindenütt (lásd Oroszország és ázsiai államok), ahol ezt abszolút követelményként előírják. Mindez közvetve a hazai rét- és legelőgazdálkodást, ezáltal az ország környezeti állapotát is hátrányosan érinti.”*¹²⁹

A tárgyaló felek többször is kiemelték, hogy a tárgyalások során nem foglalkoznak a génmódosított élelmiszerek kérdésével, állat- és növényegészségügyi, valamint élelmiszerbiztonsági kérdésekkel. Mivel a mezőgazdasághoz kötődő nem vám jellegű akadályok lebontása számos EU ország érdekét sértené és a tárgyalásokat nyomon követő civil szervezetek aggályainak jelentős része is ezen területekhez köthető, feltételezhető, hogy ezeket a kérdéseket vagy kihagyják a TTIP-ből vagy taktikailag egy nagyobb csomagba

fajták köztermesztésével kapcsolatos tagállami döntés lehetősége in
http://www.mtvsz.hu/dynamic/gmo_kerekasztal26.pdf Letöltés ideje: 2014. 11. 27

¹²⁹ Varga Zoltán: A Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerség veszélyei és a védekezés lehetőségei in
http://www.mtvsz.hu/dynamic/gmo_kerekasztal26.pdf Letöltés ideje: 2014. 11. 27; Dr. Varga Zoltán: a biológiai tudomány doktora, a Debreceni Egyetem professzor emeritusa.
http://zoology.unideb.hu/?m=Zolt%C3%A1n_Varga

helyezik bele, megosztva az érintett tagállamokat.

Magyarországnak az amerikainál szigorúbb EU-s állat- és növényegészségügyi normák, és élelmiszerbiztonsági szabályok betartásához gazdasági és társadalmi érdeke egyaránt fűződik, ezért javasoljuk a tárgyalások során e kérdéskört fokozott figyelemmel kísérni.

Egyrészt az európainál enyhébb USA szabályozás átvétele megnyithatja az európai piacokat olyan vertikumok előtt, amelyek hazai termelést szoríthatnak ki Magyarország és az EU belső piacairól. Másrészt az AKI (Agrárgazdasági Kutatóintézet) vonatkozó tanulmánya szerint a *feldolgozott zöldségfélék, különösen a Magyarország számára is kiemelten fontos csemegekukorica-konzerv, a bioetanol és az izoglükóz előállítása már a vámok eltörlése esetén is komoly fenyegetésnek lenne kitéve.*¹³⁰ Harmadrészt a genetikailag módosított vetőmag-fejlesztés és a GM-alapú árutermesztés engedélyezése a jelenlegi tudományos ismeretek birtokában a módosított transz gének visszafordíthatatlan elterjedésével járna, ami a nem génmódosított hibrid és egyéb, hagyományos vetőmag-nemesítés végét jelentené Magyarországon annak gazdasági következményeivel – és vitatott élettani hatásaival. Negyedrészt olyan külső piacokat is veszíthet az uniós és magyar agrártermelés, ahol szigorúbb élelmiszerbiztonsági normák gátolják a vitatott minőségű termékek forgalmazását. Végezetül a biodiverzitásra és életminőségre gyakorolt közvetlen és közvetett hatásokat is megfontolásra érdemesnek tartjuk. A felelős gazdaságpolitika sajátossága, hogy helyiértékén kezeli az életminőséget nem számszerűsíthetően érintő hatásokat, és nem csupán a közvetlen gazdasági hatásokra fókuszál.

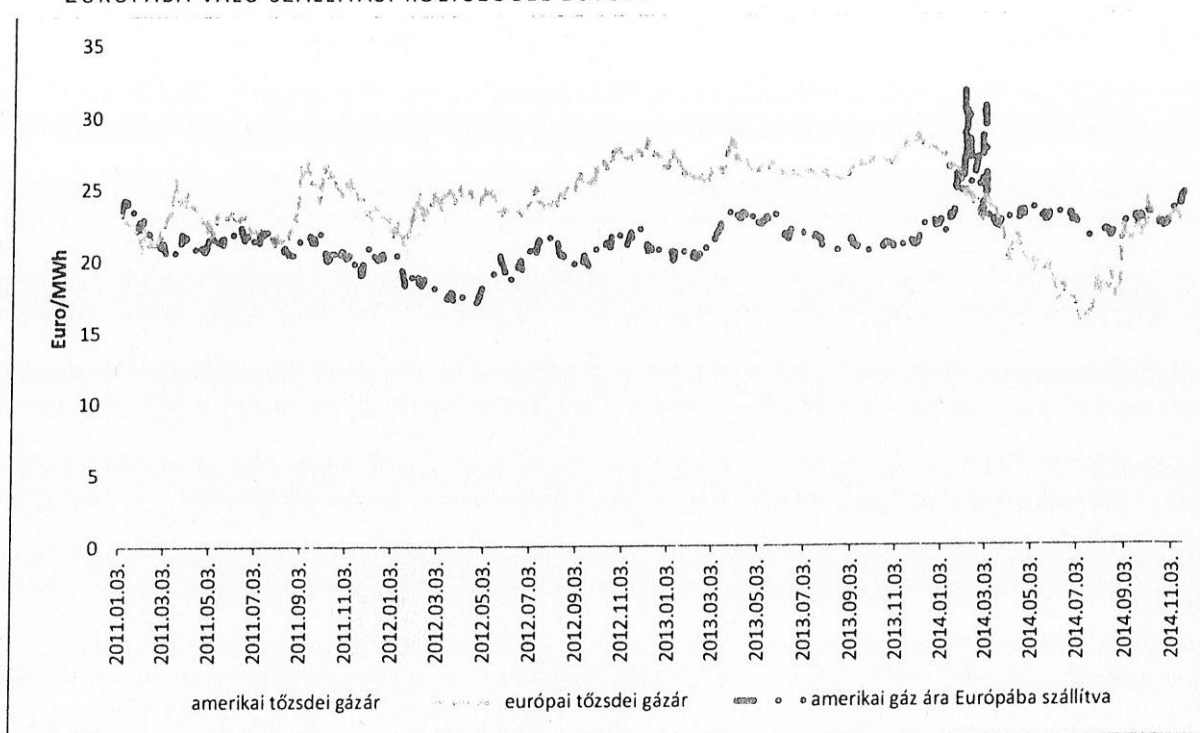
Külön ki kell térnünk a befektető és állam közötti vitarendezés (investor-state dispute settlement, ISDS) kérdésére, amely tervezett formájában lehetőséget teremtene a piaci szereplők számára a nemzetállami törvények nemzetközi magánbíróság előtti megtámadására és kártérítés érvényesítésére, amennyiben a nemzetállami szabályozás szembehelyezkedik a TTIP-ben foglaltakkal és kárt okoz a piaci szereplőknek. Számos ISDS van érvényben ma is a világban. Ebben a speciális helyzetben, a TTIP mélységére való tekintettel, és az életminőséget is érintő nem vám jellegű kereskedelmi korlátozások leépítésére vonatkozó törekvések miatt különösen fontos a vitarendezési mechanizmus ügyének nyomon követése. Az eddigi tapasztalatok szerint a beruházásvédelmi egyezmények nyújtotta lehetőségeket az amerikai vállalkozások használják ki a legjobban, ugyanis több pert indítottak és nyertek amerikai cégek a partnereikkel szemben, mint fordítva.

Nem elhanyagolható a két világrégió versenyképessége szempontjából az energiaárak alakulása sem, amit a makrogazdasági modellek csak közvetetten számszerűsítenek, ugyanis

¹³⁰ AZ EU és az USA közötti kereskedelmi egyezmény és jelentősége a magyar agrárkültkereskedelem szempontjából (tervezet), AKI, 2013, Budapest

a jelentős termelési költségcsökkenés hatásai csak 2010 óta jelentkeznek. A korábban viszonylagosan együttmozgó európai és USA-beli gázár a palagáz forradalomnak köszönhetően 2010 óta elszakadt egymástól. Az európai tőzsdei gázár azóta átlagban kétszerese az amerikainak, de akadt olyan periódus is, amikor a különbség ötszörös volt. A palagáz forradalomnak közvetetten az európai energiaárakra is csökkentő hatása van, de belátható időn belül Európa nem lesz képes felvenni a versenyt Amerika olcsó energiájával. Az ebből fakadó hatások számszerűsítésére nem került még sor, a jelenség egyelőre kívül esik a kereskedelmi megállapodás hatásait vizsgálók látószögén. Ezen hatások számszerűsítése ugyanakkor kiemelkedően fontos a TTIP tárgyalások Európára és Magyarországra gyakorolt hatásának vizsgálata során.

2. ÁBRA: AZ AMERIKAI ÉS AZ EURÓPAI TŐZSDEI ÁR, ILLETVE AZ AMERIKAI TŐZSDEI GÁZÁR AZ EURÓPÁBA VALÓ SZÁLLÍTÁSI KÖLTSÉGGEL EGYÜTT

Forrás: Reuters, Századvég-számítás

Említést érdemel még a szabadalmi anyag jogi harmonizációja, amelyre ha sor kerül a TTIP kereteiben az USA szempontjai szerint, akkor megíúsulhat egy az európai és hazai innovatív vállalkozásoknak jobban kedvező kiegyensúlyozott nemzetközi harmonizáció.

Továbbá a jövőben nagyobb jövedelmezőséget ígérő európai pénzügyi szektorban a költséghatékonyabb és tőkeerősebb amerikai bankok hosszú időtávon nagyobb piaci részesedést szerezhetnek. Erre az opcióra a gazdaságpolitikának a pénzügyi rendszer egészséges tulajdoni arányainak fenntartását szem előtt tartva fel kell készülnie.

5. A TTIP várható hatása a magyar mezőgazdaságra

Az USA a világ vezető mezőgazdasági termelője és exportőre. Ebből adódóan a mezőgazdaságot példaként kiválasztva a jelen fejezetben azt vizsgáljuk, hogy a szabadkereskedelmi egyezmény megkötése milyen hatással lenne a magyar agártermelésre.

Az általunk beazonosított legfontosabb termékek és termékcsoporthok – amelyek hazai termelését a TTIP aláírása érintheti – a következők: vágott húsrúk (baromfi, sertés, marha), búza, kukorica, bioetanol, izoglükóz, csemegekukorica, bor. A területek kijelölését termelés szerkezeti és kereskedelem szerkezeti adatok alapján végeztük el és csoportosításunk majdnem teljesen megegyezik az Agrárgazdasági Kutatóintézet (AKI) által korábban beazonosított területekkel.

A szabadkereskedelmi egyezmény hatását kétféleképpen vizsgáljuk:

1. Összehasonlítjuk az egyes termékek/termények előállításának önköltségét;
2. Ágazati szereplők (termelők és kutatóintézetek) szakértői becsléseire alapozva, valamint tőzsdei árakat figyelembe véve meghatározzuk a várható tendenciákat.

Külön köszönjük a Földművelésügyi Minisztérium és az Agrárgazdasági Kutatóintézet segítségét az önköltségi és tőzsdei adatok rendelkezésre bocsátásában, valamint a szakértői vélemények megfogalmazásában.

5.1 Önköltség alapú vizsgálatok

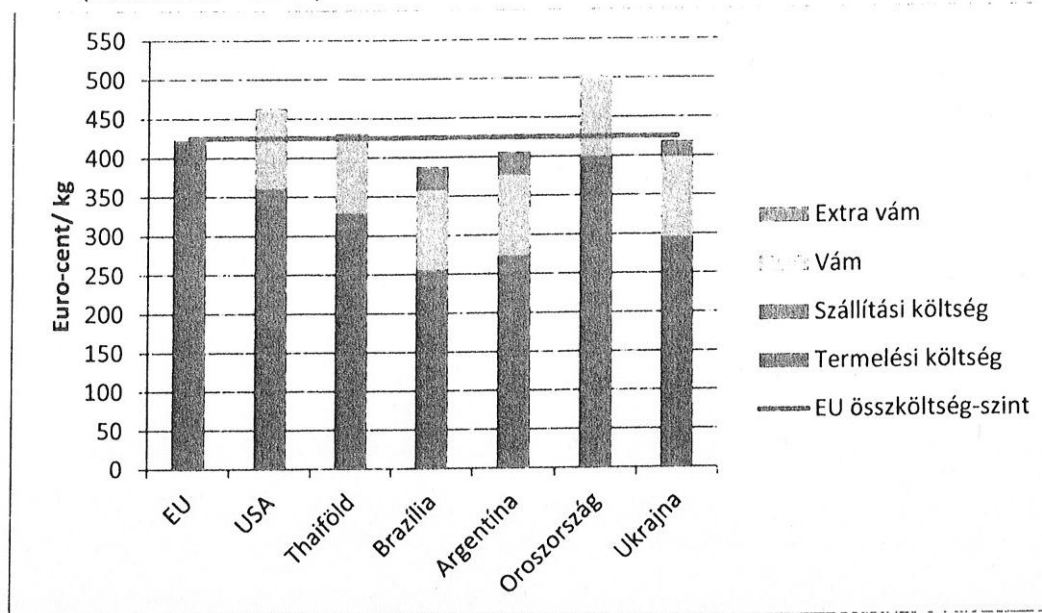
5.1.1 Baromfihús

Az EU kereskedelmi liberalizációra és az importvámok csökkentésére, illetve eltörlésére irányuló multilaterális (WTO) és bilaterális (USA, India, Ukrajna, Mercosur) tárgyalásai megvalósulásának az EU baromfi iparára gyakorolt várható hatásairól a holland Wageningen Egyetem kutatói részletes tanulmányt készítettek „Versenyképesség az EU baromfihús szektorában”¹³¹ címmel. Vizsgálatuk során a baromfihús termelési költségeit több EU és nem-EU országra is kiszámították és több scenárióban vizsgálták az alacsonyabb szintű import vámok, és a fizetőeszközök árfolyamváltozásainak hatását. Tanulmányunkban a kutatás eredményeit elsősorban az EU-USA szabadkereskedelmi megállapodás uniós és magyar vonatkozásai alapján vizsgáljuk.

¹³¹<http://www.avec-poultry.eu/system/files/archive/new-structure/Communications/Study%20on%20competitiveness%20of%20poultry%20meat%20sector%20updated%20with%202013%20data.pdf> (2014.12.13.)

Az harmadik ábra alapján egyértelműen megállapítható, hogy az importvámok védik az Uniót az USA-ból és más országokból származó exporttól. Az amerikai mellfilé szállítási költséggel megnövelt ajánlati ára a vámokat megszüntetve jóval az európai árszint alatt található.

3. ÁBRA: A NÉMETORSZÁGBAN KÍNÁLT MELLFILÉ AJÁNLATI ÁRÁNAK ELTÉRÉSE AZ EU ÁTLAGTÓL (VÍZSZINTES VONAL) ÉS A NEM-EU ORSZÁGOKÉTÓL EURO CENT/KG-BAN (2013)

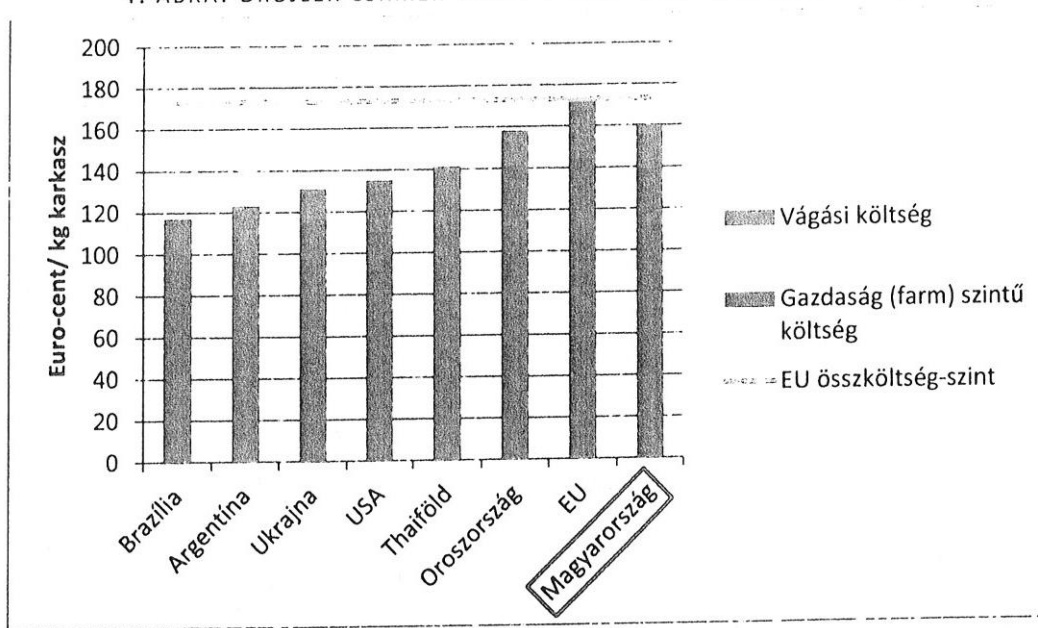
Forrás: Competitiveness of the EU Poultry Meat Sector (2013)

Amennyiben a brojler¹³² csirkék vágás utáni termelési költségeit (gazdaság/farm szintű költség + vágási költség) vizsgáljuk, az Európai Unió termelési költségei (173 euro-cent/kg karkasz¹³³) jóval meghaladják az USA (110 euro-cent/kg karkasz) és a vizsgált többi ország költség-szintjét. A magyarországi vágás utáni termelési költségek (160 euro-cent/kg karkasz) valamennyivel alacsonyabbak ugyan az uniós átlagnál, az USA termelés önköltségénél azonban jóval magasabbnak számítanak. Az uniós és magyar gazdaság farm szintű költségei közel azonosak az orosz költségekkel, az orosz vágási költségek alacsonyabb szintje azonban összességében versenyképesebb termelést eredményez. (4. ábra)

¹³² Brojlercsirkének nevezzük az intenzív technológiával nevelt, 7-8 hetes korban levágott, 2-2,5 kg-ig hizlalt tyúkot.

¹³³ Vágott súly.

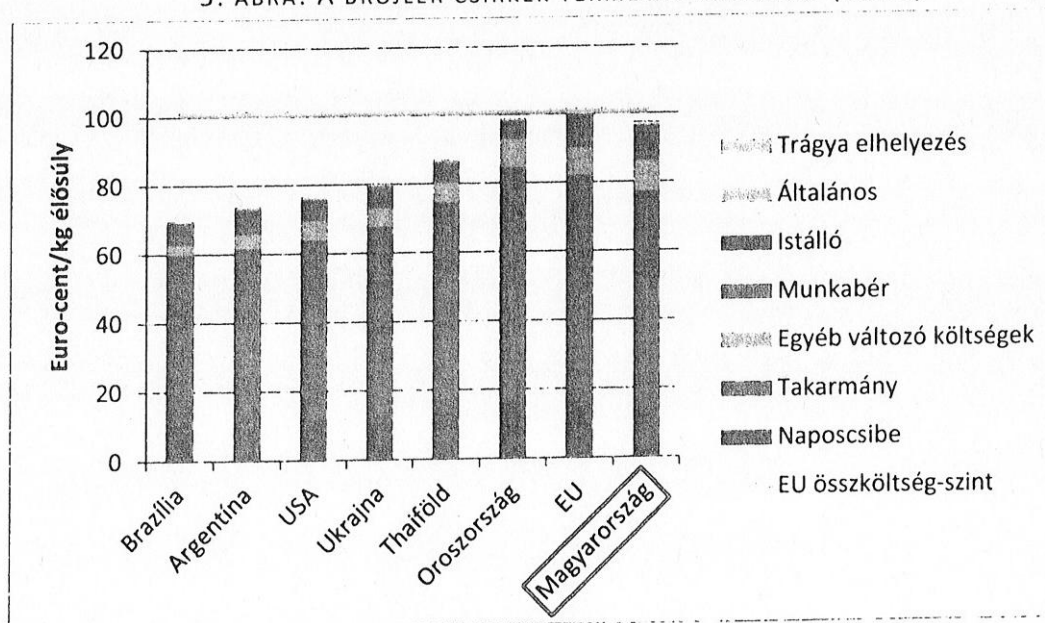
4. ÁBRA: BROJLER CSIRKÉK VÁGÁS UTÁNI TERMELÉSI KÖLTSÉGEI (2013)

Forrás: Versenyképesség az EU baromfihús szektorában

A brojlerek termelési költségeinek (gazdaság szintű költségek) szerkezetét részletesebben is vizsgálva láthatjuk, hogy a költségek legnagyobb részét a takarmány és a napocsibe vásárlás költségei teszik ki (5. ábra). Az EU-ban és Magyarországon az egyéb változó, illetve az istálló költségek szerepe is jelentősebbnek mondható az összehasonlításban szereplő többi ország költségszerkezetéhez viszonyítva.

5. ÁBRA: A BROJLER CSIRKÉK TERMELÉSI KÖLTSÉGEI (2013)

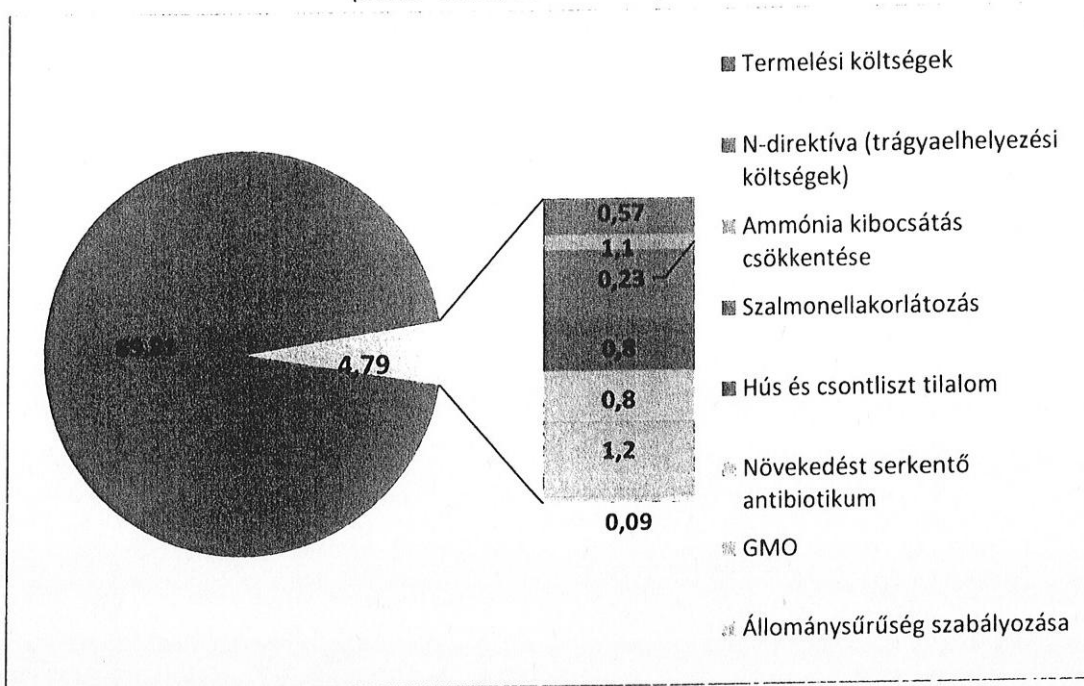

Forrás: Versenyképesség az EU baromfihús szektorában

A magasabb Európai Unió termelési költségeik összefüggésben állnak az EU környezetvédelmi, állatjóléti és élelmiszerbiztonsági szabályozásaival, melyek a baromfihús

szektort különösen érintik, és amelyek végrehajtása csaknem mindig többletköltségekhez vezet. A hivatkozott tanulmány az EU jogi szabályozással közvetlenül kapcsolatos többletköltségeket 4,79 euro-cent/kg élősúlyra becsüli. Ez a teljes termelési költségnek az 5,1%-a volt 2011-ben. (6. ábra)

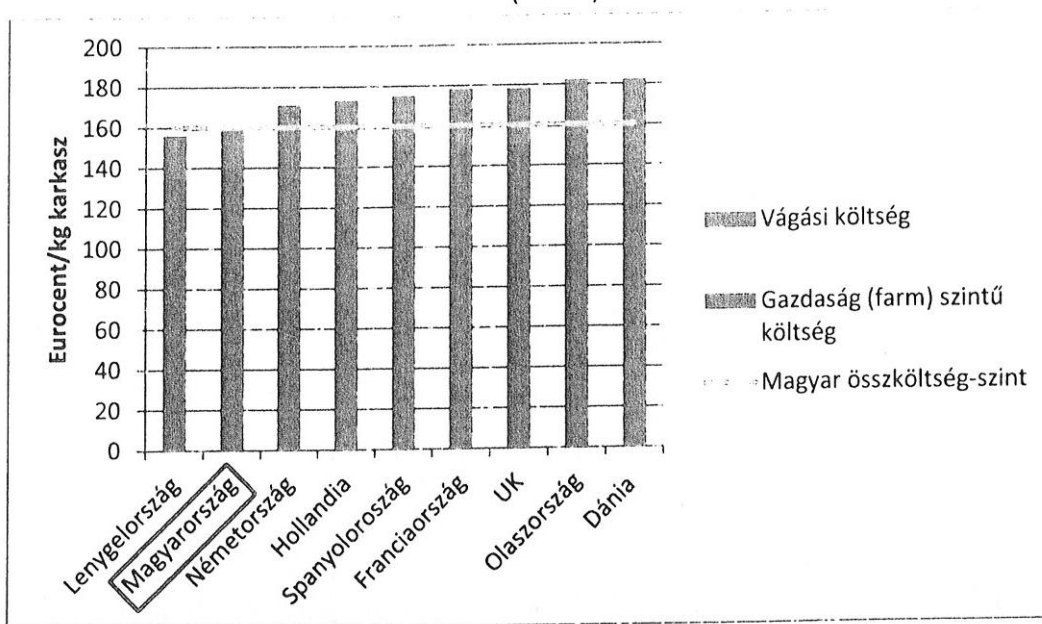
6. ÁBRA: AZ EU JOGI SZABÁLYOZÁSSAL KÖZVETLENÜL ÖSSZEFÜGGŐ TERMELÉSI KÖLTSÉGEK (EURO-CENT/KG ÉLŐSÚLY) 2011-BEN

Forrás: Versenyképesség az EU baromfi-hús szektorában

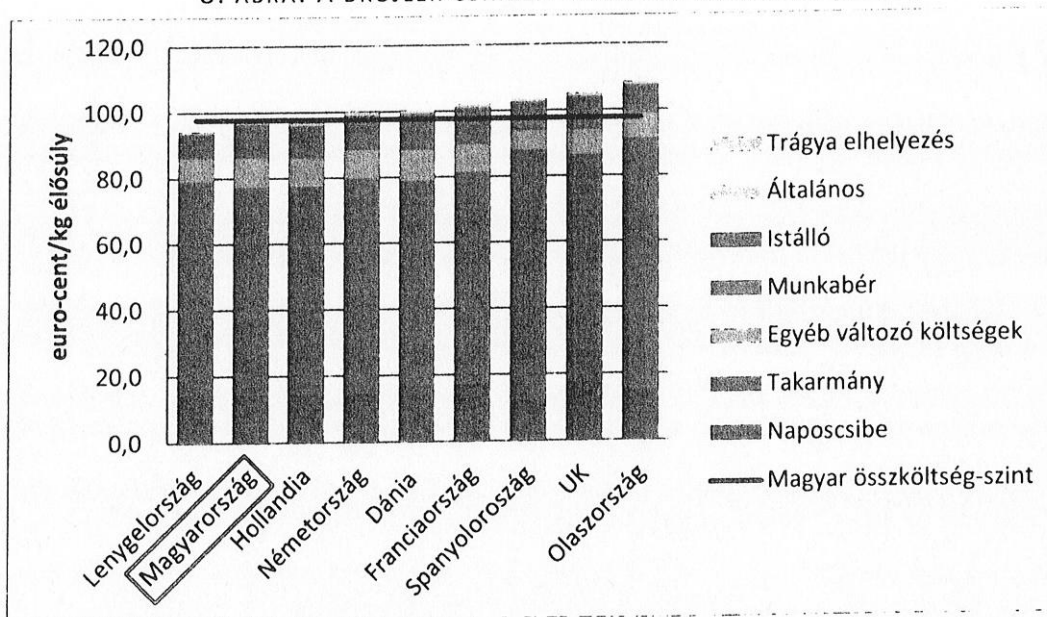
Amennyiben a brojler csirkék termelési költségeit az uniós országok szintjén is megvizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy Magyarország Lengyelország után a második legalacsonyabb költségszintű országnak számít, igaz ez elsősorban az alacsonyabb vágási költségeknek köszönhető. (7-8. ábra)

7. ÁBRA: A BROJLER CSIRKÉK VÁGÁS UTÁNI TERMELÉSI KÖLTSÉGEI KILENC EU TAGÁLLAMBAN (2013)

Forrás: Versenyképesség az EU baromfi-hús szektorában

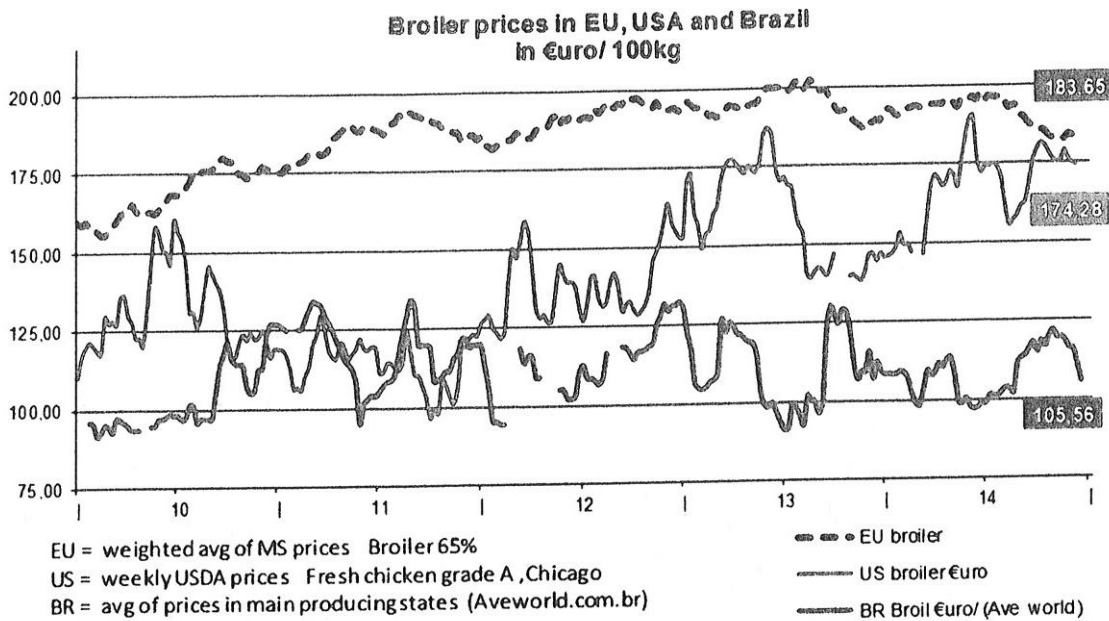
8. ÁBRA: A BROJLER CSIRKÉK TERMELÉSI KÖLTSÉGEI (2013)

Forrás: Versenyképesség az EU baromfi-hús szektorában

A brojler csirkék tőzsdei árai – az önköltség alapú vizsgálatokkal megegyezően – az Európai Unióban a legmagasabbak, bár az utóbbi időszakban a két ár közötti, korábban jelentős különbség egyre inkább csökken, 2014 decemberében az amerikai bojlercsirke ára csaknem megegyezett az Európaival. Ezzel szemben a Brazíliában előállított bojlerek árai az utóbbi két év átlagát tekintve jóval alulmaradnak az amerikai és az uniós áraknak is.

9. ÁBRA: A BROJLER CSIRKÉK TÖZSDEI ÁTLAGOS ÁRAINAK ALAKULÁSA 2010-2014

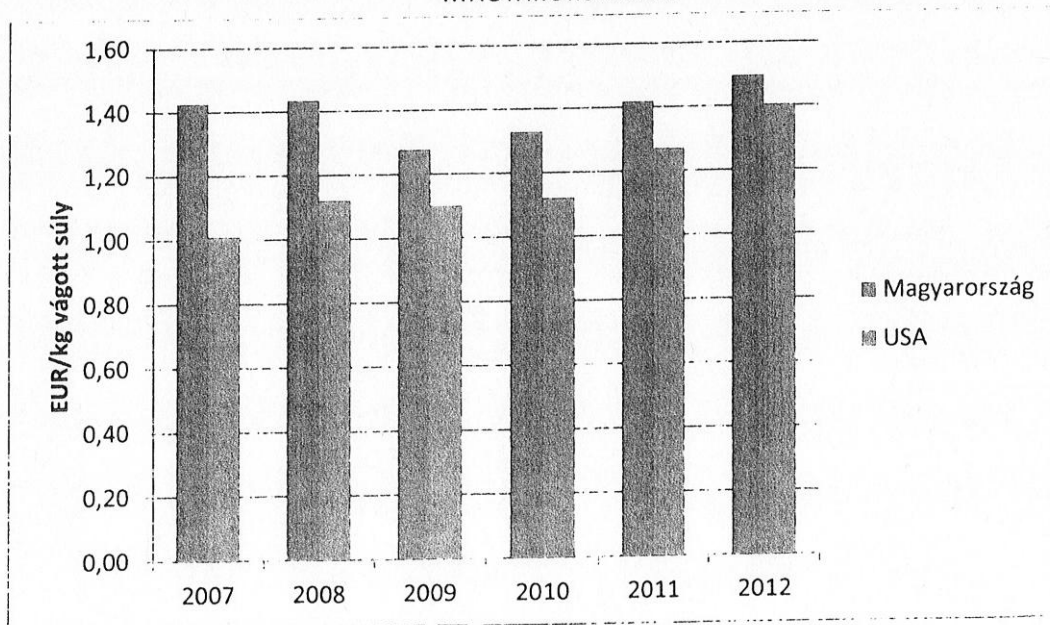

Forrás: EC Agriculture and Rural Development

5.1.2 Sertés

A vágott sertéshús termelési költségében is számottevő előnnyel rendelkezik az USA Magyarországgal szemben, igaz, ez az előny az elmúlt években jelentősen csökkent (10. ábra). A vágott sertés árelőnyét a jóval alacsonyabb amerikai változó költségek – elsősorban energia költségek – teszik ki (3. táblázat).

10. ÁBRA: A VÁGOTT SERTÉSHÚS ÁTLAGOS TERMELÉSI KÖLTSÉGEI AZ USA-BAN ÉS MAGYARORSZÁGON

Forrás: magyar adatok: Farm Accountancy Data Network (FADN)
 USA adatok: U.S. Department of Agriculture (USDA)

3. Táblázat: A vágott sertéshús önköltsége Magyarországon és az USA-ban

	2010		2011		2012	
	HU	USA	HU	USA	HU	USA
Takarmány ktg	0,45	0,66	0,53	0,75	0,56	0,79
Egyéb változó ktg	0,58	0,13	0,61	0,12	0,54	0,12
Összes változó ktg	1,03	0,79	1,14	0,87	1,11	0,91
Munkabér és közterhei	0,06	0,08	0,04	0,12	0,05	0,11
Összes általános ktg	0,05	0,17	0,05	0,24	0,06	0,21
Összes termelési ktg	1,14	0,96	1,23	1,10	1,21	1,12

Forrás: magyar adatok: Farm Accountancy Data Network (FADN)

USA adatok: U.S. Department of Agriculture (USDA)

5.1.3 Marhahús

A húsmarha esetében az USA-ra nem állnak rendelkezésre önköltség adatok. A húshasznú tehén, vagyis az anyatehén, tehát a húsmarha tenyésztését szolgáló tehén esetében Magyarországnak versenyelőnye van az USA-val szemben. Ezt mutatja a 4. táblázat és a 13. ábra. Ugyanakkor a kereskedelmi statisztikákból kiderül, hogy „az USA a második legnagyobb globális marhahúsexportőr, a kereskedelmi vámok eltörlése minden bizonnyal az EU-ba irányuló észak-amerikai marhahús-szállítások növekedését hozná magával”¹³⁴. Az AKI (2013) elemzésében olvashatjuk a következőket is: „amennyiben a vámok eltörlésre kerülnének, akkor nemcsak a legdrágább és értékesebb húsrészek kerülnének behozatalra az USA-ból az EU-ba és Magyarországra, hanem az alacsonyabb árkategóriában is növekedhetne a behozatal és növekedne az importnyomás a hazai és az uniós marhahús piacon.” A nem vám jellegű korlátok eltörlése esetén „az európai termelők számára komoly versenyhátrányt jelentene, hogy továbbra is meg kellene felelniük a szigorú európai állategészségügyi és állatjóléti előírásoknak, amelyek növelik az önköltséget, így kevésbé versenyképesek az USA-ból származó marhahússal szemben” – ahogyan azt láthattuk a baromfi-hús esetében, ahol a szigorúbb előírásoknak való megfelelés a költségek 5,1%-át emésztí fel.

4. Táblázat: Húshasznú tehén (anyatehén) termelési költsége és bruttó termelési értéke (2013)

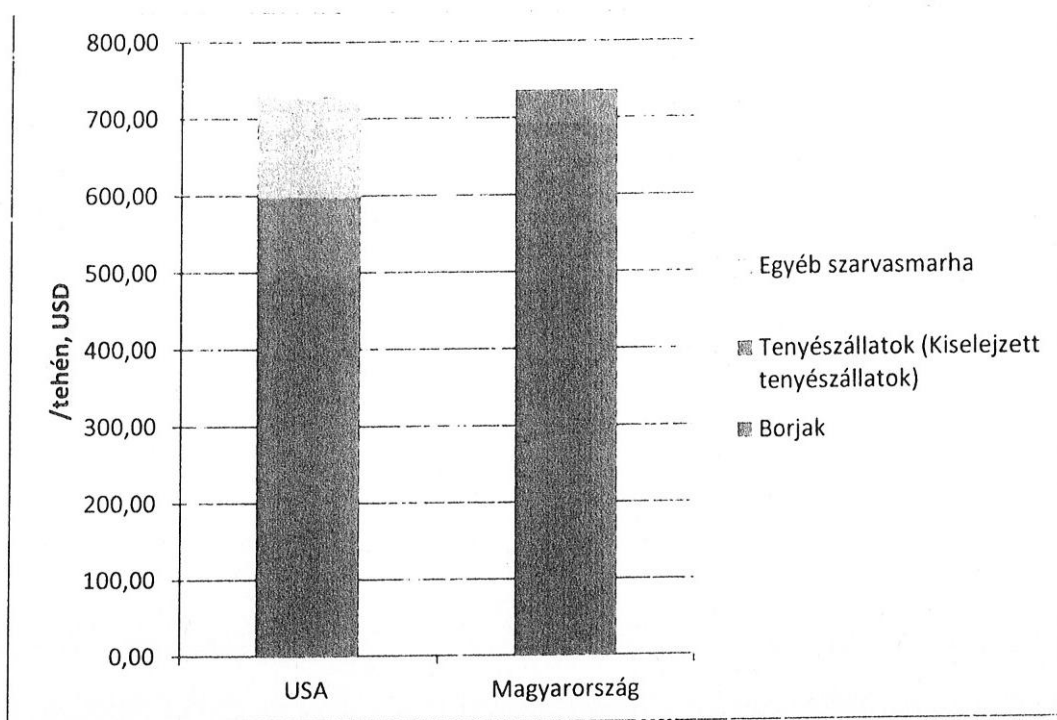
(/tehén, USD)	2013	
	USA	Magyarország
Bruttó termelési érték		
Borjak	495,88	691,22
Tenyészállatok (Kiselejtezett tenyészállatok)	101,67	44,56
Egyéb szarvasmarha	131,19	0,00
Bruttó termelési érték	728,74	735,78

¹³⁴ Az EU és az USA közötti kereskedelmi egyezmény és jelentősége a magyar agrárkültkereskedelem szempontjából, AKI, 2013

Működési költségek		
<i>Takarmány (egyéb takarmány nincs benne)</i>		
Vásárolt takarmány	107,88	169,48
Saját termelésű takarmány	221,68	322,21
Legeltetés	107,96	16,74
Összes takarmányköltség	437,52	508,44
Egyéb		
Állategészségügyi költség	22,76	22,70
Elszállásolás, alom	0,45	
Marketing	11,17	0,00
Egyéb szolgáltatások költsége	10,23	175,94
Üzemanyag, olaj és villamos áram költsége	45,22	21,06
Karbantartás költsége	35,97	
Működő tőke kamata	0,28	
Teljes működési költség	563,60	728,14
Állandó költség		
Munkaerő bérköltsége	35,85	61,00
Gépek és eszközök karbantartási költsége (Gép ÉCS)	246,77	24,71
Földbérleti díj	0,18	
Biztosítási költség és adó (Közvetlen biztosítás)	20,19	0,26
Tevékenység általános költsége	33,34	48,66
Összes állandó költség	336,33	134,63
Összes termelési költség	899,93	876,03
Termelési érték - összes költség	-171,19	-140,25

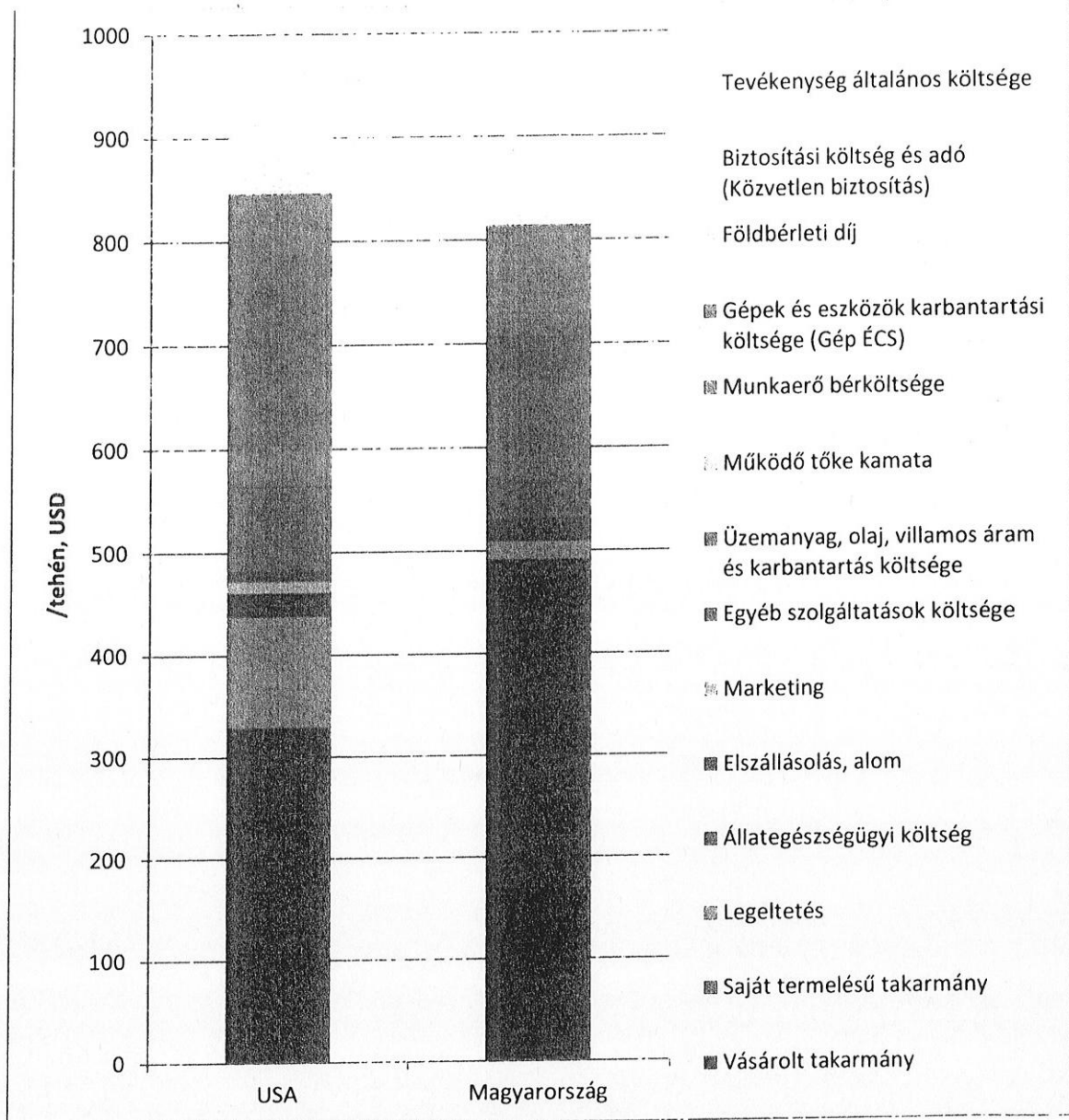
Forrás: USA - Economic Research Service (ERS), U.S. Department of Agriculture

11. ÁBRA: HÚSHASZNÚ TEHÉN BRUTTÓ TERMELÉSI ÉRTÉKE (2013)

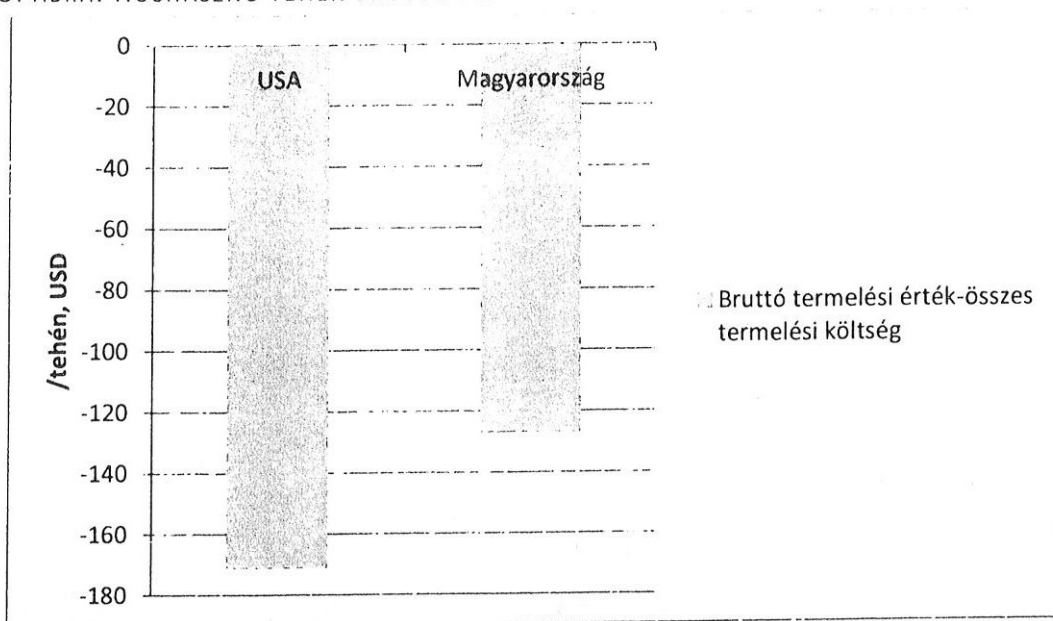
Forrás: USA - Economic Research Service (ERS), U.S. Department of Agriculture

12. ÁBRA: HÚSHASZNÚ TEHÉN TERMELÉSIKÖLTSÉG-SZERKEZETE (2013)

Forrás: USA - Economic Research Service (ERS), U.S. Department of Agriculture

13. ÁBRA: HÚSHASZNÚ TEHÉN BRUTTÓ TERMELÉSI ÉRTÉKE – ÖSSZES TERMELÉSI KÖLTSÉGE

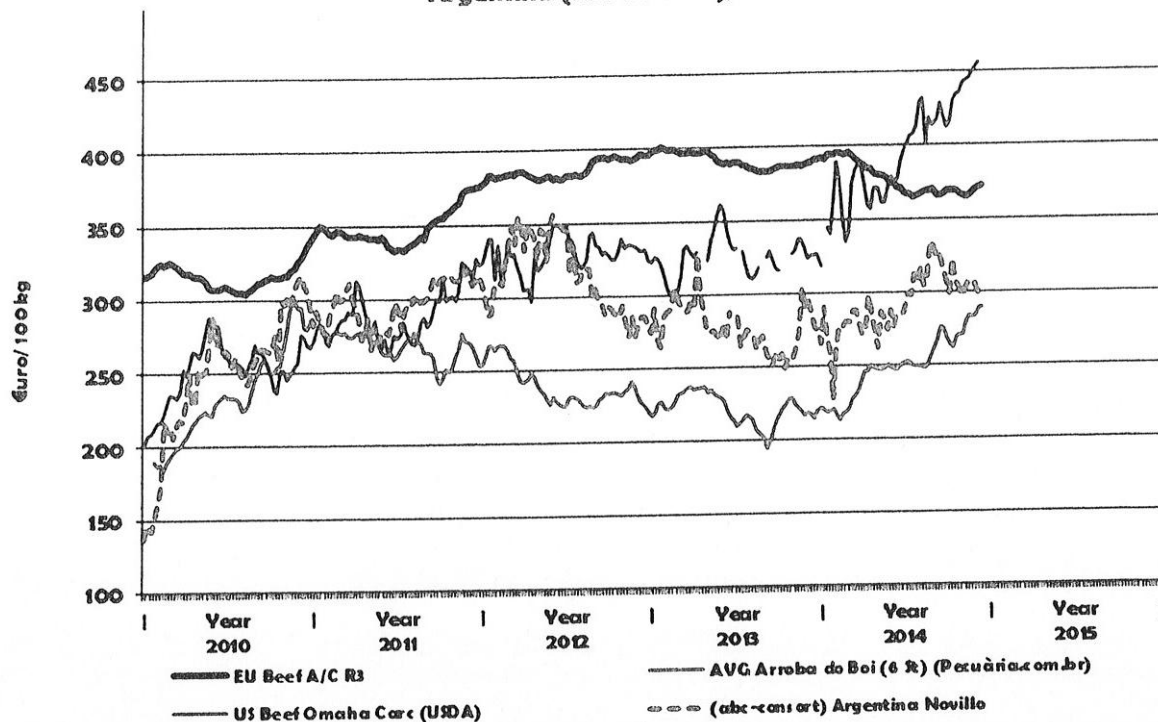

Forrás: USA - Economic Research Service (ERS), U.S. Department of Agriculture

Egy rövid, 6 hónapos periódustól eltekintve az elmúlt négy évben a kifejlett hímivarú szarvasmarha tőzsdei ára az Európai Unióban volt a legmagasabb összehasonlítva az amerikai, a brazil és az argentin árakkal (14. ábra). Az USA marhahús piacát jelenleg több tényező együttes hatása alakítja. Az állatállomány és ennek következtében a marhahús termelés is visszaesett, alacsony szinten alakul. Emellett a fogyasztók oldaláról továbbra is erős kereslet mutatkozik a húsok (köztük a marhahús) iránt. Ezen hatások eredménye az, hogy jelenleg rendkívül magas árak alakultak ki az USA-ban. Jelenleg az USA piaca vonzó célpont minden exportálni képes marhahús termelő országnak, és ezt az EU-ból például Írország használja ki. A 14. ábra alapján arra következtetünk, hogy a helyzet átmeneti és hosszú távon az USA marhahús termelése versenyképesebb az európainál.

14. ÁBRA: KIFEJLETT HÍMIVARÚ SZARVASMARHA TŐZSDEI ÁRAINAK ALAKULÁSA

Market prices for Adult Male Bovine in Brazil (Pecuaría.com.br),
Argentina (abc Consort), USA and EU

Forrás: EC Agriculture and Rural Development

5.1.4 Búza

A búza esetében az egy holdra vetített önköltségi adatokat és hozamokat alapul véve a magyar búzatermesztés versenyképesebb az amerikaiánál (2012: 5. táblázat, 17. ábra, 2013: 6. táblázat, 20. ábra). Hozzá kell tennünk azonban, hogy a búza esetében 2013 nem volt jó év az USA-ban (az idej, 2014-es év még rosszabb), egyébként a búzatermelés technológiája az USA-ban kevésbé intenzív (akárcsak Kanadában vagy Ausztráliában).

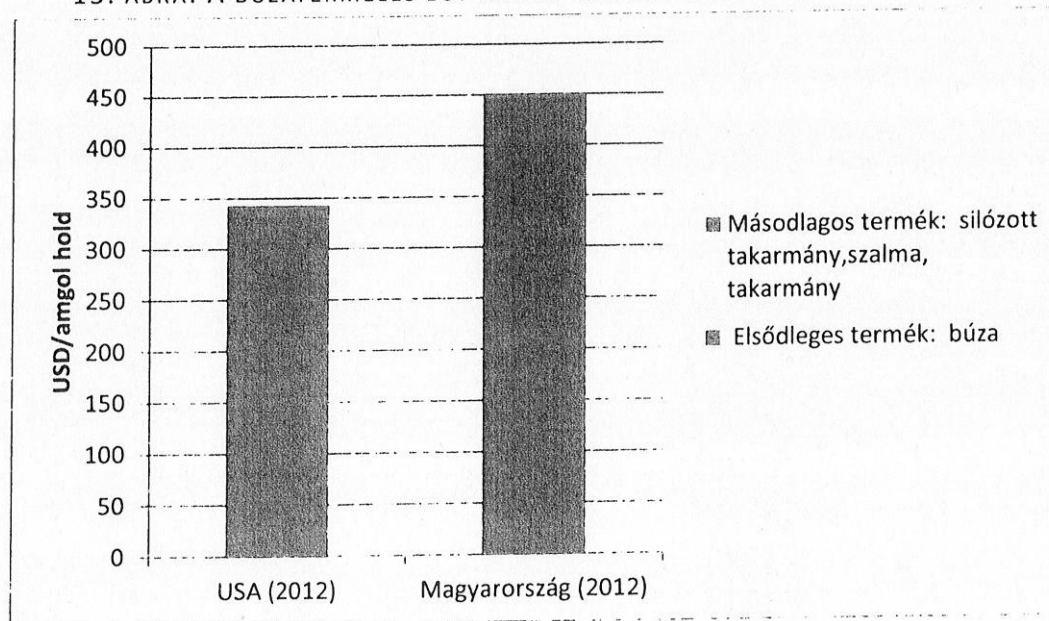
5. táblázat: A búzatermelés egy angol holdra eső költségei és bevételei, a kormányzati kiadások nélkül 2012

	2012	
	USA	Magyarország
Termelés bruttó értéke		
Elsődleges termék: búza	332,00	446,28
Másodlagos termék: silózott takarmány, szalma, takarmány	10,70	3,62
Termelés bruttó értéke összesen:	342,70	449,90
Működési költség		
Magvak	15,33	30,44
Trágya 2/	46,08	73,17

Vegyszerek	14,16	31,79
Egyedi műveletek	10,13	16,96
Üzemanyag, kenőolaj és villamosenergia	19,42	63,50
Javítási munkák	20,93	
Egyéb változó költségek	0,59	6,18
A működőtőke kamatai	0,08	0,00
Működési költségek, összesen:	126,72	222,04
Szétesztott általános költségek		
Alkalmazott munkaerő	2,13	30,79
Nem fizetett munkaerő alternatív költsége	16,93	2,79
Gépek és berendezések tőkemegtérülése	81,21	22,27
Föld alternatív költsége (bérleti díj)	57,58	45,56
Adók és biztosítás	6,42	2,18
Farm általános költségei	11,01	17,81
Szétesztott általános költségek összesen	175,28	121,40
Felsorolt költségek összesen		
	302,00	343,44
Termelés bruttó értéke csökkentve a felsorolt költségekkel		
	40,70	106,46

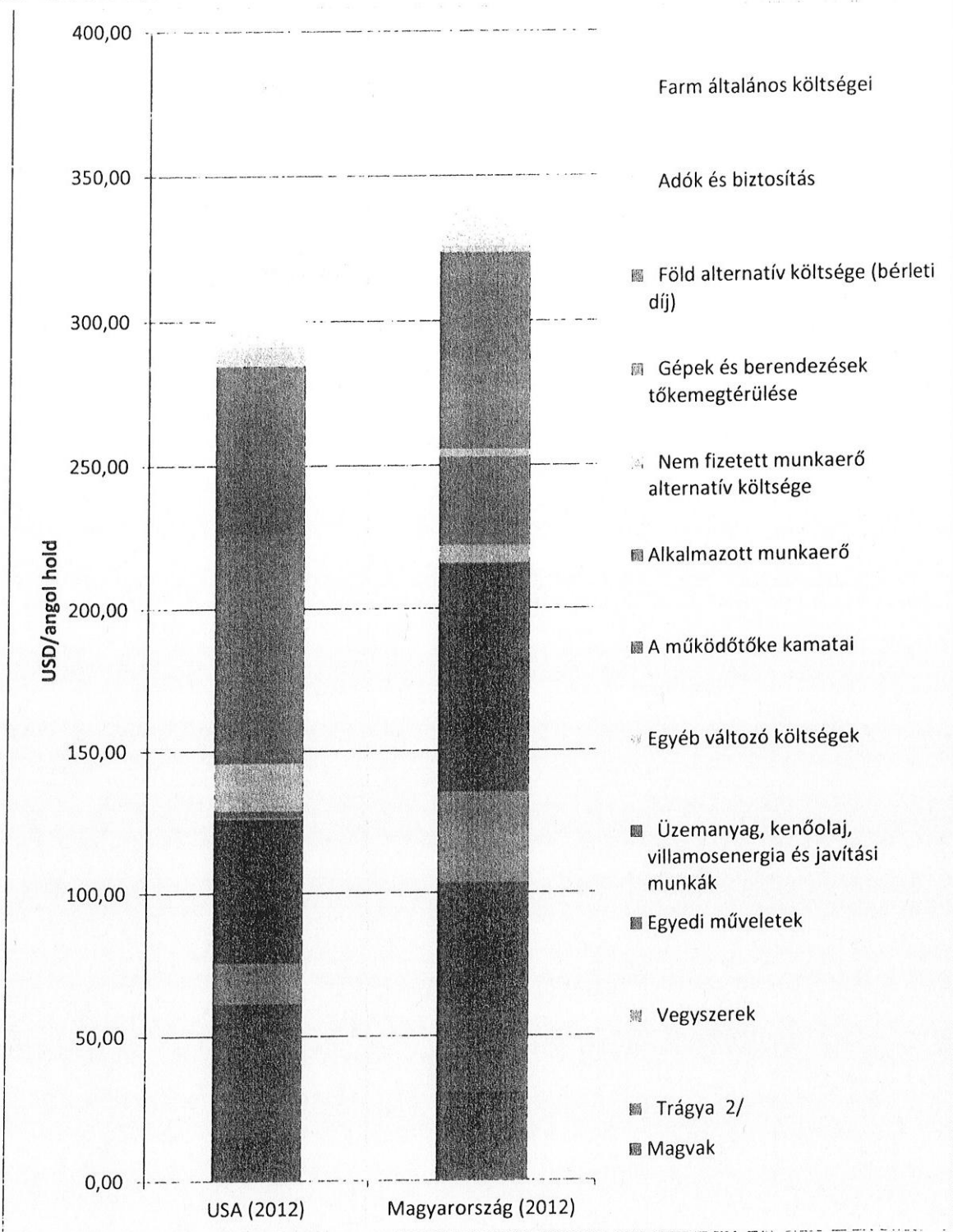
Forrás: Forrás: USA - Economic Research Service (ERS), U.S. Department of Agriculture

15. ÁBRA: A BÚZATERMELÉS EGY ANGOL HOLDRA ESŐ TERMELÉSI ÉRTÉKE (2012)

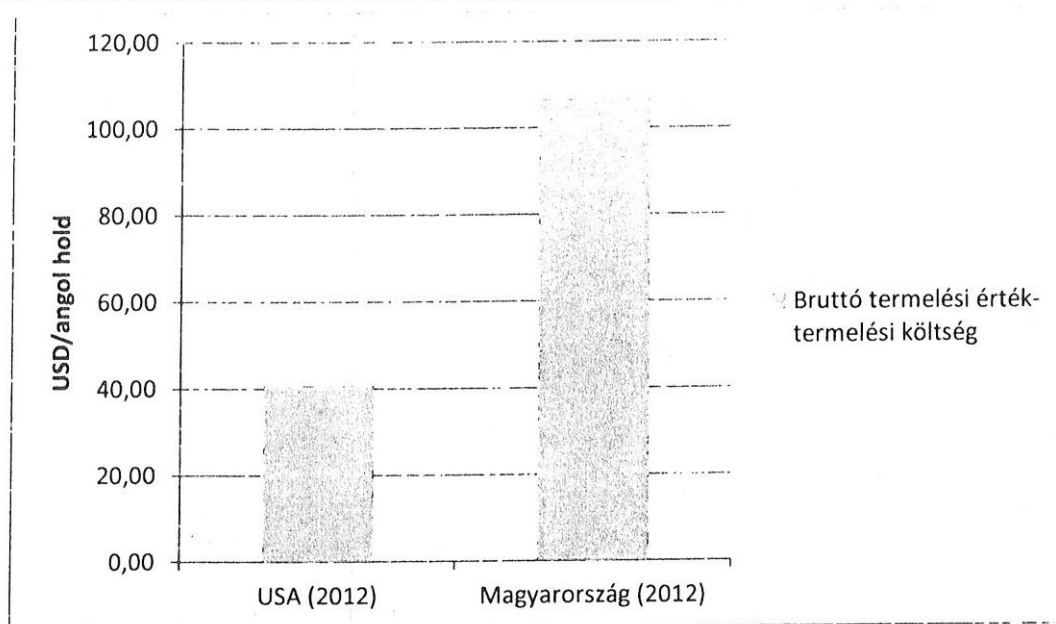
Forrás: Forrás: USA - Economic Research Service (ERS), U.S. Department of Agriculture

16. ÁBRA: A BÚZATERMELÉS EGY ANGOL HOLDRA ESŐ TERMELÉSIKÖLTSÉG-SZERKEZETE (2012)

Forrás: Forrás: USA - Economic Research Service (ERS), U.S. Department of Agriculture

17. ÁBRA: A BÚZATERMELÉSI BRUTTÓ TERMELÉSI ÉRTÉKE – ÖSSZES TERMELÉSI KÖLTSÉGE

Forrás: Forrás: USA - Economic Research Service (ERS), U.S. Department of Agriculture

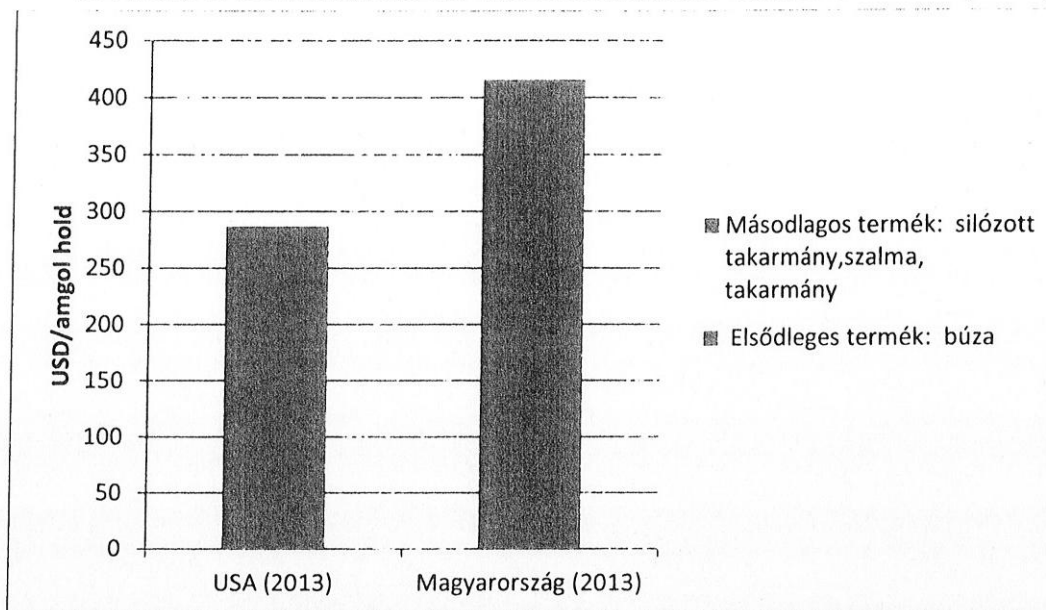
6. Táblázat: A Búzatermelés egy angol holdra eső költségei és bevételei, a kormányzati kiadások nélkül 2013

	2013	
	USA	Magyarország
Termelés bruttó értéke		
Elsődleges termék: búza	275,80	409,71
Másodlagos termék: silózott takarmány, szalma, takarmány	10,83	5,53
Termelés bruttó értéke összesen:	286,63	415,24
Működési költség		
Magvak	16,06	36,81
Trágya 2/	46,15	77,98
Vegyszerek	14,22	37,85
Egyedi műveletek	10,59	18,04
Üzemanyag, kenőolaj és villamosenergia	19,38	69,52
Javítási munkák	21,07	
Egyéb változó költségek	0,62	7,70
A működőtőke kamatai	0,06	0,00
Működési költségek, összesen:	128,15	247,89
Szétosztott általános költségek		
Alkalmazott munkaerő	2,18	34,23
Nem fizetett munkaerő alternatív költsége	17,39	3,16
Gépek és berendezések tőkemegtérülése	82,96	23,80
Föld alternatív költsége (bérleti díj)	63,70	47,15

Adók és biztosítás	6,47	2,82
Farm általános költségei	11,18	20,12
Szétoztott általános költségek összesen	183,88	131,27
Felsorolt költségek összesen	312,03	379,16
Termelés bruttó értéke csökkentve a felsorolt költségekkel	-25,40	36,08

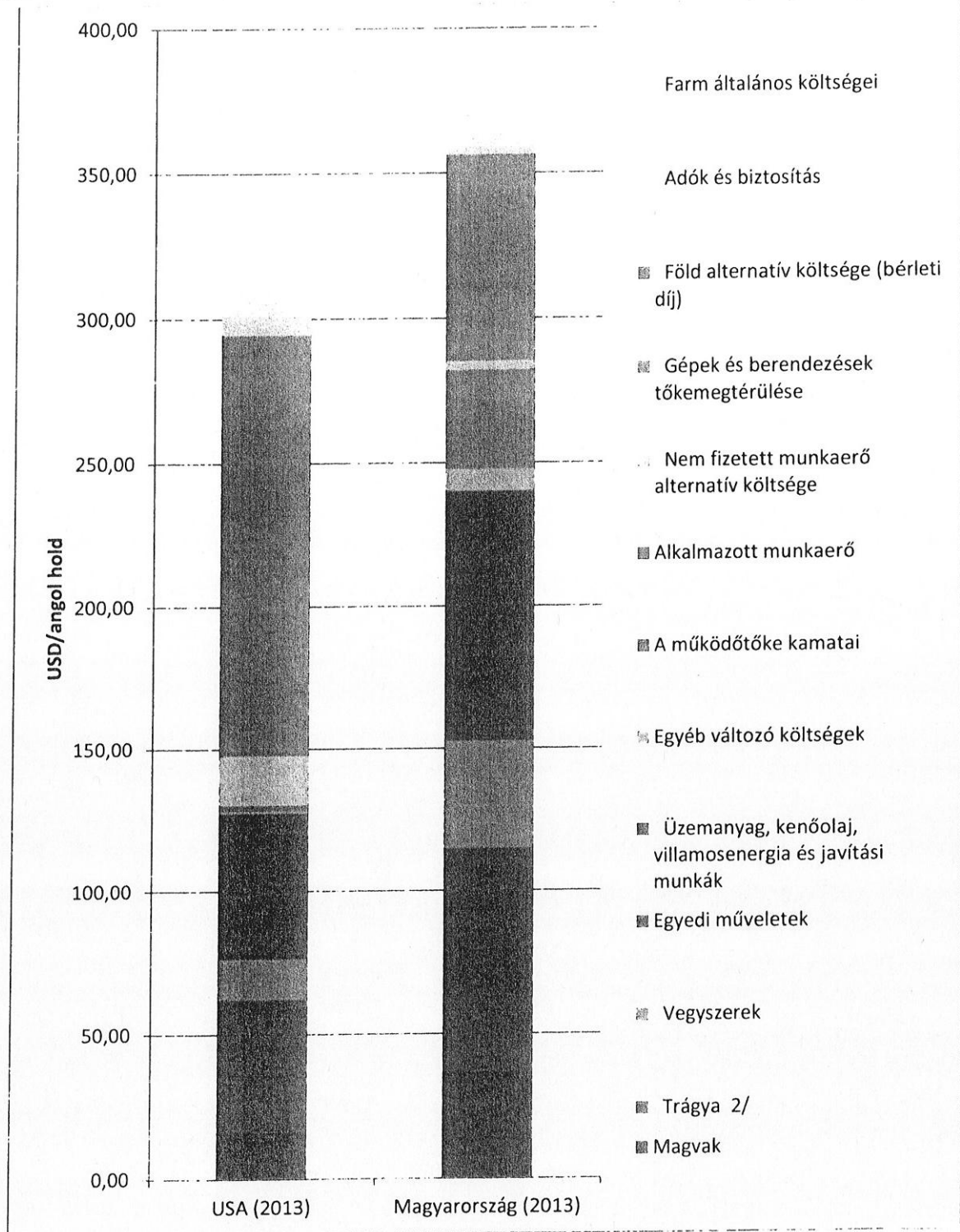
Forrás: Forrás: USA - Economic Research Service (ERS), U.S. Department of Agriculture

18. ÁBRA: A BÚZATERMELÉS EGY ANGOL HOLDRA ESŐ TERMELÉSI ÉRTÉKE (2012)

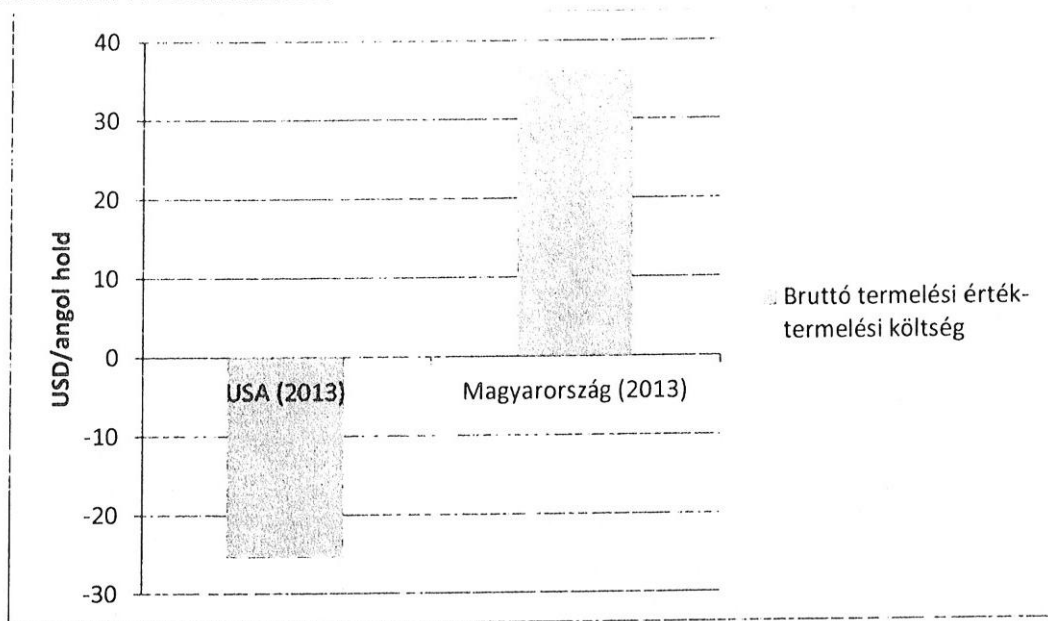
Forrás: Forrás: USA - Economic Research Service (ERS), U.S. Department of Agriculture

19. ÁBRA: A BÚZATERMELÉS EGY ANGOL HOLDRA ESŐ TERMELÉSIKÖLTSÉG-SZERKEZETE (2013)

Forrás: Forrás: USA - Economic Research Service (ERS), U.S. Department of Agriculture

20. ÁBRA: A BÚZATERMELÉS BRUTTÓ TERMELÉSI ÉRTÉKE – ÖSSZES TERMELÉSI KÖLTSÉGE

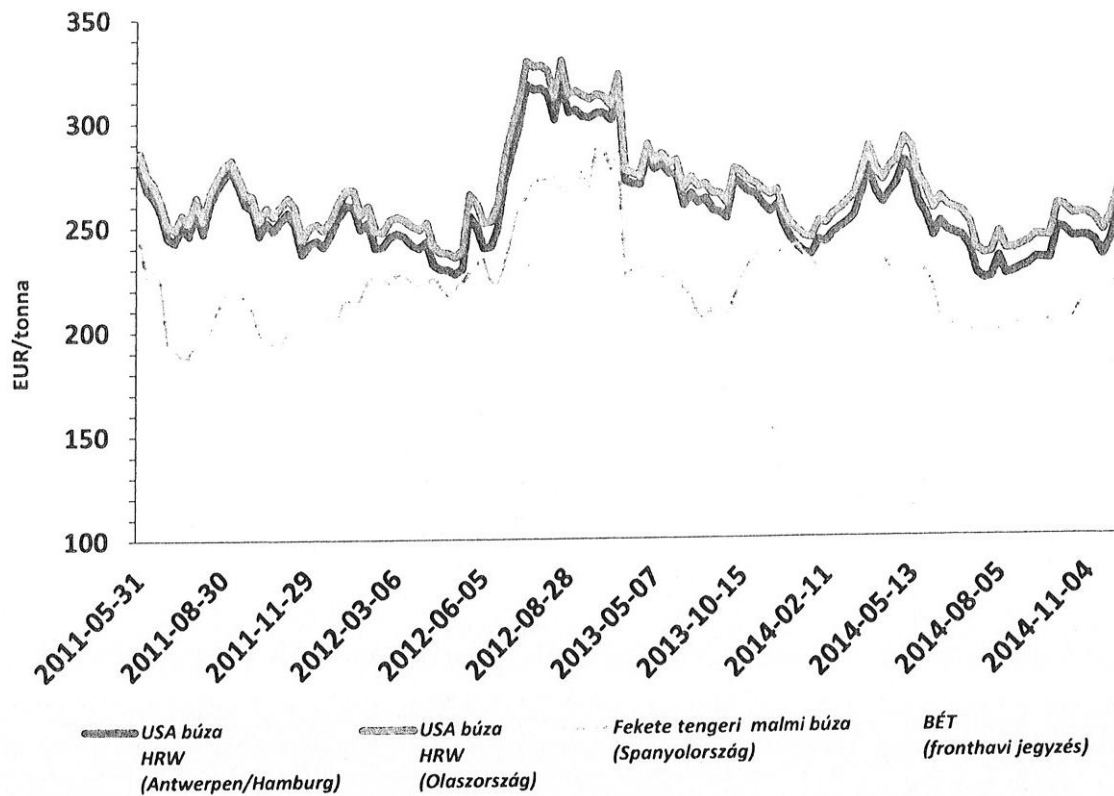

Forrás: Forrás: USA - Economic Research Service (ERS), U.S. Department of Agriculture

A 21.-22. ábrán látható a tőzsdei árak alakulása a gyengébb, HRW (hard red winter wheat,) és a jobb, SWR (soft red winter wheat) minőségű búza esetén. Az USA és a Fekete tengeri malmi búza árakhoz hozzáadtuk a szállítási költségeket is. Az USA és a Fekete tengeri gabona esetében a főbb európai kikötőket néztük, a magyar árak dunai kikötőkre vonatkoznak. A magyar búza minősége a HRW és az SRW között áll. Az AKI tájékoztatása szerint az európai piacokon az egyenletes minőség a fontos, a prémium minőséget nem fizetik meg.

Miközben a magyar piacokat az amerikai búza közvetlenül nem veszélyezteti, exportpiacainkon már árnyaltabb a helyzet. Az EU búzatermelése hosszú évek átlagában valamivel több mint a kétszerese az USA-énak, miközben az EU és az USA egymással versenyez az elsősorú globális búzaexportőri pozícióért.

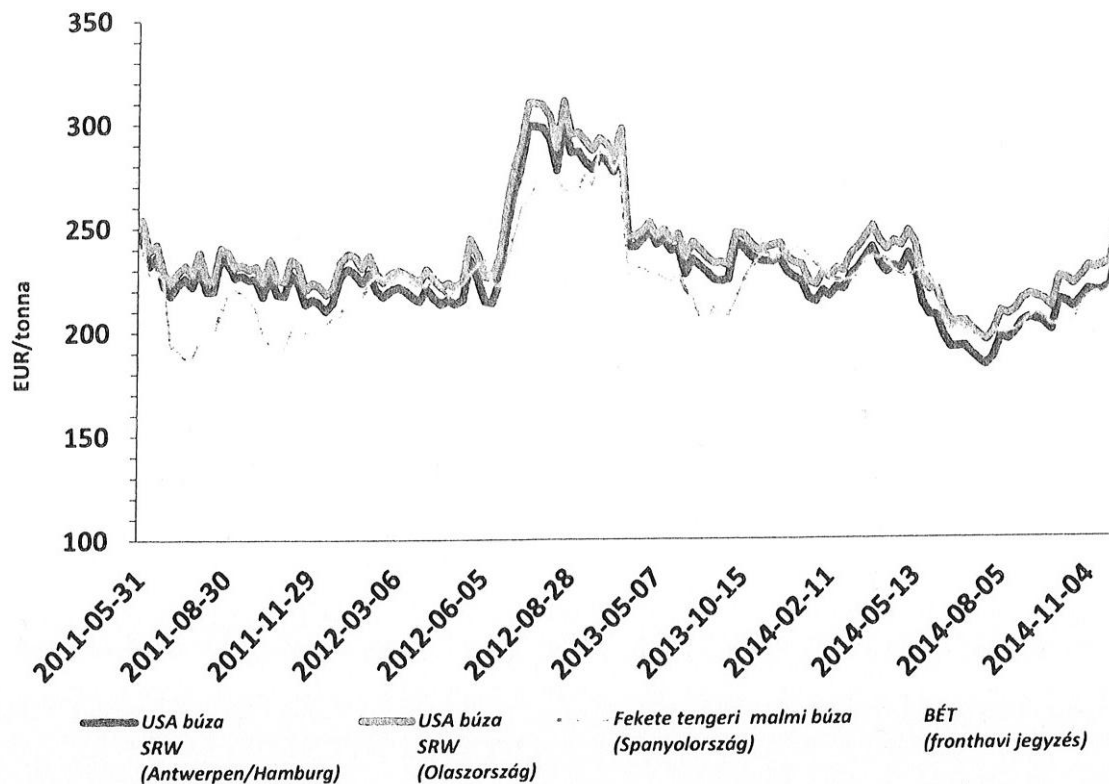
21. ÁBRA: HRW¹³⁵ TÍPUSÚ BÚZA TŐZSDEI ÁRAINAK ALAKULÁSA

Forrás: AKI

¹³⁵ A tőzsdei árazás során két búzátípust különböztetünk meg: Az SRW: soft red winther wheat, a gyengébb minőségű, a HRW hard red winther wheat, a jobb minőségű búza. A magyar a kettő között áll. Az AKI kutatóinak tájékoztatása szerint az európai piacokon az egyenletes minőség a fontos, a prémium minőséget nem fizetik meg.

22. ÁBRA: AZ SRW TÍPUSÚ BÚZA TŐZSDEI ÁRAINAK ALAKULÁSA

Forrás: AKI

5.1.5 Kukorica

A kukorica esetében az egy holdra vetített önköltségi adatokat és hozamokat alapul véve az amerikai kukoricatermesztés versenyképesebbnek bizonyul a magyarnál (2012: 7. táblázat, 25. ábra, 2013: 8. táblázat, 28. ábra).

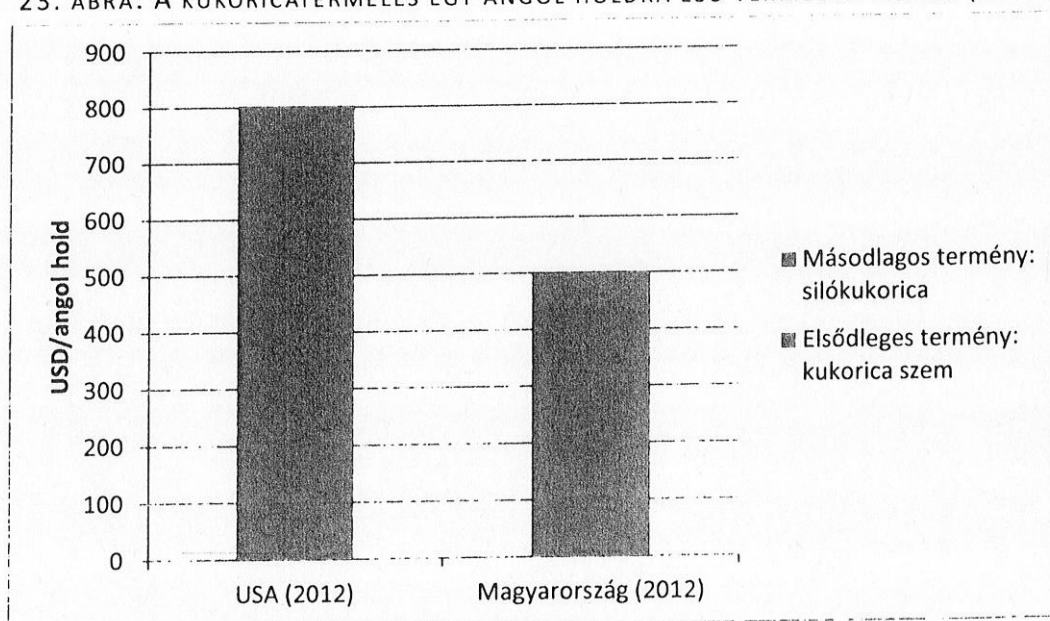
7. Táblázat: Kukoricatermelés költségei és bevételei angol holdanként, kormányzati kiadások nélkül (2012)

	2012	
	USA	Magyarország
Termelés bruttó értéke		
Elsődleges termény: kukoricaszem	801,22	500,67
Másodlagos termény: silókukorica	1,33	0,31
Termelés bruttó értéke (összesen)	802,55	500,98
Működési költség		
Magvak	92,04	53,78
Trágya 2/	156,51	75,44
Vegyszerek	27,52	41,87
Egyedi műveletek 3/	17,07	33,27

Üzemanyag, kenőolaj, és villamos energia	30,63	73,01
Javítási munkák	25,48	
Beszerzett öntözővíz	0,11	0,85
Működő tőke kamatai	0,23	
Működési költség (összesen)	349,59	278,23
Szétosztott általános költségek		
Alkalmazott munkaerő	3,02	31,18
Nem fizetett munkaerő alternatív költsége	23,65	2,92
Gépek és berendezések tőke megtérülése	94,05	30,02
A föld alternatív költsége (bérleti díj)	154,94	55,01
Adók és biztosítás	9,00	2,02
Farm általános költségei	19,32	22,84
Szétosztott általános költségek (összesen)	303,98	143,99
Felsorolt költségek (összesen)		
	653,57	422,22
Termelés bruttó értéke csökkentve a felsorolt költségekkel		
	148,98	78,77

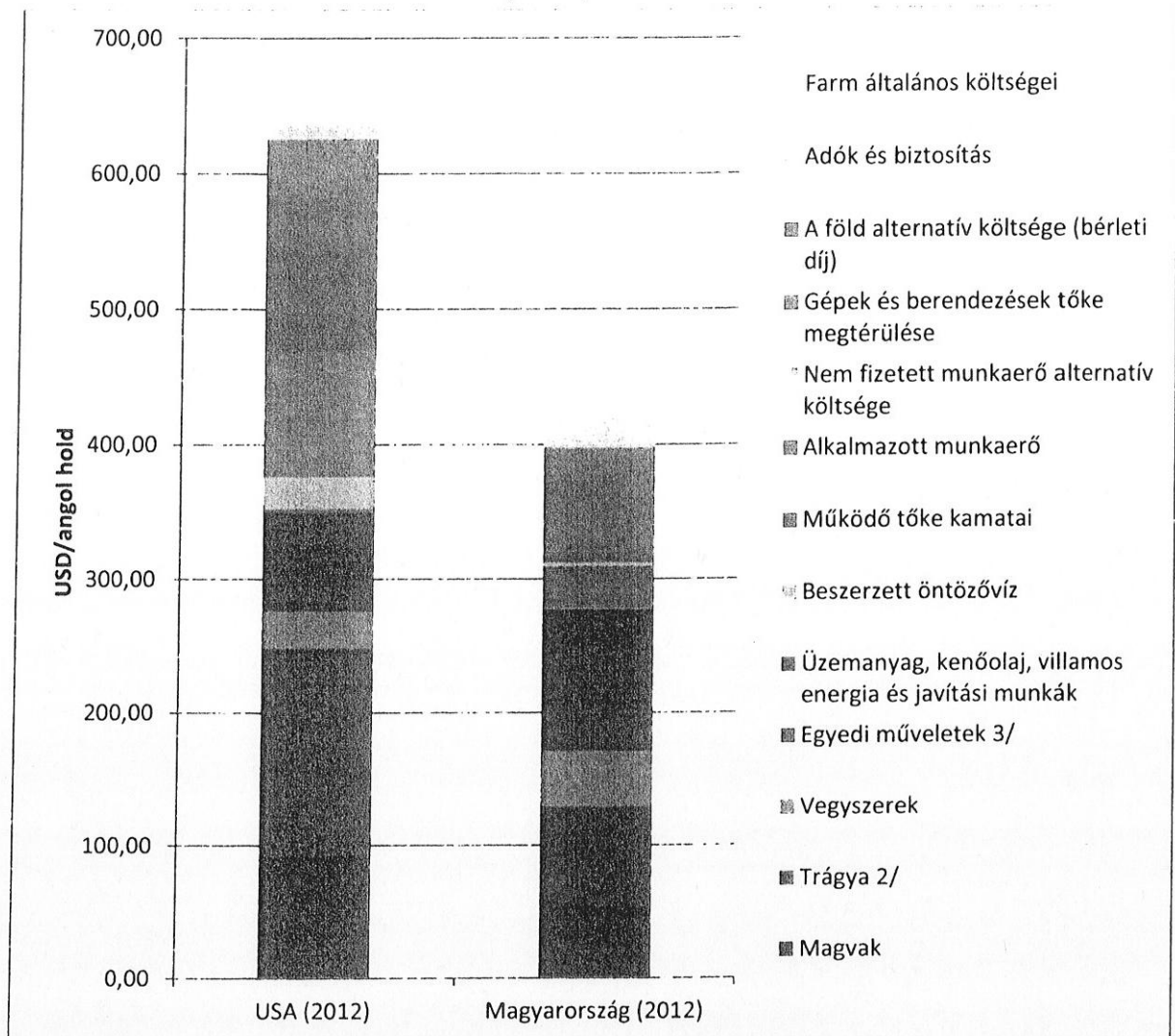
Forrás: Forrás: USA - Economic Research Service (ERS), U.S. Department of Agriculture

23. ÁBRA: A KUKORICATERMELÉS EGY ANGOL HOLDRA ESŐ TERMELÉSI ÉRTÉKE (2012)

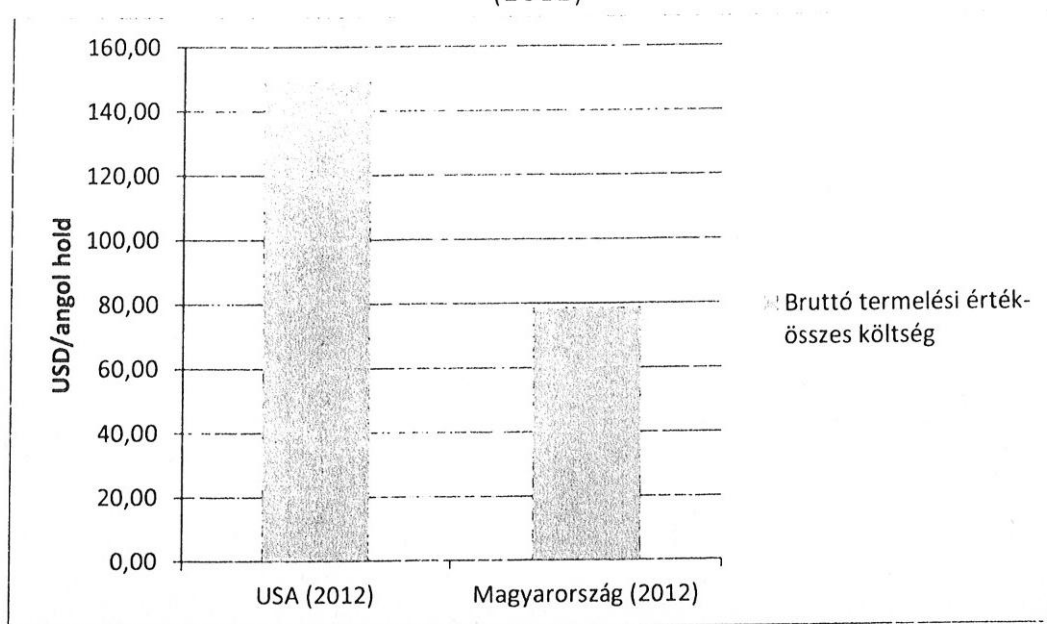
Forrás: Forrás: USA - Economic Research Service (ERS), U.S. Department of Agriculture

24. ÁBRA: A KUKORICATERMELÉS EGY ANGOL HOLDRA ESŐ TERMELÉSIKÖLTSÉG-SZERKEZETE (2012)

Forrás: Forrás: USA - Economic Research Service (ERS), U.S. Department of Agriculture

25. ÁBRA: A KUKORICATERMELÉS BRUTTÓ TERMELÉSI ÉRTÉKE – ÖSSZES TERMELÉSI KÖLTSÉGE (2012)

Forrás: Forrás: USA - Economic Research Service (ERS), U.S. Department of Agriculture

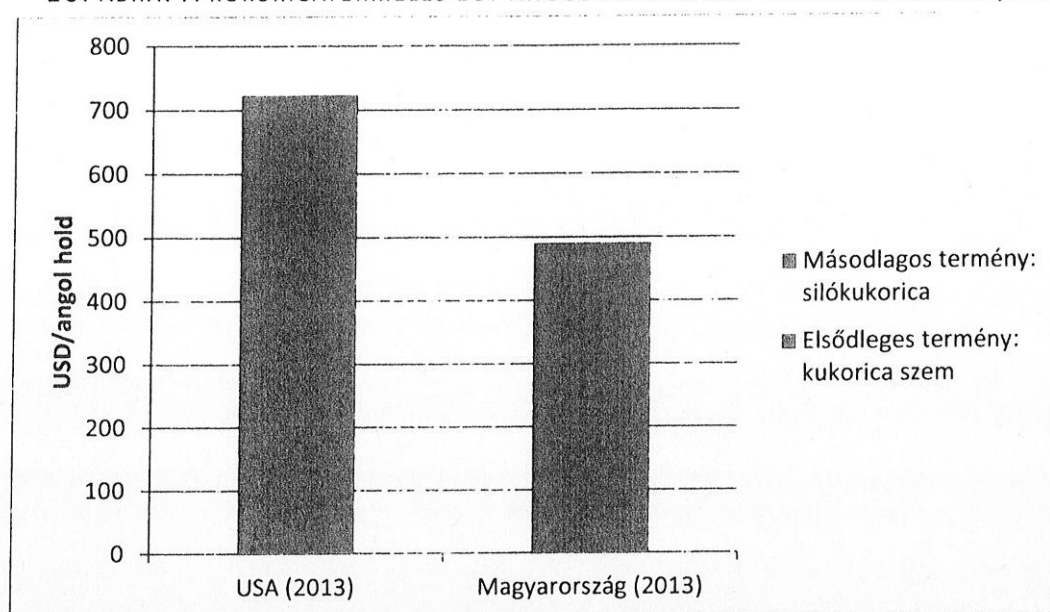
8. Táblázat: Kukoricatermelés költségei és bevételei angol holdanként, kormányzati kiadások nélkül (2013)

	2013	
	USA	Magyarország
Termelés bruttó értéke		
Elsődleges termék: kukoricaszem	722,20	490,35
Másodlagos termék: silókukorica	1,36	0,39
Termelés bruttó értéke (összesen)	723,56	490,74
Működési költség		
Magvak	97,59	64,48
Trágya 2/	153,34	78,72
Vegyszerek	28,57	43,70
Egyedi műveletek 3/	17,77	48,64
Üzemanyag, kenőolaj, és villamos energia	32,65	78,28
Javítási munkák	25,78	
Beszerzett öntözővíz	0,12	0,07
Működő tőke kamatai	0,16	
Működési költség (összesen)	355,98	313,90
Szétszított általános költségek		
Alkalmazott munkaerő	3,12	29,93
Nem fizetett munkaerő alternatív költsége	24,40	3,78
Gépek és berendezések tőke megtérülése	96,86	28,00

A föld alternatív költsége (bérleti díj)	167,74	52,70
Adók és biztosítás	9,20	2,69
Farm általános költségei	19,54	26,12
Szétszított általános költségek (összesen)	320,86	143,21
Felsorolt költségek (összesen)	676,84	457,11
Termelés bruttó értéke csökkentve a felsorolt költségekkel	46,72	33,63

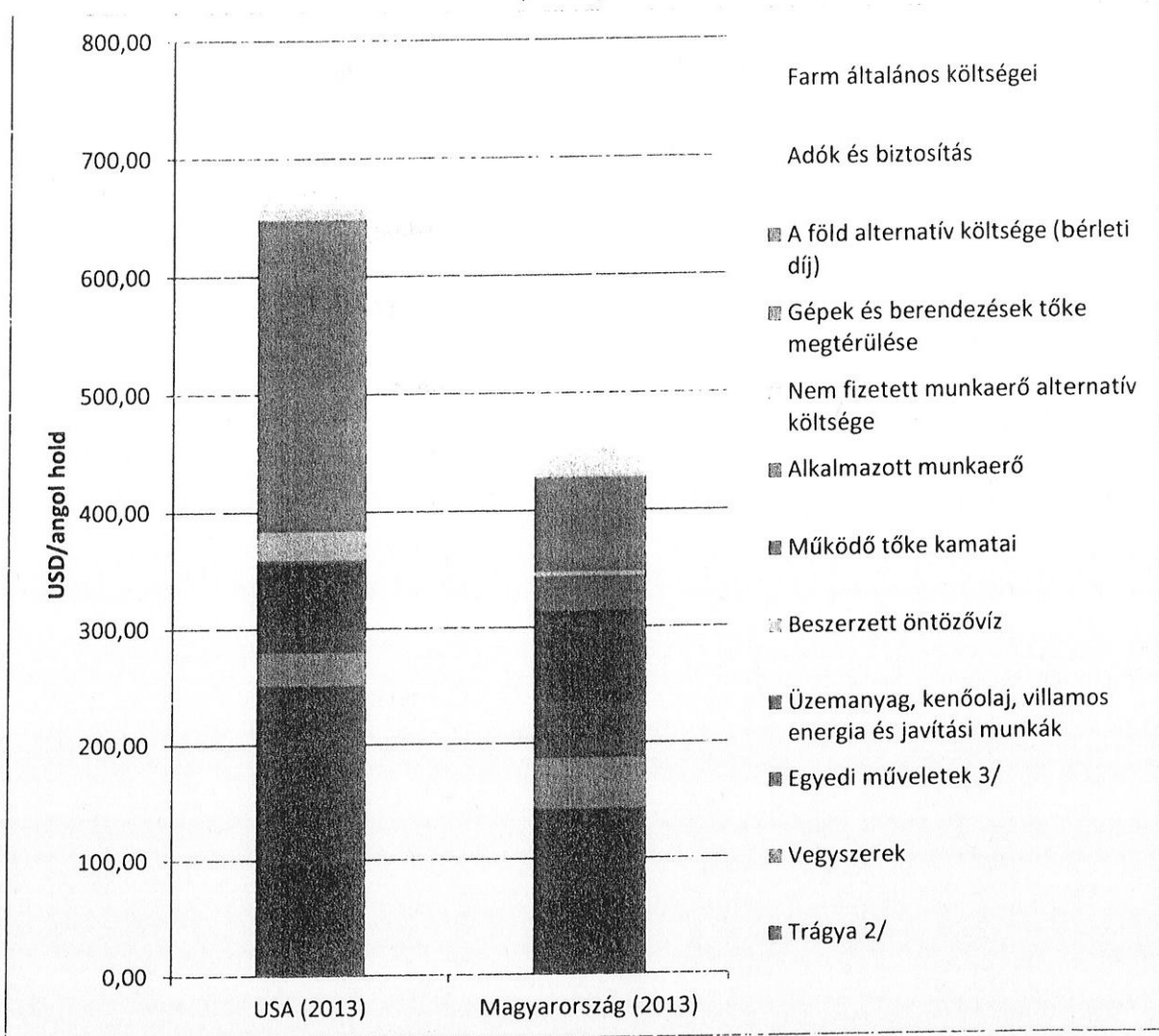
Forrás: Forrás: USA - Economic Research Service (ERS), U.S. Department of Agriculture

26. ÁBRA: A KUKORICATERMELÉS EGY ANGOL HOLDRA ESŐ TERMELÉSI ÉRTÉKE (2013)

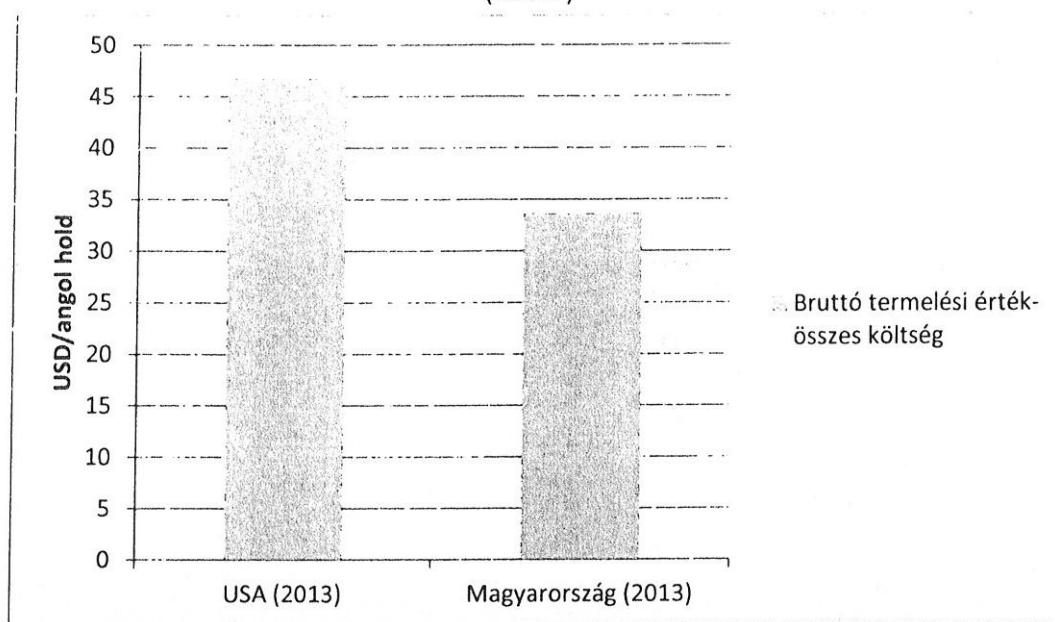
Forrás: Forrás: USA - Economic Research Service (ERS), U.S. Department of Agriculture

27. ÁBRA: A KUKORICATERMELÉS EGY ANGOL HOLDRA ESŐ TERMELÉSIKÖLTSÉG-SZERKEZETE (2013)

Forrás: Forrás: USA - Economic Research Service (ERS), U.S. Department of Agriculture

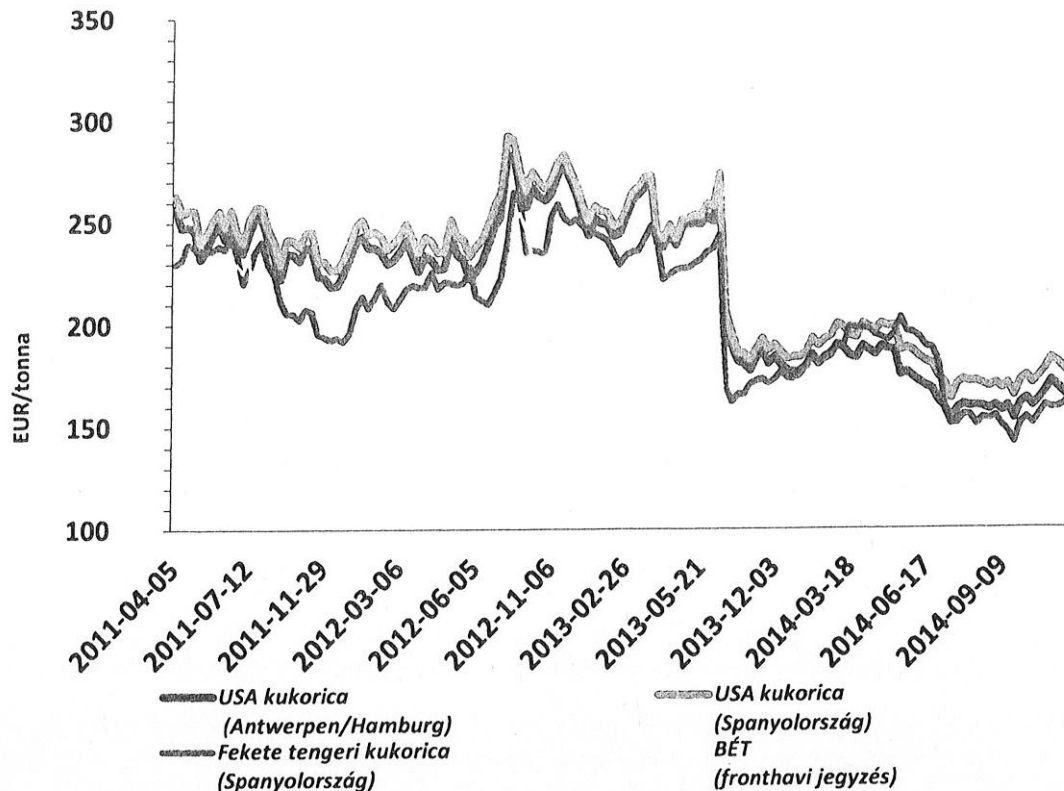
28. ÁBRA: A KUKORICATERMELÉS BRUTTÓ TERMELÉSI ÉRTÉKE – ÖSSZES TERMELÉSI KÖLTSÉGE (2013)

Forrás: Forrás: USA - Economic Research Service (ERS), U.S. Department of Agriculture

A 29. ábrán látható a magyar kukorica BÉT tőzsdei és az amerikai kukorica európai kikötőbe szállítással együtt értelmezendő ára. Az amerikai kukorica esetében spanyol, és olasz kikötőket néztünk, mert ez a két ország a meghatározó importőr az Európai Unióban. A magasabb tőzsdei árak tükrében bár az USA Európában nem feltétlenül versenyképes, a világ legnagyobb kukorica exportőre.

29. ÁBRA: A KUKORICA TŐZSDEI ÁRAINAK ALAKULÁSA

Forrás: AKI

5.1.6 Bioetanol

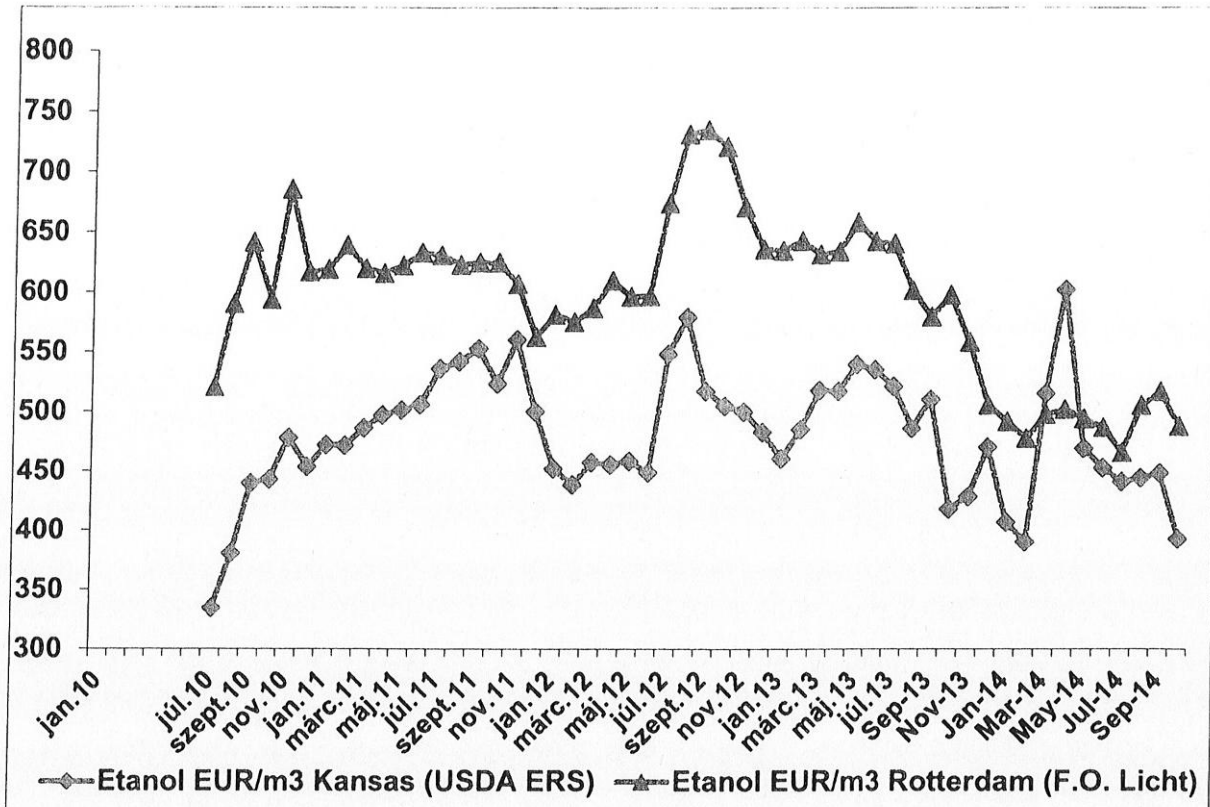
Az AKI összefoglalója szerint „az Egyesült Államok 2004 óta vezető a bioetanol üzemanyag célú felhasználásában és 2006 óta a világ legnagyobb etanoltermelője. Átmenetileg 2010-ben és 2011-ben még az export tekintetében is megelőzte Brazíliát. Az USA élenjár az első generációs gabonaalapú bioetanol előállítás technológiai fejlesztésében, és várhatóan a cellulóz alapanyagot használó második generációs etanol gyártása is az USA-ban fog először megvalósulni ipari méretekben.” 2012-ben a világ etanol termelésének 60%-át adta, míg az EU csupán 5%-át.

A kukorica alapanyagon túl az USA versenyelőnyét több tényező együttes hatása biztosítja. A melléktermékeket kisebb szállítási költséggel, sok esetben szárítás nélkül tudják értékesíteni; az átlagos üzemméret nagyobb mint az európai, így a termelés is hatékonyabb; az inputok költségei – különös tekintettel az energiára – alacsonyabbak. A palagáz forradalomnak köszönhetően az amúgy is alacsony gázár tovább csökkent, így az AKI kalkulációi szerint egyes kitermelési periódusokban a felhasznált gáz költsége mintegy negyedét teszi ki a Magyarországon használt gáz költségének.¹³⁶

¹³⁶ Az EU és az USA közötti kereskedelmi egyezmény és jelentősége a magyar agrárkülkereskedelem szempontjából, AKI, 2013

A 30. ábra mutatja a bioetanol tőzsdei árának alakulását az USA-ban és Európában. Az olló záródott az elmúlt hónapokban, sőt egy rövid periódus erejéig az amerikai bioetanol drágábbnak bizonyult az európainál, de az önköltségekből kiindulva arra lehet számítani, hogy az USA megőrzi versenyelőnyét az EU-val és Magyarországgal szemben. Nem elhanyagolható piaci jelzés ugyanakkor, hogy az egyik bioetanol gyártó cég éppen napokban bővítette kapacitásait Magyarországon, amellyel Európa legnagyobb bioetanol gyártójává lépett elő¹³⁷.

30. ÁBRA: A BIOETANOL TŐZSDEI ÁRAINAK ALAKULÁSA

Forrás: AKI

5.1.7 Izoglükóz

Mivel az előállítás egyik legjobb alapanyaga a kukorica, ezért az USA-nak értelem szerűen versenyelőnye van izoglükóz előállításban. A bioetanol kapcsán említett további járulékos előnyök (méretgazdaságosság, olcsóbb energia) az izoglükóz esetében is meghatározóak.

Amint azt az AKI (2013) tanulmányában olvashatjuk „Magyarország helyzete különleges az izoglükóz esetében. A szabadegyházi gyár 1981-ben kezdte meg az izoglükóz gyártását, az üzem kapacitása folyamatosan bővült. Az EU 690 ezer tonnás termelési kvótájából 220 ezer tonna tartozott a magyar gyárhoz és ezt a horvát csatlakozás miatt további 30 ezer tonnával nőtt, így a magyar részesedés 35 százalékos. A magyar gyár a legnagyobb és a

¹³⁷ <http://www.napigazdasag.hu/cikk/30771/> (2014.12.13.)

legmodernebb az Unióban, előnye továbbá, hogy rendkívül széles a termékpalettája, az izoglükóz mellett keményítőt, módosított keményítőfélét, bioetanolt, gyógyszerészeti és élelmiszeripari alkoholt, dextrózt is képes előállítani, így viszonylag rugalmasan képes reagálni a piaci kereslet változásaira. A Magyarországon termelt kukorica mennyisége a termelés bővítését is lehetővé tenné, erre a kvótarendszer megszűnése és az üzem szállítási sugarán belül jelentkező új kereslet lehetőséget teremthet.”¹³⁸

Magyarország tehát történetileg fontos izoglükóz termelő az EU-ban, amelynek termelése jelenleg magas vámvédelmet élvez. A vámok leépítése esetén az amerikai izoglükóz termelés versenyképessé válhat, bár a szállítása költségigényes, mert az izoglükóz csak speciális fűtött konténerekben szállítható, de a költségek fedezete előteremthető. A vámok mellett a nem vám jellegű korlátozások is védelmet jelenthetnek ugyanakkor, mert az USA-ban szinte kizárólag GM kukoricából gyártják az izoglükózt.¹³⁹

5.2 Ágazati szereplők szakértői véleménye

Az alábbiakban ágazati szakértőktől érkezett véleményeket közlünk, amelyek hasznos kiegészítést adják az önköltség számítás alapján megfogalmazott állításoknak. Fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy az anyagrészt hivatkozási gyakorlata eltér az általunk alkalmazottól, ugyanakkor fontosnak tartjuk, hogy az ő véleményük is belekerüljön az anyagba, továbbá azt is, hogy az ágazati szereplőkkel történő párbeszéd folytatódjon. E fejezetet közel sem tekintjük teljesnek és lezártnak.¹⁴⁰

Összefoglalásképpen megállapítható, hogy hazánk számára a kereskedelem radikális liberalizációja a legtöbb, számunkra fontos exporttermék esetében komoly versenyhelyzetet

¹³⁸ Az EU és az USA közötti kereskedelmi egyezmény és jelentősége a magyar agrárkülkereskedelem szempontjából, AKI, 2013

¹³⁹ Az EU és az USA közötti kereskedelmi egyezmény és jelentősége a magyar agrárkülkereskedelem szempontjából, AKI, 2013

¹⁴⁰ Az alfejezet az alábbi forrásokból merít:

1. Az Egyesült Államok mezőgazdasága <https://priezi.com/taptwcsrefik/az-egyesult-allamok-mezogazdasaga/>

2. Európai Bizottság: Európa mezőgazdasága és a közös agrárpolitika (KAP) – gyakran feltett kérdések

http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-631_hu.htm

3. http://europa.eu/pol/aqr/index_hu.htm

4. Központi Statisztikai Hivatal: Magyarország mezőgazdasága, 2013

http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/qszo/qszo_elozetes_2013.pdf

5. Kürthy Gyöngyi és Wagner Hartmut: Az EU-USA szabadkereskedelmi megállapodás várható hatásai a mezőgazdaságban <http://agronoplo.hu/az-eu-usa-szabadkereskedelmi-megallapodas-varhato-hatosai-a-mezogazdasagban/>

6. Lőkös László: A világ mezőgazdasága

<http://www.szaktudas.hu/termekek+aqiaraqazdasagtan+a-vilag-mezogazdasaga+idezet.html>

7. Major Katalin: Ledózerol-e minket Amerika? <http://www.agroszektor.hu/europai-unio/eyeb/ledozerol-e-minket-amerika.3934.html>

8. Zöldség, Gyümölcs és Bor XVII. évfolyam, 9. szám, 2013, Kiadó: Agrárgazdasági Kutató Intézet Piaci Árinformációs Rendszer

9. Központi Statisztikai Hivatal 2014/58 Statisztikai tükör 2014 06. 30.

jelentene, amely helyzetet az egyenlőtlen felek küzdelme jellemezne. A hazai mezőgazdaság agronómiai adottságai – a nyilvánvaló méretkülönbségeket leszámítva – sok hasonlóságot mutatnak az USA mezőgazdaságával (jelentős a mezőgazdasági terület aránya, gabona, zöldség, gyümölcs, hústermelés, erőteljes exportorientáció), szemben a legtöbb, természetföldrajzi adottságaiból fakadóan történelmileg is a kis birtokszerkezettel bíró nyugat európai tagállammal. Nem véletlenül honosodtak meg már a szocializmus időszakában is hazánkban (akkoriban a KGST országok között példátlan módon) az amerikai termelési rendszerek például a kukoricatermesztésben, a tejelő szarvasmarhatenyésztésben. Féltő, hogy egy ilyen helyzetben az eleve kis mennyiségben, diverzifikált (delikát) termékeket előállító országok termelőivel szemben a tömegtermékeket, mezőgazdasági alapanyagokat kiváló minőségben, de számos szabályzótól béklyózva előállító hazai mezőgazdaság aránytalanul hátrányos helyzetbe kerülne.

Hazánkban a legnagyobb gabona és olajos növény felvásárlók olyan multinacionális nagyvállalatok, amelyek a hazai piacon a termelői árakat befolyásolni képes tényezők. Átvételi áraik és szállítási feltételeik finoman fogalmazva is néha nehéz helyzetbe hozzák – a piaci túlsúlyuk miatt – nekik kiszolgáltatott termelőket. Amikor exportról beszélünk, akkor az leginkább e cégek kivitelét jelenti.

Hazánk esetében az unión kívüli exportban alkalmazott árképzésnél mindenképpen bele kell számolni az exporttámogatásokat és az igen jelentős terület alapú (SAPS) támogatásokat, amelyek hektáronként 145 Euro-t, zöldítéssel 225 Euro-t tesznek ki. Ez hektáronként akár 1-1,5 tonna termény ára is lehet búza és kukorica esetén. A SAPS támogatások folyamatosan csökkennek és a SAPS jövője 2020 után teljesen bizonytalan, igen erős lobbiszerű tevékenység miatt, hogy teljesen eltűnjön a Közös Agrárpolitikából. Az exporttámogatások és a SAPS támogatások nélkül versenyképességünk finoman szólva is megkérdőjelezhető.

5.2.1 Az USA, az Unió és Magyarország mezőgazdasága

Az USA mezőgazdasági területe 430 millió hektár, mezőgazdasági termelése erősen exportorientált. Az ország részesedése a mezőgazdasági termékek világtermeléséből szinte valamennyi ágazatban jelentős, elsők között van kukorica, búza és gyapot termesztésében, valamint a világ legnagyobb takarmány- és élelmiszer exportőre. Az amerikai gazdálkodók hatalmas területeket minimális élőmunkával, csúcstechnológiájú gépekkel, sok esetben GMO vetőmagokkal és rendkívül költséghatékonyan művelnek meg. Az USA-ban 2 millióan gazdálkodnak és a gazdaságok átlagos mérete 180 hektár.

Az Unió vidéki területének (ami a teljes terület 77%-a) 47%-a mezőgazdasági terület. Az Unió is jelentős mezőgazdasági exportőr. Az unióban a mezőgazdaság multifunkcionalitásán van a hangsúly, azaz a piacorientáltság mellett és helyett előtérbe kerülnek a munkahelyteremtés, a vidék népességmegtartó képessége, a vidéki életmód fenntartása (ld. például a fiatal gazdák támogatása), a környezet (ld. kölcsönös megfeleltetés, állatjóléti előírások) és a klíma

kérdései. A mezőgazdaság magas színvonalú, belterjes árutermelést folytat. A földet általában családi gazdaságok keretében művelik. Az EU-ban 12 millióan gazdálkodnak, a gazdaságok átlagos mérete pedig 15 hektár.

Magyarország mezőgazdasági területének az ország területéhez viszonyított aránya magasabb az EU-27 országainak átlagánál: az ország teljes területének mintegy 60%-a (5,3 millió hektár) áll mezőgazdasági művelés alatt. Az általában jó minőségű talaj, illetve az éghajlati adottságok lehetővé teszik szinte az összes mérsékeltövi növény termesztését. A növénytermesztés mellett az állattenyésztés és a kertészet is meghatározó elemei a hazai agráriumnak. A 300 hektárt meghaladó gazdaságok művelik a gazdasági szervezetekhez tartozó föld 84 százalékát, míg az egyéni gazdaságok összes mezőgazdasági területének 76 százalékát a 10–300 hektár méretű egyéni gazdaságok művelik. Azaz a termelés szempontjából az USA-hoz hasonlóan a nagyüzemi méret a meghatározó. A magyar agrárexport legnagyobb felvevő piaca az Európai Unió, ide irányul a kivitel 86%-a.

5.2.2 Eltérő szemléletmód

Az USA és az Unió más típusú mezőgazdasága számos ponton eltérő álláspontot eredményez. Így például az élelmiszer-biztonság kapcsán az USA bármilyen eljárás vagy szer alkalmazását csak akkor tiltja meg, ha van tudományos bizonyíték annak káros hatásairól. Ezzel szemben az Unió akkor is ellenzi bizonyos szerek vagy eljárások használatát, ha nincs egyértelmű tudományos bizonyíték arra, hogy a szer vagy az eljárás ártalmatlan, azaz a káros hatás nem bizonyított, csupán lehetséges.

Eltérő a szemléletmód a termelők támogatásában is. Az Unió multifunkcionális mezőgazdaságában a termelőknek egyszerre sok szempontnak és feltételnek kell megfelelniük: termeljenek elegendő mennyiségű, biztonságos és jó minőségű élelmiszert, tegyék sokoldalúbbá a vidéki gazdaságot, és a lehető legszigorúbb normákat kielégítő módon törődjenek a környezettel és a haszonállatokkal. Az ezekből fakadó egyre szigorodó állatjóléti és környezetvédelmi előírások miatt a mezőgazdasági termékek előállításának költsége magas, ami egyértelmű versenyhátrányt jelent az USA-val szemben. Ezt kompenzálандó, az Unió – ahol egyébként főleg kisebb méretű családi birtokok vannak – közvetlenül a gazdálkodókat támogatja. Ezzel szemben az USA-ban a nagybirtokokra alapozott, piacvezérelt megközelítés jellemző, azaz nem a termelő kapja a támogatást, hanem az árak alacsonyan tartásán keresztül a fogyasztó.

5.2.3 Hogyan hatna a hazai mezőgazdaságra az EU és az USA közötti szabadkereskedelmi megállapodás

A magyar élelmiszergazdaság külkereskedelmének szempontjából az USA szerepe marginális. Fő kiviteli cikkünk a toll, ami jelenleg is vámmentességet élvez, ezért a megállapodás nem javítaná ezen termék exportjának feltételeit. A többi termékünk esetében fő

versenytársaink, a többi uniós tagállam számára is javulnának az exportfeltételek, ezért nem nagyon lehet arra számítani, hogy a megállapodás eredményeként jelentősen nőne az USA-ba irányuló magyar export. A közvetett hatások viszont sokkal lényegesebbek. Előfordulhat ugyanis, hogy a magyar termékek (pl. kukorica, takarmánybúza) kiszorulnának hagyományos piacaikról a versenyképesebb amerikai termékek miatt.

Az állatjóléti és környezetvédelmi előírások az unió agrárpolitikájának alapvető elvei közé tartoznak, ugyanakkor megdrágítják a mezőgazdasági termékeket. Amennyiben az ilyen előírásoktól mentes, éppen ezért olcsóbban előállított amerikai termékek szabadon bekerülhetnének az uniós piacra, azok komoly versenyelőnyt élveznének.

A gabonafélék és az olajnövények zöme jelenleg is vámmentesen érkezik az EU-ba, ezért ezekre a termékekre önmagában a vámok eltörlésének nem lenne különösebb hatása. Ha a vámok mellett a nem vám jellegű akadályok is eltörlésre kerülnének, és az EU megkönnyítené a GM termékek uniós piacra való belépését, akkor komoly importnyomásnak lenne kitéve az unió gabona- és olajnövény piaca.

A friss zöldség- és gyümölcsfélénél a vámok eltörlésének eredményeként nőhetne az USA-ból érkező import, ez azonban a szállítási távolságok, illetve a termékek romlandósága miatt mégsem valószínű. A feldolgozott zöldségfélék viszont a vámok eltörlése esetén is komoly mennyiségben kerülnének be az uniós és a hazai piacra, ami komoly fenyegetést jelentene az eleve meggyengült hazai konzervipar számára.

Az USA-ból származó élőállat és friss hús importja szintén kényes kérdés. Elméletileg a szállítási, állategészségügyi és állatjóléti előírások miatt a vámok eltörlésének eredményeként nem számolhatunk az import jelentős növekedésével, a kérdés mégsem ilyen egyszerű. Amennyiben a nem vámjellegű akadályok is eltörlésre kerülnek, úgy nem kizárt ezen termékek jelentős importja sem. Szakmai berkekben köztudott „pletyka”, hogy hajókon, a hosszan tartó tengeri út alatt felnevelt, majd az út végén, még a hajón levágott állatok kerülnek be az Unióba. Az ilyen jellegű import egy teljesen liberalizált piacon nőne. Ez hátrányosan érintené a más uniós tagállamokba irányuló magyar élőállat-, illetve húsexportot is. A fagyasztott termékek, valamint a félkész húsipari termékek importja szintén jelentősen növekedhetne a megállapodás eredményeként. A GMO termékekhez hasonló aggályokat vet fel ugyanakkor az USA a hormonkezelt hússal kapcsolatos, az Uniótól eltérő gyakorlata.

Nem kizárt a tojásimport növekedése sem. Ma már nem jelent gondot a tojás ilyen nagy távolságra történő szállítása sem. Tekintettel az igen szigorú állatjóléti előírásokra, az uniós, így a hazai tojás előállítási költsége magas. Az olcsón előállított amerikai importtal nehéz lenne versenyezniük az árutojást előállító magyar termelőknek.

2012-ben az EU volt a világ vezető borexportőre és -importőre. Az Unió borexportja 22,3 millió hektolitert tett ki 11,3 milliárd dollár értékben, míg importja 13,6 millió hektoliter volt

3,2 milliárd dollár értékben. A Közösségen belüli kereskedelem a 2007. évi 43 millió hektoliterről 2012-re 49 millió hektoliterre emelkedett. Az EU a legtöbb bort Ausztráliából, Chiléből, a Dél-afrikai Köztársaságból és az USA-ból importálta. Az USA borexportja az EU-27 országaiba értékben 1,7 százalékkal emelkedett 2012-ben. Az USA exportjának több mint 70 százaléka lédig kaliforniai bor volt. A lédig borkereskedelem 2004 óta versenyképes maradt a csökkentett vámok, valamint az alacsony szállítási és palackozási költségek miatt.

Magyarországon 2012-ben a bortermelés volumene a gyenge szőlőtermés következtében 21 százalékkal visszaesett. A borimport – miután 2011-ben egy év alatt megháromszorozódott – mindössze 5 százalékkal emelkedett, így az a fogyasztás majdnem negyedét teszi ki. A tárgyévben hasonló mértékben, mintegy 4 százalékkal nőtt a borexport is. 2013-ban szőlőből 451 ezer tonnát szüreteltek, 27%-kal többet az egy évvel korábbinál, a bor mennyiség 31%-kal nőtt, 2,9 millió hektoliter került a hordókba. A mezőgazdaság teljes bruttó kibocsátása folyó alapon összességében 2313 milliárd forint volt 2013-ban, 7%-kal több, mint előző évben, szőlő és a bor 158 milliárd forinttal járultak hozzá a teljes kibocsátáshoz.

Magyarország esetében az EU csatlakozás óta exponenciálisan növekszik, gyakorlatilag megtízszereződött a borbehozatal (2011-ben 515 000 hl. A tömegborok piacán az ár jelenti a versenyképességi tényezőt, azok a piaci szereplők lesznek versenyképesek, akik a legalacsonyabb árakat tudják elérni. Így nem meglepő, hogy a magyar tömegbortermelés nehezen tudja felvenni a versenytársakkal, különösen olyan években, amikor az alacsony termésmennyiség miatt hiány keletkezik a belső piacon.

Az USA-ból származó lédig tömegborok valós veszélyt jelentenek a hazai bortermelőkre.